

R

G

B

WH

GR

BL

Grey Scale #13

C

M

Y

K

DANES-PICTA.COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

15

B

17

18

19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

1
5 01
118
77

~~Do użytku
studijnego~~
~~BOJNE~~
Egz. nr.....2

Plk dypl. Roman SIELECKI

PROBLEMATYKA TREŚCI I METODYKI
ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI
Z PUNKTU WIDZENIA WYMAGAŃ
WSPÓLCZESNEGO POLA WALKI

Rozprawa doktorska

11816

WARSZAWA 1976

1 @f 118
5 01 77

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

~~Do użytku
sztabu generalnego~~
~~POUFNE~~
Egz. nr 2

Plk dypl. Roman SIELECKI

PROBLEMATYKA TREŚCI I METODYKI
ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI
Z PUNKTU WIDZENIA WYMAGAŃ
WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI

Rozprawa doktorska

11816

WARSZAWA 1976

Do użytku
służbowego

POUPNE

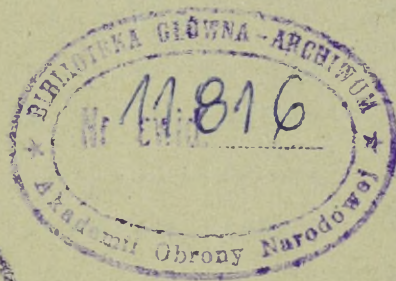
Egz.nr 2

Inehl. Prot. 320/21.03.95 *Th*

płk dypl. Roman SIELECKI

PROBLEMATYKA TREŚCI I METODYKI ĆWICZEŃ
TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI Z PUNKTU WIDZENIA
WYMAGAŃ WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI

Rozprawa doktorska

Rozprawa napisana pod kierownictwem
naukowym płka prof. Jakuba BROCHA

1887

1887

SPIS TREŚCI

	Str.
I. ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE PRACY	5
II. ANALIZA TREŚCI I METODYKI ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI	15
1. Wpływ charakterystycznych cech współczesnego pola walki na treść ćwiczeń taktycznych z wojskami.	15
2. Analiza merytorycznej strony badanych ćwiczeń ...	23
3. Analiza organizacyjnej strony badanych ćwiczeń ..	28
4. Kierunki modernizacji metodyki ćwiczeń taktycznych z wojskami	39
III. KONCEPCJA TAKTYCZNO-METODYCZNA ĆWICZENIA I ZASADY JEGO OPRACOWANIA	48
1. Obowiązki dowódcy w zakresie opracowania ćwiczenia	49
2. Obowiązki autora /zespołu autorskiego/ ćwiczenia.	51
IV. ORGANIZACJA ĆWICZEŃ	69
1. Ustalenie składu kierownictwa ćwiczenia i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie	70
2. Opracowanie rozkazu dowódcy w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia	74
3. Przygotowanie rejonu ćwiczenia	75
4. Przygotowanie kierownictwa i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie	76
5. Przygotowanie pozoracji pola walki	79
V. NIEKTÓRE PROBLEMY PROWADZENIA ĆWICZENIA	86
VI. ZAKOŃCZENIE	97
ZAŁĄCZNIKI:	101
1. Wykaz badanych ćwiczeń	103
2. Wykaz dokumentacji uzyskanej w toku prowadzonych badań.	105
3. Charakterystyka warunków niektórych badanych ćwiczeń ..	106
4. Wyciąg z ramowego planu badań	133

5. Zestawienie wyników obserwacji stopnia realności sytuacji taktycznych	135
6. Zestawienie wyników badań ankietowych oficerów	137
7. Zestawienie wyników badań ankietowych podoficerów i szeregowców	145
8. Zestawienie wyników uzupełniających badań ankietowych	147
9. Ogólne wnioski z przeprowadzonych w czasie badanych ćwiczeń wywiadów	156
10. Wykaz bibliografii	159

I. ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE PRACY

W ostatnich latach obserwuje się pewien postęp w dziedzinie metodyki szkolenia wojskowego i wzrost zainteresowania badaniami naukowymi w zakresie dydaktyki wojskowej. Dają się zauważyć tendencje do udoskonalenia procesu szkolenia. Przedmiotem szczególnej uwagi jest szkolenie taktyczne, które zajmuje najważniejsze miejsce w systemie przygotowania bojowego wojsk. Szkolenie taktyczne łączy harmonijnie wszystko to, co sztaby, pododdziały, oddziały i związki taktyczne powinny umieć i co będą wykonywały na polu walki. Pozwala przekazać żołnierzom określoną wiedzę teoretyczną, kształtuje wyobraźnię i zdolności do myślenia racjonalnego i abstrakcyjnego, wyrabia umiejętności działania w zespole, uczy realizacji indywidualnych czynności w różnych sytuacjach bojowych.

Najwyższą formą szkolenia taktycznego oddziałów i sztabów są ćwiczenia taktyczne z wojskami. Stanowią one jeden z zasadniczych czynników utrzymania stałej gotowości bojowej wojsk, ułatwiają zgranie wszystkich rodzajów wojsk i służb, są najlepszym sprawdzianem szkolenia bojowego pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych oraz stopnia uzyskanej przez nich gotowości bojowej. Ta szczególną rolą ćwiczeń taktycznych z wojskami wynika głównie z faktu, że jest to forma szkolenia praktycznego, w której można najlepiej kształtować umiejętności i nawyki niezbędne wszystkim żołnierzom na polu walki. Kompleksowość problematyki realizowanej w czasie ćwiczeń taktycznych z wojskami zapewnia ścisłe ząębienie się działań różnych rodzajów wojsk i służb, łącząc całą treść przedmiotów szkolenia bojowego w dialektyczną całość. Dzięki właściwie zorganizowanym ćwiczeniom przygotowuje się wojska do działań na polu walki.

Jednak w dziedzinie metodyki ćwiczeń taktycznych z wojskami występują pewne istotne mankamenty. Przede wszystkim mimo postępu, nadal odczuwane są wyraźne trudności w pomiarze rezultatów uzyskanych w toku ćwiczeń. Zgodnie z oceną instytucji nadrzędnych przeprowadzających wszelkiego rodzaju kontrole i obserwacje, nie zawsze efekt szkoleniowy ćwiczeń równoważy w dostatecznym stopniu nakłady zasobów finansowych i rzeczowo -

wych na ich organizowanie. Wiele zastrzeżeń wywołuje stopień realności prowadzonych ćwiczeń.

Stwierdzono również wiele słabości w kierowaniu ćwiczeniami, w rezultacie nie osiąga się oczekiwanego efektu szkoleniowego. Zbyt wolno postępuje proces modernizacji ćwiczeń taktycznych.

Źródłem tego ostatniego zjawiska jest stosowana dotychczas praktyka kierowania się przy doskonaleniu ćwiczeń przede wszystkim tradycją i rutyną, w związku z czym wprowadzane do metodyki ćwiczeń innowacje były wynikiem bogatego doświadczenia kadry - organizatorów ćwiczeń. Doświadczeń tych jednak dotychczas nie uogólniano w sensie naukowym. W związku z tym brak jest wyczerpujących analitycznych opracowań teoretycznych w tej dziedzinie. Jak dotychczas nie została również opracowana poprawna metodologia badań efektywności ćwiczeń taktycznych. W małym stopniu korzysta się w ćwiczeniach z osiągnięć innych - poza sztuką wojenną - nauk. Powoduje to utrudnienia w poszukiwaniu dodatkowych rezerw zapewniających istotną modernizację i rozwój metodyki ćwiczeń, a ponadto ogranicza możliwości korzystania z doświadczeń, utrudnia pomiar i ocenę skuteczności szkoleniowej ćwiczeń itp. Ponadto odczuwa się brak jednolitości w stosowanej terminologii z zakresu metodyki ćwiczeń taktycznych z wojskami, a także ewentualnych wzorców, które mogłyby wprowadzić pewne ujednoczenia, na przykład w dziedzinie dokumentacji do ćwiczeń.

Ćwiczenia zawierają szeroki wachlarz problemów i różnią się od siebie m.in. pod takimi względami, jak: rodzaj wojsk, szczebel ćwiczenia, skład wojsk i stron ćwiczących, możliwości materiałowe itp. Dlatego też tak trudno o porównywanie i uogólnienia teoretyczne. Niemniej jednak dopiero opracowanie naukowe tej problematyki może ułatwić kierownikom szkolenia /dowódcom, autorom ćwiczeń/ rozstrzygnięcie podstawowych zagadnień oraz wskazać im drogę i kierunek w celu ulepszenia metodyki ćwiczeń i ich maksymalnego zbliżenia do rzeczywistych warunków przyszłego pola walki.

W tej sytuacji istnieje uzasadniona konieczność przeprowadzenia badań naukowych zmierzających do opracowania możliwie optymalnych i opartych na podstawach naukowych zasad oraz me -

metod opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami. Te względy spowodowały, że ostatecznie również i ta najbardziej doskonała i skuteczna forma szkolenia stała się obiektem zainteresowania instytucji centralnych MON, okręgów wojskowych, akademii i wyższych szkół oficerskich. Włączanie do ćwiczeń celów doświadczalnych, organizowanie ćwiczeń doświadczalnych, a także prowadzenie oddzielnych badań i wreszcie opracowanie instrukcji organizacji i prowadzenia ćwiczeń, ma na celu twórcze przekształcenie i stałe doskonalenie aktualnej praktyki szkoleniowej.

Mając na względzie konieczność skupienia zasadniczego wysiłku badawczego na problemach, których rozwiązanie mogłoby najskuteczniej wpłynąć na usprawnienie ćwiczeń taktycznych z wojskami, Zakład Dydaktyki Wojskowej ASG WP zainicjował i przeprowadził szereg badań. Końcowym ich celem było opracowanie określonych zasad i reguł w odniesieniu do opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami jako wniosków z przeprowadzonych badań. Jest to bowiem najbardziej właściwa droga do uogólnienia dotychczasowej praktyki szkoleniowej i wskazanie kierunków jej doskonalenia.

W badaniach organizowanych przez Zakład Dydaktyki Wojskowej aktywnie uczestniczyłem realizując własne cele badawcze. Ponadto w wielu ćwiczeniach taktycznych brałem udział będąc ćwiczącym, współautorem i organizatorem, rozjemcą lub obserwatorem.

W ten sposób zdobyte doświadczenie, a także badania indywidualne pomogły mi wykryć szereg czynników wpływających na efektywność i skuteczność ćwiczeń taktycznych z wojskami, zebrać bogaty materiał badawczy oraz uogólnić praktykę szkoleniową wojsk.

Głównym wnioskiem nasuwającym się nieodparcie jest ten, że w dziedzinie organizowania i prowadzenia ćwiczeń istnieje szereg rezerw, które mogą być uruchomione i wykorzystane w celu udoskonalenia metodyki ćwiczeń. Już wstępna analiza materiałów wskazała na to, że rezerwy te istnieją zarówno w sferze merytorycznej /treści ćwiczeń/, jak i w sferze metodyki ich organizowania i prowadzenia, a więc ściśle organizacyjnej dziedzinie. Bezsporne jest bowiem, że przez metodykę ćwiczeń

taktycznych należy rozumieć zarówno dobór treści i celów szkoleniowych, jak też sposoby organizowania i prowadzenia ćwiczeń.

Badania merytorycznej strony ćwiczeń wskazały na to, że opracowanie koncepcji taktycznej ćwiczenia, a więc treści, winno być kategorycznie i całkowicie podporządkowane zasadzie pełnego odzwierciedlenia charakteru przyszłego pola walki, a tym samym rzutować na organizację i cały przebieg ćwiczenia oraz wszystkie wpływające stąd konsekwencje w zakresie rozgrywanym sytuacji taktycznych. Sytuacje te powinny odpowiadać wymaganiom współczesnego pola walki.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia, a także sposób opracowania wszystkich dokumentów ćwiczenia powinien z jednej strony zapewnić możliwość kształtowania u ćwiczących samodzielność myślenia i wyzwania inicjatywy w organizowaniu i prowadzeniu działań bojowych, a z drugiej strony uniemożliwić rozszyfrowanie koncepcji kierownika ćwiczenia /autora/ co do przeprowadzenia ćwiczenia w wypadku "przecieku" jej do ćwiczących.

Strona organizacyjna posiada jeszcze więcej niewykorzystanych, często niedostrzeganych rezerw. Mieszczą się one przede wszystkim w przygotowaniu i metodach działania aparatu kierowniczo-rozjemczego ćwiczenia. Przy lepszej organizacji i działalności tego aparatu istnieją możliwości stwarzania szczególnie pouczających i skomplikowanych sytuacji, stosowania bardziej efektywnych sposobów pozorowania pola walki oraz zadawania strat stronom ćwiczącym. Istnieje więc w sferze działania kierownictwa ćwiczeń szereg możliwości, aby przez wykorzystanie rezerw metodyczno-organizacyjnych oraz nowoczesnych środków technicznych maksymalnie zbliżyć ćwiczenie do warunków przyszłego pola walki, podnieść jego walory szkoleniowe, a tym samym podnieść jego poziom skuteczności i efektywności.

W świetle powyższych stwierdzeń hipotetycznych założyłem, że możliwość zwiększenia efektywności szkoleniowej ćwiczeń taktycznych z wojskami istnieje poprzez:

1. Przede wszystkim odpowiednie opracowanie treści ćwiczenia /myśli przewodniej/, a mianowicie bezwzględnie zgodnie z wymaganiami i potrzebami współczesnego pola walki, z uwzględnieniem faktycznych warunków, w jakich odbywa się ćwiczenie. Szczególnie istotne w tym względzie jest: stworzenie skompli -

kowanych i zmieniających się sytuacji taktycznych, zapewnienie ruchliwości i ciągłości działań, stosowanie różnych form walki przy ograniczonym czasie na organizowanie działań, zagrożenie użyciem, a następnie użycie broni masowego rażenia.

2. Wykorzystanie wszystkich możliwości tkwiących w metodyce organizowania i prowadzenia ćwiczeń, a w tym: ich maksymalnego zbliżenia do realiów współczesnego pola walki; opracowanie i stosowanie w praktyce takiego systemu działania aparatu kierowniczo-rozjemczego, który gwarantowałby prowadzenie ćwiczenia w sposób dynamiczny i realistyczny.

3. Prowadzenie ćwiczeń zgodnie z zasadami metodycznymi. Wstępne badania, a także dotychczasowe doświadczenia wskazują bowiem na to, że istnieją pewne zasady metodyczne takie, jak: prowadzenie ćwiczeń zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców; ciągłość ćwiczenia; zachowanie w tajemnicy przed ćwiczącymi koncepcji ćwiczenia; zadawanie strat i inne, które w praktycznej działalności muszą być przestrzegane.

Dla zbadania i ustalenia istniejących rezerw i możliwości w zakresie organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami zrealizowałem określony program prac badawczych, którego celami głównymi było:

a/ przeprowadzenie analizy ćwiczeń z punktu widzenia zbadania stopnia ich realizmu w świetle potrzeb współczesnego pola walki;

b/ przeprowadzenie analizy stosowanych zasad organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami, aby odpowiedzieć na pytanie: czy i w jakiej mierze możliwe jest zwiększenie efektywności szkoleniowej ćwiczeń poprzez ulepszenie systemu kierowania ćwiczeniem /ewentualnie w jaki sposób zmienić istniejący system/;

c/ określenie na podstawie wyników badań, zarysu koncepcji metodyki przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami dającego gwarancję podniesienia ich efektywności szkoleniowej.

Celem mojej pracy wobec powyższego było uogólnienie wyników badań ćwiczeń taktycznych z wojskami i poprzez wydobywanie braków oraz określenie optymalnych zasad metodyki tych ćwiczeń, przedstawienie w zwięzłej formie - nadającej się do na-

tychmiastowego wdrożenia do praktyki szkoleniowej wojsk - udo-
skonalonych zasad oraz metod organizacji i prowadzenia ćwi-
czeń.

Realizując postawione cele badawcze w latach 1964-1974
przeprowadziłem badania szeregu ćwiczeń taktycznych z wojskami
prowadzonych w różnych warunkach i na różnych szczeblach do-
wodzenia. W ramach tego przedsięwzięcia badawczego zbadałem
pięć ćwiczeń pułkowych i dziesięć ćwiczeń dywizyjnych. Wykaz
badanych ćwiczeń przedstawia załącznik nr 1. W każdym konkret-
nym wypadku doбираłem jako obiekt badań takie rodzaje ćwi-
czeń, aby ich badanie zapewniło mi największą efektywność rea-
lizacji założonych celów. Wyciąg z ramowego planu badań przed-
stawiłem w załączniku nr 4.

Zgodnie z założeniami, głównymi problemami badawczymi w
czasie prowadzonych prac były: treść taktyczna ćwiczenia, sy-
stem pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego, wyniki ćwiczenia
/efektywność/, określenie przyczyn braków, a także inne wyni-
kające stąd problemy, które mają zasadniczy wpływ na zbliżenie
sytuacji szkoleniowej do faktycznych warunków przyszłego pola
walki.

Mając na względzie ustalone cele pracy stosowałem różne
metody badawcze. Jedną z najczęściej stosowanych metod była
obserwacja prowadzona przeze mnie osobiście oraz przez człon-
ków różnych zespołów oficerów, a następnie systematyczna nau-
kowa analiza materiałów uzyskanych w wyniku tej obserwacji. Ro-
lę programu cząstkowych badań i jednocześnie protokołu ich
przeprowadzenia spełniał notatnik członka grupy badawczej oraz
dodatkowy dokument uzupełniający - sprawozdanie. Stosowany był
również "Arkusz obserwacji stopnia realności sytuacji taktycz-
nych". Zestawienie wyników badań za pomocą tych technik badaw-
czych przedstawia załącznik nr 5.

Ustalenie zawczasu programu, szczególnie zaś bardzo pre-
cyzyjne i schodzące nawet do szczegółów zaplanowanie i reali-
zowanie różnorodnych technik badawczych w tym zakresie pozwo-
liło uzyskać bogaty i pouczający materiał, którego analiza
oraz rekapitulacja zawarta jest w treści poszczególnych części
rozprawy.

Obok obserwacji prowadziłem także na możliwie szeroko

skale badanie dokumentacji ćwiczeń taktycznych z wojskami. Badałem dokumenty zarówno tych ćwiczeń, w których brałem udział wchodząc w skład grup badawczych, jak też ćwiczeń, które nie były poddawane bezpośrednim badaniom w czasie ich trwania.

Badanie dokumentów ćwiczeń pozwoliło na przestudiowanie dużej ich ilości, a dzięki temu dało możliwość zapoznania się i analizy problematyki celów szkoleniowych oraz wynikających z nich przerabianych zagadnień.

Stosowałem również badanie opinii w kręgu dowódców i oficerów sztabów zarówno z aparatu kierującego ćwiczeniem, jak i ćwiczących, traktując ją jako uzupełnienie innych metod. Ankiety i wywiady przeprowadzałem osobiście, względnie korzystałem z materiałów zebranych przez innych członków grup badawczych. Ankiety pozwoliły mi nie tylko zebrać opinie szerokiego kręgu oficerów, a także podoficerów i szeregowców o konkretnych zagadnieniach z dziedziny organizacji i prowadzenia ćwiczeń, ale także uzyskać ich konfrontacje prowadzące do znacznej obiektywności wniosków. Przeprowadzenie wywiadów umożliwiło ponadto uzyskanie uzasadnienia stanowiska /poglądu/ respondenta.

W celu uzyskania autorytatywnej opinii praktyków różnych szczebli przeprowadziłem szereg dyskusji z dowódcami Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Śląskiego Okręgu Wojskowego, Warszawskiego Okręgu Wojskowego oraz z dowódcami: 12 Dywizji Zmechanizowanej, 8 Dywizji Zmechanizowanej, 16 Dywizji Pancерnej, 20 Dywizji Pancерnej, 10 Dywizji Pancерnej, 11 Dywizji Pancерnej, 4 Dywizji Zmechanizowanej, 1 Dywizji Zmechanizowanej, 3 Dywizji Zmechanizowanej, 9 Dywizji Zmechanizowanej, a także z oficerami dowództw i sztabów tych okręgów wojskowych i dywizji. Rozmówcami byli generałowie i oficerowie, którzy posiadają bogate doświadczenie z zakresu organizacji i prowadzenia ćwiczeń.

Ankiety i wywiady umożliwiły zebranie dość szczegółowych opinii o wartości prowadzonych ćwiczeń taktycznych z wojskami. Sformułowane przez respondentów spostrzeżenia indywidualne, wnioski i propozycje wzbogaciły zebrany materiał, a także umożliwiły przeprowadzenie porównań i skonfrontowanie poglądów. Zestawienia wyników badań opinii przedstawiają załączniki nr 6-9.

W ramach badań przeprowadzono również eksperymenty dydaktyczne zastosowane w ćwiczeniu pułkowym organizowanym przez 8 DZ i w ćwiczeniu dywizyjnym pod kryptonimem "MAZURY". W ramach tych eksperymentów postanowiono sprawdzić koncepcję wprowadzającą pewne zmiany w dotychczas przyjmowanej strukturze i systemie działania aparatu kierowniczo-rozjemczego. W czasie eksperymentów stosowano metodę obserwacji i badanie opinii, a ponadto w ćwiczeniu pod kryptonimem "MAZURY" - egzamin badawczy.

Egzamin badawczy miał na celu ustalenie stanu wiedzy oficerów i szeregowców rezerwy przed ćwiczeniem /w dniu powołania/ i po przeszkoleniu /po ćwiczeniu dywizyjnym/. Wyniki egzaminu badawczego miały świadczyć o stopniu efektywności przyjętego systemu przeszkolenia rezerw osobowych, w szczególności wpływu ćwiczenia na podwyższenie stanu wiedzy i umiejętności oficerów i szeregowców rezerwy.

W prowadzonych badaniach kierowałem się również literaturą przedmiotu, która stanowiła podstawę teoretyczną tych badań. Podkreślić należy, że mimo iż dorobek naukowy wojska w dziedzinie dydaktyki, a zwłaszcza metodyki szkolenia jest bardzo duży, to jednak publikacje z tego zakresu są skromne. Artykuły w periodykach wojskowych, obowiązujące i zalecane materiały, w większości wypadków oparte jedynie o częściowo subiektywne doświadczenia rzadko są wynikiem rzetelnych badań naukowych.

Do podstawowych i oficjalnych wydawnictw, z których korzystałem w czasie pracy należą:

a/ Instrukcja przeprowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami, Wyd. MON, 1955. Był to w latach, kiedy prowadziłem badania jedyny dokument dotyczący zagadnień opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń. Z dniem 1 maja 1976 roku została wprowadzona do użytku "Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych", Wyd. MON, Szkol. 520/76.

b/ Zarys metodyki szkolenia pododdziałów piechoty i czołgów. Wyd. MON, 1961.

Materiały te jednak w okresie, gdy posługiwałem się nimi były już przestarzałe, a ponadto traktują zagadnienia mało elastycznie i w większości dość schematycznie.

Istnieją również publikacje zagraniczne pośrednio lub bezpośrednio związane z przedmiotem moich badań. Do zasadniczych, dostępnych dla mnie należą:

a/ Metodika takticzeskoj podgotowki oficerow, sztabow i wojsk. Wyd. Akademia Wojskowa im. Frunze, 1964;

b/ A.F. Szramczenko, "W pomoszcz rukowoditielu takticzeskich uczenij". Wyd. Moskwa 1965;

c/ Methoden und Formen der Gefechtsaubildung der Soldaten, Einheiten und der operativ-taktischen Ausbildung der Offiziere und Stabe. Wyd. Akademia Wojskowa im. Engelsa /NRD/, 1965;

d/ Nastawlenije po organizaczi i prowadieniju uczenij - suchoputnych wojsk. Wyd. MO ZSRR, Moskwa 1972;

e/ H.G. Pestke, "Übungen, Darmstadt, 1963;

f/ R. Rigg, Realizm w szkoleniu pododdziałów armii amerykańskiej, Wyd. MON, 1958.

Wymienione wyżej materiały dały możliwość szerokiego spojrzenia na organizację i prowadzenie ćwiczeń taktycznych z wojskami. Są oparte o doświadczenia organizatorów ćwiczeń. Mają one jednak w większości wypadków charakter instrukcji i nie uogólniają reguł i zasad działania w różnych warunkach.

Bardzo przydatne w mojej pracy były materiały zawierające wyniki i uogólnienie badań prowadzonych przez Zakład Dydaktyki Wojskowej w latach 1964-1966. Zebrane i opublikowane doświadczenia zarówno merytoryczne, jak też metodologiczne w dużej mierze ukierunkowały i ułatwiły mi dalszą działalność badawczą. Są to wymienione w wykazie bibliografii Zbiory Prac ASG WP oraz artykuły płka dra Jerzego Zakrzewskiego w jawnych i tajnych egzemplarzach Myśli Wojskowej.

Korzystałem także z publikacji w periodykach takich, jak: Myśl Wojskowa, Przegląd Wojsk Lądowych, Wojskowy Przegląd Zagraniczny, Wojenna Myśl /radz./, Wojennyj Wiestnik /radz/.

Bardzo często ukazują się w nich cenne artykuły zawierające poglądy i konstruktywne propozycje w zakresie doskonalenia i podniesienia efektywności szkolenia pododdziałów.

Wysiłki wielu oficerów badających ćwiczenia zostały uogólnione w opracowanym na zamówienie Sztabu Generalnego WP podręczniku pt: "Zasady opracowania, organizacji i prowadzenia

ćwiczeń taktycznych". Podręcznik jest w stadium przygotowywania do druku. W opracowaniu tego podręcznika brałem udział jako autor trzech rozdziałów, a także współautor innych rozdziałów i niektórych załączników.

Zebrany materiał badawczy dotyczący pułkowych i dywizyjnych ćwiczeń taktycznych z wojskami organizowanych na przestrzeni kilku lat, w różnych okręgach wojskowych, dywizjach i pułkach jest niezwykle obfity i wszechstronny. Badane ćwiczenia charakteryzowały się różnorodnymi tematami, celami i zagadnieniami szkoleniowymi; były prowadzone w różnych porach roku i w różnym terenie; czas ich trwania wahał się od 3 do 14 dni; w każdym z ćwiczeń była różna struktura aparatu kierowniczo-rozjemczego i system jego działania.

Dzięki takiej różnorodności badanych ćwiczeń oraz studiowanej dokumentacji i literatury zebrałem bogaty materiał informacyjny i porównawczy. Ilość i jakość badanych ćwiczeń i dokumentacji oraz bogactwo zawartej w nich problematyki daje podstawę do stwierdzenia, że wyniki badań są reprezentatywne i obiektywnie prawdziwe. Dzięki temu uzyskałem możliwość uogólnienia doświadczenia pozytywnego, jak też sklasyfikowania negatywnych zjawisk występujących szczególnie w opracowaniu, organizacji i prowadzeniu ćwiczeń. Pozwoliło mi to opracować projekt koncepcji metodyki ćwiczeń, eliminującej szereg dotychczas istniejących w praktyce uproszczeń.

$$x \text{ [m]} \quad \frac{300}{t \text{ [min]}}$$

$$x = \frac{300}{20} = 15 \text{ m}$$

$$\frac{300}{1} = 300$$

$$\frac{300}{9} = 33$$

II. ANALIZA TREŚCI I METODYKI ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI

1. Wpływ charakterystycznych cech współczesnego pola walki na treść ćwiczeń taktycznych z wojskami

Ćwiczenia taktyczne z wojskami stanowią formę organizacyjną praktycznego szkolenia sztabów i wojsk, podczas której ćwiczący działają zgodnie z zasadami sztuki operacyjnej i taktyki, zakładającymi istnienie warunków zbliżonych do rzeczywistego pola walki. Ćwiczenie taktyczne z wojskami spełnia różnorodne funkcje szkoleniowe w odniesieniu do wszystkich aspektów przygotowania dowódców, oficerów sztabów i wojsk do działań bojowych. Stopień i wartość tego przygotowania zależy od szeregu czynników takich, jak: wyszkolenie indywidualne żołnierzy i zgranie sztabów, pododdziałów i oddziałów; stan uzyskanej gotowości bojowej wojsk; sprawność funkcjonowania systemów dowodzenia i zabezpieczenia materiałowo-technicznego; przyjęte założenia doktrynalne w zakresie zasad operacyjno-taktycznych obowiązujących w prowadzeniu działań bojowych; maksymalnego realizmu ćwiczeń.

Ćwiczenia taktyczne z wojskami zapewniają praktyczne doskonalenie umiejętności kadry w dowodzeniu pododdziałami, oddziałami i związkami taktycznymi w wykonywaniu zadań dowódczych i sztabowych w warunkach maksymalnie zbliżonych do takich, które mogą zaistnieć na współczesnym polu walki. Natomiast sztabom i wojskom, ćwiczenia zapewniają zgrywanie w zespołowym działaniu. Posiadają one duże znaczenie wychowawcze, które polega na tym, że prowadzone w trudnych warunków terenowych i atmosferycznych stwarzają szczególnie sprzyjające okoliczności do wyrabiania u żołnierzy odporności psychofizycznej na przeciążenia, wytrzymałości na trudy życia polowego oraz kształtowanie tych cech umysłu i charakteru, które są niezbędne na polu walki. Dzięki zespołowym działaniom powstają zwarte kolektywy wojskowe, zespolone wspólnotą idei i celów. Ćwiczenia, w których działania potencjalnego nieprzyjaciela przedstawione są realistycznie zgodnie z jego możliwościami, oddziałują szczególnie wychowawczo, gdyż wskazują na stopień faktycznego

zagrożenia, przygotowując psychologicznie żołnierzy do ewen - tualnej przyszłej wojny.

W zakresie czynników, składających się na przygotowanie wojsk do działań na polu walki, ćwiczenia taktyczne z wojskami są jedynym w swoim rodzaju poligonem doświadczalnym. Między innymi doświadczą się bowiem i sprawdza słuszność założeń przyjętej struktury organizacyjnej, prawidłowości funkcjonowania poszczególnych szczebli dowodzenia; słuszność założeń doktrynalnych; sposoby działania wojsk w różnych warunkach /pory doby, roku, terenu itp/.

Wszystkie wymienione walory ćwiczeń składają się na jeden zasadniczy cel jakiemu służą, a mianowicie stałemu utrzymaniu i doskonaleniu gotowości bojowej wojsk. W czasie ćwiczeń taktycznych z wojskami istnieje określona możliwość stwierdzenia stanu gotowości bojowej wojsk i sztabów oraz możliwości wykonania przez nie zadań bojowych.

Warunkiem jednak spełnienia wszystkich wymienionych funkcji ćwiczeń taktycznych z wojskami jest ich staranne oraz racjonalne przygotowanie i przeprowadzenie. Warunek ten w znacznej mierze przyczynia się do zapewnienia wysokiej efektywności szkoleniowej ćwiczeń. Chodzi bowiem o to, aby uzyskać w ćwiczeniu warunki maksymalnie zbliżone do bojowych i zmusić tym samym szkolonych do wysiłku fizycznego i umysłowego. Należy bezwzględnie egzekwować od ćwiczących uwzględniania siły nieprzyjaciela oraz jego oddziaływania. Wymagania te - wynikające z tezy, że na wyniki ćwiczeń wpływa w zasadniczy sposób stopień ich realizmu, to jest maksymalnego zbliżenia do warunków rzeczywistego pola walki - należy traktować jako potwierdzone praktycznie i oczywiste. W związku z tym badania ćwiczeń prowadzono pod kątem widzenia ustalenia czynników mających bezpośredni wpływ na stopień realizmu ćwiczeń, a tym samym decydujących o ich efektywności. Ustalenie tych czynników pozwoli zatem wykryć tkwiące w tej dziedzinie rezerwy i wskazać drogi prowadzące do zwiększenia efektywności ćwiczeń.

Istotne rezerwy doskonalenia ćwiczeń taktycznych niewątpliwie znajdują się we właściwym doborze ich tematyki. Od treści taktycznej ćwiczeń w dużym bowiem stopniu zależą uzyskane rezultaty szkoleniowe. Problematyka ćwiczebna nie może być jednak

dobierana dowolnie. Powinna ona wynikać z głębokiej znajomości doktrynalnych założeń taktyczno-operacyjnych, a zwłaszcza ze zrozumienia właściwości współczesnego pola walki.

Z roli ćwiczeń taktycznych z wojskami, jako najwyższej i najdoskonalszej formy szkolenia taktycznego /przygotowania bojowego wojsk/ wynika wniosek, że wszystkie charakterystyczne cechy współczesnego pola walki powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w tych ćwiczeniach, powinny być uwzględniane w koncepcji taktycznej i założeniach organizacyjno-metodycznych ćwiczenia.

Podjmując więc badania metodyki ćwiczeń taktycznych dążyłem przede wszystkim do znalezienia odpowiedzi na pytanie: jakie cechy charakterystyczne współczesnego pola walki powinny znaleźć odzwierciedlenie w tematyce i koncepcji taktycznej ćwiczenia?

Nawet powierzchowna analiza wskazuje na to, że współczesne pole walki jest nadzwyczaj skomplikowane. Dlatego też jego odtworzenie w warunkach polowych i pokojowych wymaga od organizatorów i samych ćwiczących, szczególnej inwencji, znajomości mechanizmów współczesnej walki zbrojnej i rozwiniętej wyobraźni.

Przyszła wojna będzie się charakteryzowała zastosowaniem całego arsenału nowoczesnych środków rażenia o szczególnie wielkiej sile niszczenia. Dlatego też należy się liczyć nie tylko z dużymi stratami, ale również z błyskawicznym i manewrowym charakterem działań bojowych oraz z szybkimi i gwałtownymi zmianami sytuacji bojowej. Wiąże się to ściśle z obfitością momentów krytycznych, pełnych napięć i błyskawicznych decyzji, przy dążności obu stron do uzyskania inicjatywy i wygrania na czasie. Powyższe cechy powinny znaleźć wyraźne odbicie w realizacji ćwiczebnego pola walki.

Zakłada się, że w przyszłej wojnie wzrośnie niepomiaralnie rozmach działań bojowych, co pociągnie za sobą zużycie nadzwyczaj dużych ilości bojowego sprzętu technicznego i środków materiałowych. Zaopatrywanie wojsk w niezbędne środki materiałowe powinno być nieprzerwane, mimo że odbywać się będzie w warunkach aktywnego oddziaływania nieprzyjaciela na ziemi, morzu, a szczególnie z powietrza.

Olbrzymia moc burząca współczesnych nuklearnych środków walki oraz duża ilość ciężkiego sprzętu bojowego, stosowanego przez wojska, w bardzo poważnym stopniu wpływają ujemnie na przekraczalność terenu, szczególnie na stan dróg, mostów, przepraw itp. Jednocześnie charakter współczesnych działań bojowych wymaga wysokiej ruchliwości wojsk i elastycznego manewru. Właściwości te w zasadniczy sposób wpływają na warunki prowadzenia działań bojowych.

Z analizy problemu wynika, że w treści ćwiczeń powinno się uwzględnić realia jądrowego pola walki. Konsekwencją tego będzie ciągły ruch wojsk, przemarsze, różne formy walki. Wojska będą zmuszone do przechodzenia w ciągu krótkiego czasu z jednego rodzaju walki do drugiego, od działań w szyku rozwiniętym do szybkiego zdecydowanego przesuwania się naprzód w kolumnach zarówno z użyciem, jak i bez użycia broni masowego rażenia.

Wysoce manewrowy charakter walki, prowadzenie jej na kierunkach, różny, wciąż zmieniający się stopień oporu nieprzyjaciela, szerokie stosowanie desantów powietrznych - wszystko to będzie doprowadzało do nierównomiernego rozwoju działań bojowych. Konieczność uwzględnienia tych cech w ćwiczeniu jest nieodzowna dla zapewnienia realizmu pola walki.

Dla współczesnego pola walki charakterystyczną cechą jest dążenie obydwóch stron do wykorzystania nieobsadzonych luk i odstępów między poszczególnymi oddziałami /pododdziałami/, a także wyłomów wykonanych w ugrupowaniu bojowym uderzeniami atomowymi. Doprowadza to do wzajemnego głębokiego wnikania w ugrupowanie bojowe walczących stron. W tych warunkach działania mogą mieć charakter jednostkowych odizolowanych walk poszczególnych oddziałów, a nawet pododdziałów. Spowoduje to występowanie izolowanych od siebie ognisk walki, połączonych jednak wspólnym zamiarem bitwy. Częste będą wówczas działania w warunkach odsłoniętych skrzydeł, a nawet w sytuacji działania nieprzyjaciela na własnych tyłach.

W tych warunkach dużego znaczenia nabiera samodzielność działania poszczególnych pododdziałów na oddzielnych kierunkach. Równoległe z tym wzrasta ranga inicjatywy dowódców wszystkich szczebli, a także znaczenie problemu zabezpieczenia skrzydeł i styków oraz urządzeń tyłowych. Jednocześnie warunki

te wymagają niezwykle śmiałych działań wojsk, szerokiego stosowania manewru okrążającego, wyprowadzającego na skrzydła i tyły nieprzyjaciela. Te właściwości współczesnego pola walki mogła i powinny znaleźć swoje odbicie w treści ćwiczenia.

Współczesne pole walki wymaga również umiejętności sprawnego przechodzenia od wojny konwencjonalnej do jądrowej.

Konieczność szybkiego działania na polu walki wymaga od dowódców wszystkich szczebli natychmiastowego reagowania na każdą wytworzoną sytuację, umiejętności szybkiego podejmowania decyzji, szybkiego doprowadzenia zadań bojowych do wykonawców, no i naturalnie natychmiastowej realizacji tej decyzji.

Stosowanie broni nuklearnej stwarza dogodne warunki do zdecydowanego przesuwania się wojsk do przodu. Uwzględnienie tej cechy charakterystycznej dla współczesnego pola walki nauczy ćwiczących szybko wykorzystywać skutki uderzeń jądrowych, śmiało przenikać przez istniejące luki i odstępy w ugrupowaniu bojowym nieprzyjaciela, rezygnować z frontalnych ataków na punkty oporu i natarcia w jednej linii, stosować elastyczny manewr i zadawać skuteczne uderzenia na skrzydła i tyły nieprzyjaciela.

Nadmienić należy, że współczesne działania będą obejmować jednocześnie duży obszar wszerz i w głąb. W związku z tym przewiduje się działania w szerszych pasach i na duże odległości. Łączy się to ściśle z rozśrodkowaniem wojsk. Rozśrodkowanie tego nie należy jednak sprowadzać do mechanicznego zwiększania odstępów między oddziałami i pododdziałami. Rozśrodkowanie ma bowiem przede wszystkim na celu stworzenie ruchliwym i dobrze wyszkolonym oddziałom i pododdziałom, a nawet małym grupom warunków do prowadzenia działań samodzielnych w szybko zmieniającej się sytuacji. Pierwszorzędного znaczenia w tych warunkach nabiera szybkość podejmowania decyzji i doprowadzenia zadań do wojsk, a także inicjatywa dowódcy i zdecydowanie. Zmasowanie sił i środków na decydujących kierunkach będzie się teraz osiągać nie drogą zwartych zgrupowań, a drogą szybkiego ześrodkowania środków wzmocnienia i wsparcia, w szczególności wykonania uderzeń jądrowych w celu zniszczenia broni masowego rażenia przeciwnika, a tym samym zmiany stosunku sił i środków na swoją korzyść. Treść i organizacja ćwiczeń uwzględniająca

możliwość zastosowania przez ćwiczących ześrodkowania lub zmasowania sił zapewni doskonalenie dowódców w kształtowaniu inicjatywy i zdecydowania oraz w szybkim podejmowaniu decyzji i doprowadzeniu jej do wojsk.

Obiektywną trudnością jednak w uwzględnieniu tej cechy w ćwiczeniach taktycznych z wojskami jest fakt ograniczonych możliwości terenowych. Pojemność /głębokość i szerokość/ poligonów utrudnia w dużym stopniu rozśrodkowanie wojsk, a także możliwość prowadzenia ćwiczenia na dużą głębokość.

Analiza współczesnych środków bojowych, wyposażenia i organizacji wojsk, doprowadza do wniosku, że działania bojowe w przyszłości będą charakteryzowały się dużą szybkością. Wynika więc stąd, że ważną rolę będzie odgrywała ciągłość i intensywność działań. Utrzymanie ciągłości działań w ćwiczeniu, jest szczególnie istotne dla współczesnego pola walki, ponieważ w poważnej mierze paraliżuje możliwość wykonania manewru przez nieprzyjaciela, utrudnia organizację jego obrony na kolejnych rubieżach, a także pozwala nacierającemu w maksymalnym stopniu wykorzystać najnowocześniejsze środki walki.

W ćwiczeniach powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie cecha współczesnej walki polegająca na ścisłym współdziałaniu wszystkich rodzajów wojsk i służb. Dlatego pododdziały piechoty i czołgów w ćwiczeniach należy uczyć nie tylko samodzielnego działania, ale także wykonywania wspólnych działań w ścisłym współdziałaniu między sobą i pododdziałami innych rodzajów wojsk. W tym celu ćwiczenia taktyczne pułków zmechanizowanych powinny być organizowane z pododdziałami czołgów i innych rodzajów wojsk oraz środków zabezpieczenia technicznego i tyłowego.

Organizacja współdziałania nie może być traktowana jako jednorazowy i jednostronny akt ze strony dowódcy, urzeczywistniany tylko w początkowym okresie przygotowywania działań bojowych. Jest ona ciągłym i twórczym procesem trwającym od momentu otrzymania zadania, aż do zakończenia walki.

A zatem zagadnienia dotyczące organizowania współdziałania wojsk i dowodzenia nimi w czasie działań bojowych powinny stanowić treść szkolenia dowódców i sztabów. Doskonałą okazją do realizacji celów w tym względzie są ćwiczenia taktyczne z

wojskami, w czasie których należy stwarzać sytuacje zmuszające ćwiczących do sukcesywnej organizacji współdziałania lub odtwarzania go, podejmowania śmiałych i pełnych inicjatywy decyzji, do energicznego i zdecydowanego działania.

Ażeby skutecznie przygotować wojska do działań na współczesnym polu walki należy także uwzględnić w szkoleniu problemy dotyczące użycia napalmu i min jądrowych, organizację skutecznej walki z bronią pancerną /przeciwpancerną/ nieprzyjaciela oraz kształtować umiejętności prowadzenia działań oddziałami zbiorczymi zorganizowanymi po uderzeniach jądrowych.

Współczesna walka stawia nowe i coraz to wyższe wymagania w zakresie wszechstronnego wyszkolenia stanu osobowego wojska. Wprowadzenie broni masowego rażenia potwierdziło marksistowsko-leninowską zasadę o podstawowej roli człowieka w walce. Bez względu na to jaka nie byłaby broń, o wyniku walki będą decydowali ludzie dysponujący nową techniką i gotowi nie szczerzyć się i życia, wypełniając obowiązek wobec ojczyzny. Dlatego też wzrasta znaczenie pracy partyjno-politycznej nakierowanej na wzmocnienie dyscypliny, stanu moralno-politycznego, aktywności i zdecydowania. Cały system szkolenia i wychowania wojskowego powinien być nakierowany na wyrabianie u żołnierzy męstwa, odwagi, zdyscyplinowania i wysokich walorów moralno-bojowych.

Sprostać wysokim wymaganiom współczesnych działań bojowych i skutecznie wykonywać skomplikowane zadania bojowe, zdolne są tylko doskonale przygotowane wojska, w których każdy żołnierz posiada głęboką świadomość ciężącego na nim obowiązku i odpowiedzialności. Mistrzostwo swej specjalności, pełne zaufanie do posiadanego uzbrojenia, do przełożonych i podwładnych, wysoka świadomość polityczna i zdyscyplinowanie, dokładna znajomość obowiązków, uzbrojenia i sprzętu technicznego, wytrwałość i wytrzymałość fizyczna - oto charakterystyczne cechy żołnierza, które należy wszechstronnie i systematycznie doskonalić.

Wyżej wymienione walory bojowe /zawodowe, moralne i polityczne/ powinny być utrwalane i pogłębiane na placach ćwiczeń i poligonach. Aby utrzymać maksymalne napięcie współczesnej walki i nie utracić zdolności do wykonywania zadania bojowego, żołnierz powinien być silny moralnie, wytrzymały fizycznie i

zdolny do pokonania wszelkich trudności wynikających na współczesnym polu walki.

Dowódcy i oficerowie sztabów powinni posiadać umiejętności doskonałego organizowania i kierowania współczesnymi działaniami bojowymi, prawidłowego i celowego wykorzystania możliwości oraz właściwości bojowych wojsk, siły ogniowej sprzętu i zdolności manewrowych sprzętu technicznego dla zadania nieprzyjacielowi jak największych strat i osiągnięcia zwycięstwa w walce.

Oprócz wyżej wymienionych cech, współczesne pole walki wymaga wszechstronnej działalności dowódców i sztabów w zakresie:

- prowadzenia nieustannego rozpoznania;
- pokonywania obrony przeciwpancernej i przeciwlotniczej;
- umiejętności wykorzystania terenu;
- walki radioelektronicznej;
- wszechstronnego zabezpieczenia bojowego działań itp.

Wszystkie wymienione i inne cechy, a także wymagania, które formułowane są w dyrektywach, rozkazach i wytycznych do szkolenia powinny być uwzględniane w czasie opracowywania, organizowania i prowadzenia ćwiczeń. Jest to bezwzględna konieczność i obowiązek organizatorów ćwiczenia.

Ćwiczenia taktyczne spełniają swoją rolę wówczas, gdy prowadzi się je w warunkach uwzględniających wszystkie wymienione cechy współczesnego pola walki, eliminując wszelkie uproszczenia. Należy wychodzić z założenia, że im bardziej skomplikowana sytuacja w czasie ćwiczenia, tym więcej wymaga ona od ćwiczących przejawiania inicjatywy, zdecydowania i szybkości działania.

Wszystkie te postulaty najlepiej można i należy realizować w ćwiczeniach taktycznych z wojskami. Właśnie w czasie tych ćwiczeń, w sytuacji najbardziej zbliżonej do rzeczywistego pola walki, dowódcy i oficerowie sztabów posiadają najlepsze warunki wykazania, kształtowania i doskonalenia swoich zdolności organizatorskich i cech dowódczych, a stan osobowy pododdziałów i oddziałów szkoli się w skomplikowanych warunkach psychicznego i fizycznego napięcia.

2. Analiza merytorycznej strony badanych ćwiczeń

Na podstawie przeprowadzonych badań ćwiczeń taktycznych z wojskami należy stwierdzić, że treść zawarta w dokumentacji ćwiczebnej wszystkich badanych ćwiczeń w zasadzie odzwierciedlała charakter przyszłego pola walki.

Z tematyki wszystkich badanych ćwiczeń wynika, że oddziały i pododdziały szkolono w osiąganiu gotowości bojowej; wykonywaniu marszów na duże odległości; wchodzeniu do walki pułków i dywizji o niepełnych składach etatowych; w organizacji i prowadzeniu bojów spotkaniowych z zastosowaniem desantów taktycznych na śmigłowcach itp.

Maksimum uwagi i zainteresowania poświęcono przygotowaniu wojsk do prowadzenia działań zapoczątkowanych użyciem broni jądrowej, do działania przez pewien czas bez tych środków w warunkach zagrożenia jądrowego. Użycie broni jądrowej na współczesnym polu walki nie traktowano szablono, uwzględniano zawsze położenie i możliwości przeciwnika, możliwości wojsk własnych, warunków meteorologicznych itp. Zwracano uwagę także na właściwe wykorzystanie skutków własnych uderzeń jądrowych.

Doskonalono działania w oderwaniu od sił głównych, przenoszeniu wysiłku z jednego kierunku na drugi, wykorzystania luk taktycznych w ugrupowaniu przeciwnika do wykonania manewru w celu okrążenia i zniszczenia jego ugrupowań, niszczeniu środków jądrowych itp.

Uczono również uwzględniając ewentualność niepomyślnych bojów spotkaniowych i innych niekorzystnych sytuacji, jakie mogą wystąpić na współczesnym polu walki - uporczywych i aktywnych działań obronnych organizowanych w ograniczonym czasie w styczności z nieprzyjacielem w celu skanalizowania jego działań, zadania strat i załamania natarcia oraz stworzenia sobie warunków do zdecydowanego natarcia.

Już od szczebla kompanii prowadzono ćwiczenia dwustronne. W każdym ćwiczeniu eksponowano problem przechodzenia od stanu pełnej gotowości bojowej z wyprowadzeniem wojsk do rejonów alarmowych nieplanowanych, planowanych oraz bezpośrednio z trasy.

W znacznej części ćwiczeń uczono atakowania przedniego

skraju obrony nieprzyjaciela z marszu, z rejonów położonych w głębi lub z bezpośredniej styczności oraz po pokonaniu na środkach desantowych przeszkód wodnych w pasie działań.

Ponadto zwracano uwagę na sposób prowadzenia działań opóźniających, przechodzenie od natarcia do obrony i odwrotnie, na sposoby likwidacji skutków uderzeń jądrowych oraz pokonywanie silnej obrony przeciwpancernej nasyconej przeszkodami i zaporami.

Stwarzano też sytuacje zakładające całkowicie lub częściowo wyeliminowanie ogniw dowodzenia i wprowadzanie zamiast nich doraźnie zorganizowanych grup lub wyznaczonych dowódców niższego szczebla. W ćwiczeniach pułkowych szkolono sztaby batalionów w dowodzeniu pułkami.

Szczególną uwagę skierowano na doskonalenie współdziałania piechoty z czołgami oraz innymi rodzajami wojsk poprzez włączanie czołgów i artylerii batalionowej do plutonowych i kompanijnych ćwiczeń kompleksowych. Dzięki temu znacznie poprawiło się współdziałanie piechoty z czołgami i artylerią. Nie osiągnięto jednak jeszcze należytego współdziałania spieszonej piechoty z transporterami opancerzonymi, co wynika z niedostatecznego przygotowania dowódców plutonów i kompanii.

W ćwiczeniach taktycznych z wojskami uwzględniano także odtwarzanie zdolności bojowej wojsk i sztabów. Do przejęcia dowodzenia dywizją wyznaczano i szkolono sztaby pułków we wszystkich związkach taktycznych. Do przejęcia dowodzenia pułkiem w oddziałach wyznaczano i szkolono po jednym sztabie batalionu. Przygotowywano także grupy oficerów w sztabach dywizji do przejęcia dowodzenia pułkami.

W ćwiczeniach uwzględniano także szybkie i sprawne odtwarzanie łączności i dowodzenia; wyprowadzanie wojsk z rejonów silnie obezwładnionych; organizację pomocy udzielanej przez grupy awaryjno-ratunkowe, a także organizowanie pododdziałów zbiorczych.

Jak wykazują doświadczenia organizatorów ćwiczeń, w odtwarzaniu dowodzenia na polu walki najtrudniejsze jest zapewne - nie łączności. Niezbędne byłoby wobec tego przygotowanie rezerwowych sił łączności, które zastąpiłyby zniszczone siły i umożliwiły odtworzenie dowodzenia na nowo organizowanym SD.

W odtworzeniu dowodzenia przez sztab pułku po całkowitym zniszczeniu SD dywizji, największej trudności powodują brak /dla odtwarzającego dowodzenia/ danych radiowych, danych dotyczących położenia walczących wojsk, danych o zabezpieczeniu materiałowo-technicznym itp.

Odtwarzanie zdolności bojowej wojsk dywizji, które w wyniku silnego porażenia poniosły duże straty, polegało głównie na organizowaniu oddziałów zbiorczych. Ćwiczenia dostarczyły w tym zakresie wiele istotnych spostrzeżeń, które niewątpliwie przyczynią się do rozwinięcia dotychczasowych poglądów na sprawę formowania oddziałów zbiorczych. Podkreślić należy, że odczuwa się tu potrzebę wyraźnego określenia kompetencji dowódców poszczególnych szczebli dowodzenia.

Dokumenty sprawozdawcze z badanych ćwiczeń taktycznych z wojskami nasuwają następujące wnioski:

a/ wprowadzenie do zamierzeń szkoleniowych, zwłaszcza do ćwiczeń taktycznych z wojskami, problematyki gotowości bojowej zapewniło:

- doskonalenie systemu osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej;
- zgrywanie nowo formowanych dowództw i sztabów oraz oddziałów i pododdziałów w wykonywaniu właściwych dla nich zadań taktycznych i specjalistycznych;
- doskonalenie żołnierzy rezerwy w obsłudze uzbrojenia i sprzętu;
- szybsze opuszczanie garnizonu przez jednostki rozwinięte;

b/ do słabych stron omawianych ćwiczeń, spowodowanych najczęściej ich niewłaściwą organizacją należy zaliczyć między innymi:

- zadania stawiane wojskom są zbyt szablonowe, a co za tym idzie, szablonowo realizowane /zabezpieczenie i wejście do walki drugich rzutów, rozpoznanie, przerwy w ćwiczeniu powodowane pokazem lub konfrontacją decyzji obu ćwiczących stron/;
- optymistycznie traktuje się możliwości wojsk obezwładnionych uderzeniami jądrowymi, nie uwzględnia się w dostatecznym stopniu strat;
- szkoleni nie doceniają nieprzyjaciela.

We wszystkich badanych ćwiczeniach ze strzelaniem amunicją bojową przestrzegane są zasady strzelania ze wszystkich środków etatowych oraz wzmocnienia i wsparcia. Niedociągnięcia - to głównie mierne wyniki strzelania z broni maszynowej, niski pod względem metodycznym poziom ćwiczeń, brak powiązania przedmiotu szkolenia taktycznego z innymi przedmiotami szkolenia bojowego.

We wszystkich badanych ćwiczeniach uwzględniano obronę przed bronią masowego rażenia. Do problemu tego podchodzi się jednak zbyt schematycznie i szablonowo. W niedostatecznym stopniu uwzględnia się problemy uodpornienia kadry i żołnierzy na przebywanie i działanie w terenie skażonym w indywidualnych środkach ochrony przed skażeniem.

Wiele uwagi w czasie ćwiczeń taktycznych z wojskami przywiązuje się do inżynierskiego zabezpieczenia działań, realizowanego przez pododdziały i oddziały ogólnowojskowe. Egzekwowano wykonywanie prac minersko-rozgródnieniowych oraz fortyfikacyjnych i maskowniczych przez pododdziały czołgów, piechoty i inne.

Aby ograniczyć umowność sytuacji taktycznych, w treści ćwiczeń uwzględnia się stosowanie ćwiczebno-bojowych środków trujących i zapalających. Środkom tym nadaje się priorytetowy charakter, aby w ten sposób zrealizować cel szkoleniowy, jakim jest przygotowanie wojsk do działań w strefie skażonej i pożaru oraz ukształtować umiejętność obrony przed środkami zapalającymi, szczególnie takimi jak napalm.

Z analizy badanych ćwiczeń wynika, że poważny krok naprzód uczyniono w dziedzinie działań kompleksowych, długotrwałych, prowadzonych z pełnym natężeniem, w trudnych warunkach terenowych i atmosferycznych. Kadra zdobywa coraz pełniejsze doświadczenie w organizacji walki i jej wszechstronnego zabezpieczenia pod względem bojowym i materiałowo-technicznym.

Pomimo wielu pozytywnych stron w zakresie merytorycznej strony ćwiczenia - problematyka taktyczna w większości badanych ćwiczeń nie zawsze zajmowała należne miejsce. Wymienione powyżej cechy współczesnego pola walki nie zawsze w należyтым stopniu znajdowały swoje odzwierciedlenie. Nie wynikało to w zasadzie z niewłaściwej treści ćwiczeń. W tym względzie bowiem

autorzy i organizatorzy czynili wszystko, aby ćwiczenia w pełni odzwierciedlały charakter przyszłego pola walki, a ich treść i przebieg był zgodny z obowiązującymi dyrektywami i rozkazami.

Niewątpliwie ujemne skutki wywołuje niepełne jeszcze wykorzystanie wszystkich możliwości w celu stworzenia warunków maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki. Badania wykazały, że koncepcja opracowania i organizacji ćwiczenia we wszystkich badanych ćwiczeniach nie zapewnia pełnej swobody ćwiczącym w wykonywaniu postawionych zadań /realizacji zadań/. Dowódcy nie mają możliwości wykazania inicjatywy w kierowaniu kompleksowymi działaniami bojowymi.

Przykładem może być sposób rozgrywania boju spotkaniowego, który bywa zasadniczym elementem /i w zasadzie zawsze jest/ ćwiczeń taktycznych z wojskami. Główne zagadnienia zapewniające pomyślne prowadzenie boju spotkaniowego powinien rozstrzygnąć dowódca przy pomocy swego sztabu, jeszcze w okresie poprzedzającym bój; podczas organizacji i wykonywania marszu; rozwijania sił głównych itp. Zrealizowaniu szeregu tych przedsięwzięć stwarzających dogodne warunki do osiągnięcia powodzenia w boju spotkaniowym jest możliwe wtedy, gdy dowódca jest w stanie zawczasu określić miejsce i czas zetknięcia się z przeciwnikiem.

Przewidywania takie powinny być oparte na wszechstronnej ocenie położenia, niezbędnych obliczeniach i znajomości taktyki działań nieprzyjaciela. Należy przy tym przewidzieć rubieże i czas możliwej styczności z nieprzyjacielem, ocenić warunki manewru podczas rozwijania swoich sił, a także w toku prowadzenia boju spotkaniowego określić ugrupowanie sił i środków, wybrać dogodne drogi marszu, rubieże rozwinięcia sił głównych, ustalić zadania oddziałów wydzielonych i ewentualnego desantu powietrznego. Tymczasem w większości wypadków autorzy ćwiczeń ustalają zawczasu rubieże boju spotkaniowego /starcia ćwiczących stron/ i często już w czasie opracowania ćwiczenia planują wynik boju spotkaniowego. Niewątpliwie wpływa to ujemnie na skuteczność szkoleniową ćwiczeń.

Jednym z niedociągnięć było ponadto słabe przygotowanie ćwiczących. W większości przypadków uczestniczące w ćwiczeniu pułkowym pododdziały nie przerobiły ćwiczeń na niższych szczeb-

lach /kompanijnych, batalionowych/, a sztaby nie zawsze doskonaliły swoje umiejętności w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. W toku ćwiczeń negatywny wpływ na treść i wyniki szkolenia taktycznego wywarły ujawnione braki w przygotowaniu taktycznym i umiejętnościach organizacyjnych dowódców i oficerów sztabów ćwiczących pododdziałów.

Problem przygotowania wojsk i sztabów do ćwiczeń znalazł swój wyraz w wytycznych ministra obrony narodowej^{1/}, a także w Instrukcji o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych /rozdz. 7/.^{2/} Wyraźne zalecenia dotyczące obowiązku przeprowadzenia sprawdzianów mają na celu ustalenie stopnia przygotowania stanu osobowego i sprzętu bojowego do ćwiczenia oraz pobudzenie dowództwa i sztabu do systematycznego doskonalenia organizacji procesu szkolenia i osiągania wyższych wyników w szkoleniu bojowym.

Przepisy zawarte w wyżej wymienionej instrukcji określają i rozwiązują szereg spraw dotyczących strony merytorycznej i organizacyjnej sprawdzianu.

Niska efektywność szkoleniowa ćwiczeń nie jest jednak zawsze winą tylko ćwiczących. Znaczny wpływ na jakość szkolenia i uzyskane rezultaty ćwiczenia wywiera strona merytoryczna /organizacyjna/ całości przedsięwzięcia.

3. Analiza organizacyjnej strony badanych ćwiczeń

Przeprowadzone badania ćwiczeń potwierdziły słuszność tez sformułowanych w hipotezie roboczej. Stwierdzone w sposób przekonujący, że istnieją możliwości zwiększenia efektywności szkoleniowej ćwiczeń taktycznych z wojskami. Możliwe jest to dzięki wykorzystaniu wszystkich możliwości i rezerw tkwiących w metodyce organizowania i prowadzenia ćwiczeń, zwłaszcza w zakresie maksymalnego zbliżenia sytuacji szkoleniowej do warunków rzeczywistego pola walki.

Jedną z dróg do uzyskania wysokiej efektywności ćwiczeń jest sprawdzian teoretycznego i praktycznego przygotowania, któ-

1/ Wystąpienie ministra obrony narodowej na szkoleniu kadry kierowniczej w dniu 6.11.1975 r.

2/ Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Wyd. MON, 1976 r. /Sygn.Szkol. 520/76/.

ry zgodnie z wytycznymi Ministra Obrony Narodowej powinien stanowić "przepustkę do ćwiczeń". Przygotowanie wojsk i sztabów do ćwiczeń jest jednym z ważnych elementów strony organizacyjnej.

W centrum mojej uwagi w kwestii strony organizacyjnej ćwiczeń znalazły się przede wszystkim dwa główne problemy. Po pierwsze - struktura organizacyjna i system pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego; po drugie - możliwości i metody prowadzenia ćwiczeń zgodnie z określonymi zasadami metodycznymi.

Wyniki badań ankietowych przedstawione w załącznikach nr nr 7,8 i 9 wskazują, że w większości badanych ćwiczeń nie uzyskano pełnej intensyfikacji i optymalizacji procesu szkolenia. Niewątpliwie sprawa nie jest łatwa, gdyż wyniki szkoleniowe ćwiczenia są zależne nie tylko od subiektywnych metodycznych umiejętności kierowników szkolenia, ale również od ogólnych warunków oraz posiadanych sił i środków, które nie zawsze są wystarczające.

W dziedzinie struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego, ilości rozjemców, ich funkcji i nazw tych funkcji pełniących w ćwiczeniu, istnieje wiele dowolności i różnorodności. W poszczególnych okręgach wojskowych i dywizjach stosuje się w tym względzie pewne, od lat istniejące wzorce, będące wynikiem wieloletnich doświadczeń i rutyny organizatorów ćwiczeń. Nie mniej jednak badania wykazały dążność autorów ćwiczeń i dowódców odpowiedzialnych za organizowanie ćwiczeń - do wprowadzania innowacji.

Problem struktury i systemu działania aparatu kierowniczo-rozjemczego był przedmiotem badań ankietowych, których wyniki przedstawione są w załączniku nr 9. Należy stwierdzić, że większość respondentów pozytywnie oceniła strukturę aparatu kierowniczo-rozjemczego stosowaną dotychczas we wszystkich ćwiczeniach /w okresie prowadzenia badań/. Pozytywnie też oceniono zasady pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego. Interesujący jest fakt, że pomimo wiadomych tendencji do ograniczania ilości rozjemców w ćwiczeniach, znaczna część respondentów /72%/ wyraża się za utrzymaniem zarówno rozjemców oddziałowych, jak też terenowych.

Badania wykazały, że w większości wypadków kierownictwa ćwiczeń nie ograniczają się do biernej obserwacji działania

ćwiczących. Na podstawie działania badawczego członków grup badawczych, a także opinii ćwiczących, należy stwierdzić, że w większości wypadków kierownictwo ćwiczeń:

- utrzymywało stały kontakt /osobisty lub za pomocą środków łączności/ ze starszymi rozjemcami oddziałowymi i terenowymi oraz dowódcami ćwiczących pododdziałów i oddziałów;

- wpływało na tok działań przez komplikowanie sytuacji dążąc do ich maksymalnego zbliżenia do rzeczywistego pola walki /realizmu/;

- rozpatrywało wnikliwie sytuacje /główne/ powstałe w toku działań wojsk, w celu określenia powodzenia jednej ze stron;

- dążyło do prowadzenia ćwiczenia zgodnie z działaniami wojsk i decyzjami ćwiczących dowódców;

- we wszystkich wypadkach poważnie traktowało omówienie ćwiczenia, podkreślając problemy nie tylko teoretyczne, ale także natury metodycznej /organizacyjnej/ ćwiczenia.

Przeprowadzone badania wskazują jednocześnie na konieczność lepszego doboru i przygotowania rozjemców. Zgodna jest bowiem ogólna opinia, że poziom ćwiczeń w decydującym stopniu zależy od postawy i działalności rozjemców. Problemowi temu poświęca się wiele uwagi. W przygotowaniu rozjemców do ćwiczeń dywizyjnych, w wielu wypadkach brali udział osobiście dowódcy okręgów wojskowych. We wszystkich ćwiczeniach organizowano przygotowanie rozjemców w dwóch etapach. W pierwszym etapie - przygotowanie teoretyczne dla całego składu kierownictwa i rozjemców, w ramach którego przedstawiano myśl przewodnią ćwiczenia oraz koncepcję jego przeprowadzenia. Pozwalało to rozjemcom zorientować się dokładnie w treści zamierzonego przedsięwzięcia szkoleniowego. Drugi etap polegał na praktycznym przygotowaniu w formie instruktażu. Przygotowanie rozjemców w tym etapie odbywało się różnie. W zasadzie organizowano ogólny instruktaż dla wszystkich członków aparatu kierowniczo-rozjemczego, a następnie oddzielne dla rozjemców oddziałowych i oddzielnie dla rozjemców terenowych.

W każdym wypadku zawsze chodziło o to, aby wszyscy rozjemcy jednolicie zrozumieli cele, treść oraz koncepcję prowadzenia danego ćwiczenia. W czasie instruktaży ustalano:

- sposoby postępowania rozjemców w toku ćwiczenia;
- zasady zachowania warunków bezpieczeństwa;
- zasady dotyczące rozstrzygnięcia o powodzeniu jednej ze stron;
- zasady współpracy między rozjemcami, z kierownictwem ćwiczenia i pozoracją pola walki;
- inne niezbędne dane do skutecznego kierowania ćwiczeniem.

Praca rozjemców oddziałowych nie budziła większych zastrzeżeń. Nie pozwalali oni na upraszczanie ćwiczenia, żądali od ćwiczących dowódców i sztabów, a w konsekwencji od wojsk - realnego działania. Trudności w tym względzie i pewne niedociągnięcia występowały raczej na niższych szczeblach dowodzenia. Dotyczyło to działalności rozjemców terenowych, o czym świadczą wypowiedzi respondentów zarówno ćwiczących, jak też samych rozjemców. Zestawienia i wnioski z wypowiedzi przedstawiają załączniki nr 7 i 8.

Z wypowiedzi respondentów /ankiety, wywiady/, jak też obserwacji prowadzonej w czasie badań wynika, że jednym z głównych problemów w zakresie pracy rozjemców jest sprawa ich kompetencji i stopnia ingerowania w ćwiczenie. Widzi się tu dwa krańcowo różne sposoby działania rozjemców: albo zbyt ingerują oni w pracę dowódców i sztabów, albo nie przejawiają żadnej aktywności, ograniczając się jedynie do biernej obserwacji.

Ingerencja rozjemcy oraz wpływ /poprzez sugestie co do decyzji/ na przebieg pracy ćwiczących zmniejsza w znacznym stopniu realizm ćwiczenia, powoduje sztuczność sytuacji taktycznych i jest sprzeczna z warunkami, w jakich znajdzie się dowódca na polu walki. Niemniej jednak rozjemca ma pełne prawo aktywnego włączania się w tok ćwiczenia i nawet narzucania swojej woli w wypadku, gdy posunięcia ćwiczących mogą spowodować straty materialne, naruszyć zasady bezpieczeństwa, lub mogą uniemożliwić realizację celów szkoleniowych.^{3/}

Opaczne zrozumienie tego problemu doprowadza do szczególnej bierności. Wtedy więc kiedy trzeba stwarzać dodatkowe

3/ Zob. płk dr J. Zakrzewski, Aparat kierowniczo-rozjemczy, "Zbiór prac ASG nr 1/28", marzec 1965 r.

sytuacje, powodować potęgowanie aktywności ćwiczących, lub w jakiś inny sposób wpływać na przebieg ćwiczenia, rozjemcy nie przejawiają żadnej inicjatywy.

Sondaż opinii ćwiczących, rozjemców, jak też organizatorów ćwiczeń przeprowadzony za pomocą ankiet i wywiadów, przedstawia załączniki nr 7, 8, 9. Respondenci wysuwają wiele zastrzeżeń pod adresem rozjemców terenowych. Uważają bowiem, że rozjemcy terenowi są niezbędni - ponieważ rozstrzygają spory przy starciu stron, znają dokładnie sytuację na polu walki, zapewniają warunki bezpieczeństwa, porządek i dyscyplinę. Ogólnie rzecz biorąc, stawia się pod ich adresem wiele zarzutów. Zarzuca się więc rozjemcom terenowym, że przyczyniają się do hamowania inicjatywy dowódców, zbyt mechanicznie zatrzymują pododdziały na określonej rubieży bez podania faktycznej przeszkody, trzymają się kurczowo zawczasu ustalonego planu przeprowadzenia ćwiczenia, często przeszkadzają ćwiczącym.

Słabością w pracy rozjemców jest stronniczość. Z reguły rozjemcy występują w roli "advokatów" i obrońców danej strony, sugerują kierownictwu akceptację niewłaściwych rozwiązań, protestują przeciwko decyzjom rzekomo krzywdzącym "ich" stronę. W wielu wypadkach w badanych ćwiczeniach wynikało to stąd, że na rozjemców wyznaczano oficerów zajmujących równorzędne /z ćwiczącym/ stanowiska w oddziałach /pododdziałach/ nie ćwiczących. Wyniki obserwacji w tej kwestii będą w dalszej części pracy podstawą do formułowania wniosków w zakresie doboru rozjemców.

W ostatnich latach coraz bardziej aktualna staje się konieczność reorganizacji aparatu kierowniczo-rozjemczego. Istnieje słuszną tendencją do ograniczenia do najniezbędniejszego minimum ilości rozjemców, a nawet do ich wyeliminowania w ogóle. Pogląd w tej kwestii wyraził Główny Inspektor Szkolenia MON gen. broni E. Molczyk w czasie narady w dniu 5.11.1975 r.^{4/}, określając, że na wojnie, w prawdziwych działaniach bojowych

4/ Wystąpienie Głównego Inspektora Szkolenia MON w czasie do - rocznej odprawy szkoleniowej /listopad 1975 r./ BN ASG WP nr 017517.

nie będzie rozjemców. Dlatego też nie trzeba teraz przyzwyczajać do nich ćwiczących. Wystarczy do kierowania ćwiczeniem dowództwo i sztab organizujący ćwiczenie, który występuje w roli przełożonego, stawia zadania i kontroluje ich wykonanie.

Należy jednak stwierdzić fakt, że tego rodzaju innowacje - jak to normalnie bywa - są przyjmowane przez organizatorów ćwiczeń z pewną rezerwą. W wojskach zarówno wówczas, gdy była przygotowywana i poddawana pod dyskusję nowa instrukcja nie przewidująca rozjemców, jak też i obecnie po wydaniu ww. instrukcji niezbyt chętnie rezygnuje się z aparatu rozjemczego.

Wydaje się, że problem ten nie jest i nie może być rozwiązany jednoznacznie i definitywnie. Prawdą jest bowiem, że na wojnie nie będzie rozjemców. Na wojnie jednak o powodzeniu stron decyduje prawo silniejszego i lepszego, za pomocą środków, które są nie do pomyślenia na ćwiczebnym polu walki, decydują także faktyczne straty w stanie osobowym i sprzęcie. Natomiast w czasie ćwiczeń, zwłaszcza dwustronnych następuje starcie stron, o wyniku którego musi rozstrzygać czynnik obiektywny, ucieleśniony w postaci przedstawiciela kierownictwa i całkowicie postronny w stosunku do ćwiczących.

Powinien on decydować o tym kto okazał się w tym starciu silniejszy i lepszy, komu zadać straty, komu dać, a komu nie dać powodzenia w dalszym działaniu. Ważne są tu także warunki bezpieczeństwa. Chodzi bowiem o to, aby poszczególni żołnierze obu ćwiczących stron, a nawet dowódcy niższych szczebli nie usiłowali w jednakowym stopniu za wszelką cenę uzyskać powodzenia i niedozwolonymi sposobami zmusić "przeciwnika" do ustąpienia.

Do tego celu najlepiej nadają się rozjemcy. Dlatego też nie można z całą stanowczością zrezygnować z rozjemców i stwierdzić, że w każdym wypadku są oni zbędni. W tym kierunku będą przedstawione moje postulaty w dalszej części pracy.

Jednym z kierunków doskonalenia metodyki ćwiczeń jest niewątpliwie dążenie do ilościowego zmniejszenia aparatu kierowniczego, a więc koncepcja ilościowego ograniczenia kierownictwa, a w tym głównie aparatu rozjemczego. Racjonalność tej koncepcji potwierdziła praktyka i przeprowadzone badania. W ostatnim okresie szczególnie aktywizuje się działania insty-

tucji centralnych MON, rodzajów sił zbrojnych, okręgów wojskowych, uczelni, sztabów związków taktycznych i oddziałów w kierunku unowocześnienia form i metod szkolenia, w tym w szczególności organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami. W działalności wyżej wymienionych instytucji, uczelni i sztabów przejawiają się elementy pracy naukowo-badawczej. Analizuje się przebieg procesu szkolenia, uogólnia doświadczenia, zbiera wnioski z ćwiczeń itp. Dowodem troski o maksymalne wykorzystanie rezerw w tej dziedzinie, w planach zamierzeń na bieżący rok szkolny, zgodnie z rozkazem ministra obrony narodowej, przewiduje się przeprowadzenie we wszystkich okręgach wojskowych i rodzajach sił zbrojnych po jednym ćwiczeniu doświadczalnym. Będą one stanowiły podstawę do uogólnień w różnych dziedzinach, w tym także w zakresie metodyki organizacji i prowadzenia ćwiczeń.

Drugim głównym problemem w czasie prowadzonych badań były możliwości i metody prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców.

We wszystkich badanych ćwiczeniach autorzy zakładali, iż organizowane ćwiczenia będą prowadzone zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców. W zamierzeniach autorów dotyczyło to przede wszystkim rozgrywki poszczególnych sytuacji taktycznych oraz przyznawania powodzenia ćwiczącym stronom /w ćwiczeniu dwustronnym/. W tym celu w ćwiczeniach pod kryptonimem "POMORSKA JESIEŃ" i "MAZURY" opracowano na przykład myśl przewodnią ćwiczenia i plan przeprowadzenia ćwiczenia uwzględniające dwa warianty rozegrania boju spotkaniowego, którego wynik miał decydować o przebiegu dalszych działań. Jeden z wariantów przewidywał przebieg rozgrywki w wypadku uzyskania powodzenia przez stronę "Wschodnich", a drugi wariant przewidywał rozgrywkę w wypadku uzyskania powodzenia przez stronę "Zachodnich". Ustalono przy tym kryteria uzależniające podjęcie przez kierownictwo decyzji odnośnie przyznania jednej lub drugiej stronie powodzenia.

Do kryteriów tych zaliczano: czas osiągnięcia umownej granicy państwowej; ilość i jakość zdobytych danych o przeciwniku; wyniki strzelań amunicją bojową; rezultaty boju spotkaniowego /czas i sposób rozwinięcia się, manewr, użycie rodzajów wojsk,

czas otwarcia ognia itp/.

W praktyce jednak, jeśli chodzi o wymienione ćwiczenia, a także inne badane ćwiczenia często sugerowano lub narzucano ćwiczącym decyzje. Ten sposób działania wynikał z formalnego podejścia do zasady prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców. Chodzi bowiem o istotę zagadnienia, a nie zadośćuczynienie formalnym zasadom.

W związku z tym koncepcja prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w dokumentacji opracowywanej przez autora ćwiczenia.

Nie można zrealizować omawianej zasady, jeżeli równocześnie przyjmuje się zbyt szczegółowe cele szkoleniowe. Na przykład określa się rubieże i kierunki kontrataków, które mają być wykonane i odpierane przez ćwiczących; głębokość włamań w głąb obrony; miejsca i czas pokazów poszczególnych fragmentów działań ćwiczących. Takie założenia z góry przesądzają o przebiegu ćwiczenia, ponieważ określają jeszcze przed jego rozpoczęciem, która ze stron uzyska powodzenie w działaniach, a która nie - bez względu na podejmowane decyzje i działanie wojsk.

Potwierdza się więc wniosek, że ćwiczącym należy dawać pełną swobodę działania. Autorzy dokumentacji do ćwiczeń powinni w zasadzie ograniczać się do opracowania na mapach zamiarów stron /decyzji wyższego szczebla od szczebla ćwiczącego/ określając na przykład rejony wyjściowe do działań i konkretne zadania bojowe dla ćwiczących. Tu jednak, jak wykazały badania, występuje szereg trudności, które można uważać za obiektywne. Dotyczy to takich zagadnień, jak: konieczność wyznaczania dróg marszu kolumn poza poligonami; konieczność określenia odcinków forsowania; ścisłe przestrzeganie warunków bezpieczeństwa; konieczność przygotowania zawczasu pozoracji pola walki na kierunkach działań wojsk i w miejscach rozgrywania poszczególnych sytuacji taktycznych itp. Te i podobne wymagania ograniczają inicjatywę ćwiczących oraz utrudniają prowadzenie ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców.

Badania wykazały, że wszędzie tam, gdzie były uwzględniane decyzje ćwiczących i gdzie według tych decyzji rozgrywano sytuacje taktyczne i pozwalano realizować zamiar dowódcy, tam sytuacje były bardzo realne. Na przykład w ćwiczeniach:

pod kryptonimem "GROT", w ćwiczeniu pułkowym 5 1 9 pz 12 DZ /ćwiczenie "D"/; w ćwiczeniu pod kryptonimem "STYCZEŃ-72" i innych pozwalano na realizację decyzji dowódców, chociaż nie zawsze: słusznych i nie w pełni uzasadnionych.

Konsekwencją ich realizacji były odpowiednie reakcje kierownictwa i rozjemców. Nie przyznawano więc powodzenia lub zadawano w takich wypadkach straty, karząc tym samym ćwiczących dowódców za nieprzemyślane decyzje. W wypadku słusznych, czy też niesłusznych decyzji, dowódcy byli usatysfakcjonowani możliwością realizacji swoich zamiarów. Pojmowali swoje błędy w wypadku ponoszenia konsekwencji za niewłaściwe działania, a upewniali się o słuszności postępowania w dowodzeniu, w wypadku uzyskiwania powodzenia. Takie postępowanie urealnia warunki szkoleniowe w czasie ćwiczenia, zbliżając je do rzeczywistego pola walki.

Z omawianą zasadą wiążą się ściśle jeszcze inne problemy takie, jak: zachowanie treści taktycznej i koncepcji prowadzenia ćwiczenia w tajemnicy przed ćwiczącymi; problem właściwego pozorowania pola walki; problem zadawania strat.

Z uzyskanych w toku badań danych wynika, że ćwiczący wszystkimi możliwymi środkami usiłują ustalić treść taktyczną mającego się odbyć z nimi ćwiczenia oraz koncepcję jego prowadzenia ustaloną przez kierownictwo ćwiczenia /zespół autorski/. Mimo przeciwdziałania temu przez organizatorów ćwiczeń, informacje w tym względzie docierają w części lub w całości do zainteresowanych.

Uzyskiwanie danych odbywa się w różny sposób. I tak na przykład:

a/ poprzez bezpośrednie rozpoznanie w sztabach nadrzędnych, gdzie opracowywane są ćwiczenia;

b/ poprzez rozjemców niewłaściwie pojmujących swoją rolę w ćwiczeniu i nie zdających sobie sprawy ze szkodliwości swojego postępowania;

c/ informacji udzielają sobie przeciwstawne strony, w ramach wzajemnych usług.

Badania wykazały, że ćwiczący dowódcy znając dokumentację ćwiczenia wyjeżdżają na kilka dni przed ćwiczeniem na rozpoznanie rejonu ćwiczenia. Rozpoznają przy tym dokładnie:

drogi marszu; rubieże wejścia do walki; rubieże boju spotka - niowego; rubieże i kierunki kontrataków; rejony rozmieszczenia stanowisk dowodzenia; układ pola tarczowego /w ćwiczeniach ze strzelaniem amunicją bojową/; odcinki forsowania przeszkód wodnych itp.

Konsekwencje przenikania danych o koncepcji ćwiczenia są ujemne w skutkach. Ćwiczący działają wówczas zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi przez autora ćwiczenia nie przejawiając żadnej inicjatywy w zakresie rozwiązywania problemów dowodzenia w trudnych warunkach współczesnego pola walki.

Podstawą do działań w tym względzie jest wydawane ostatnio Zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP nr 034 z 30.04.1976 roku w sprawie przestrzegania zasad ochrony tajemnicy przy opracowywaniu dokumentacji dotyczącej ćwiczeń prowadzonych w siłach zbrojnych. Zarządzenie to ma na celu zapobieżenie przedwczesnemu ujawnianiu zamiarów ćwiczeń stronom ćwiczącym. Zgodnie z tym zarządzeniem ćwiczącym będą mogły być udostępnione tylko te wiadomości, które są niezbędne na danym stanowisku służbowym.

Inny problem to pozorowanie pola walki. Ma on istotne znaczenie w kwestii zbliżenia ćwiczeń do rzeczywistych warunków pola walki. Jak wykazały badania ćwiczeń, stworzenie w procesie szkolenia warunków odpowiadających bojowym nie jest oczywiście sprawą łatwą. Ćwiczącym pododdziałom nie zagraża niebezpieczeństwo ze strony przeciwnika; ćwiczący nie używają amunicji bojowej, a nawet w ćwiczeniach ze strzelaniem amunicją bojową stosuje się wiele skutecznych, zawczasu zaplanowanych przedsięwzięć zapewniających bezpieczeństwo ćwiczącym.

Pozorację pola walki stosuje się jednak w każdym ćwiczeniu taktycznym z wojskami w szerszym lub węższym zakresie. Celem głównym jest przedstawienie określonej sytuacji taktycznej i odpowiedniego oddziaływania nieprzyjaciela, a także wojsk własnych na ćwiczące wojska. Siły, środki i sposób wykorzystania pozoracji pola walki zależy od wielu czynników, a przede wszystkim od rodzaju, rozmachu i szebła ćwiczenia.

Do pozorowania współczesnego pola walki używa się żołnierzy, sprzętu technicznego i środków w celu imitowania ognia. Przez pojęcie sprzęt techniczny należy rozumieć wszystkie środ-

ki, za pomocą których pozoruje się zarówno sprzęt nieprzyjaciela, jak i własny począwszy od indywidualnej broni żołnierzy, a kończąc na samochodach, działach i wozach bojowych. Środkami do imitacji ognia są petardy, fugasy, materiał wybuchowy i inne środki służące do pozorowania ognia broni nieprzyjaciela i własnej.

Badania ćwiczeń wykazały jednak, że właściwa inscenizacja ćwiczeń następuje organizatorom znacznych trudności. Skłaniają się na to różne przyczyny. Do obiektywnych przyczyn należy zaliczyć przypadki braku odpowiednich środków, a zwłaszcza fakt, że posiadane środki nie w pełni odpowiadają współczesnym wymaganiom i potrzebom /w zbyt małym stopniu urealniają rejon ćwiczenia/, a często nawet zamiast przyczyniać się do ograniczenia umowności - zwiększają ją. Niedociągnięcia w inscenizacji ćwiczeń wpływają także z przyczyn subiektywnych, do których należą: pozorowanie poszczególnych sytuacji taktycznych lub wszystkich zjawisk zachodzących na polu walki odbywa się często bez uwzględnienia decyzji i sposobu działania ćwiczących; między kierownikiem pozoracji pola walki i dowódcami grup pozoracji na poszczególnych odcinkach, a rozjemcami przy dowódcach i pododdziałach ćwiczących nie ma ścisłego kontaktu; ćwiczący bardzo niechętnie, a tam gdzie im się uda, nie uwzględniają sytuacji tworzonej przez pozorację; pozoracja ogranicza się głównie do imitacji ognia broni piechoty lub artylerii, wybuchów pocisków artyleryjskich i bomb lotniczych oraz wybuchów jądrowych; nie pozoruje się w zasadzie pól minowych, a także strat w stanie osobowym i sprzęcie.

W sumie nie zawsze pozorowanie pola walki sprzyja zbliżeniu warunków szkoleniowych do rzeczywistego pola walki, co ma ujemny wpływ na efektywność ćwiczenia.

Problem zadawania strat, obok wyżej wymienionych jest niemniej istotnym, jeśli chodzi o zachowanie realizmu ćwiczenia. W badanych ćwiczeniach zadawanie strat ograniczało się do podawania przez rozjemców "aplikacyjnie" o zniszczeniu lub obezwładnieniu jakiegoś pododdziału, bez próby wyprowadzenia go z walki. Stwierdzono także fakty unieruchomienia przez rozjemców poszczególnych egzemplarzy sprzętu bojowego. Na przykład po stwierdzeniu przez rozjemcę niewłaściwego działania

czołgu - rozjemca polecał załozce tego czołgu rozłączyć ogniwa gąsienicy, lub gdy dotyczyło to transportera opancerzonego, to polecano wypuścić powietrze z kół itp. Wypowiadający się na ten temat przedstawiciele kierownictwa, a także rozjemcy uważają, że zadawanie strat jest konieczne, ponieważ przyzwyczajają do - wódców do działania z ograniczonymi siłami i urealniania pole walki. Uważa się jednak, że nie można sobie pozwolić na eliminowanie z walki ludzi i sprzętu. Cały stan osobowy ćwiczących musi przez cały czas ćwiczenia szkolić się i realizować określone cele szkoleniowe. Wyprowadzenie z walki musiałoby się wiązać z natychmiastowym postawieniem zadań odpowiadających określonej sytuacji taktycznej. Mogłoby się to wiązać z takimi zagadnieniami, jak: ewakuacja ludzi i sprzętu; prowadzenie zabiegów sanitarnych; uzupełnienie innych pododdziałów pododdziałem wyprowadzonym z walki itp.

4. Kierunki modernizacji metodyki ćwiczeń taktycznych z wojskami

Zebrany materiał badawczy zawiera ocenę zagadnień związanych z dziedziną możliwości zwiększenia efektywności ćwiczeń taktycznych z wojskami. Dzięki rzetelnemu podejściu wielu oficerów wchodzących w skład grup badawczych, zebrano w miarę wyczerpujący, obiektywny i konstruktywny materiał poznawczy do analizy i uogólnienia efektywności szkoleniowej ćwiczeń. Dokonana analiza materiałów badawczych pozwoliła na wyciągnięcie wniosków umożliwiających z kolei określenie następujących kierunków modernizacji metodyki opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami.

Uwzględnienie w treści ćwiczenia założeń doktrynalnych, w tym zwłaszcza właściwości przyszłego pola walki.

Z założeń doktrynalnych wynika, że współczesne pole walki jest nadzwyczaj skomplikowane i charakteryzuje się szeregiem cech właściwych dla współczesnego rozwoju myśli ludzkiej. Wszystkie wymagania w zakresie szkolenia w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki są wyraźnie precyzowane w dyrektywie oraz rozkazie szkoleniowym MON, a także w wytycznych do szkolenia sił zbrojnych na dany rok szkolny.

Obowiązujące wytyczne muszą być bezwzględnie przestrzegane w procesie szkolenia sztabów i wojsk, a między innymi także w ćwiczeniach taktycznych z wojskami. Wszystkie więc postulaty w zakresie wymagań współczesnego pola walki w stosunku do ćwiczeń taktycznych z wojskami powinny znaleźć swój wyraz w dokumentacji przeznaczonej do organizowania i prowadzenia ćwiczeń w zależności od tematu i celu szkoleniowego.

Ażeby więc w maksymalnym stopniu zrealizować wymagania w zakresie treści ćwiczenia należy spełnić następujące warunki:

- cele szkoleniowe nie mogą być zbyt szczegółowe;
- koncepcja taktyczna ćwiczenia powinna być opracowana w sposób ogólny i elastyczny, ażeby zapewnić możliwość uwzględnienia w ćwiczeniu różnych rozwiązań oraz możliwości prowadzenia go zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców;
- w ćwiczeniach doskonalących i zgrzywających, przed którymi stawia się konkretne cele szkoleniowe, konieczne jest ograniczenie do minimum pokazów, stosując je w wyjątkowych wypadkach i jedynie w końcowym, ewentualnie początkowym etapie ćwiczenia.

Przestrzeganie zasady maksymalnego zbliżenia ćwiczeń do realiów rzeczywistości przyszłego pola walki i innych zasad metodycznych.

Ćwiczenie taktyczne z wojskami są formą szkolenia, która ze względu na swój charakter, miejsce, udział różnych rodzajów wojsk, służb i sztabów oraz szereg innych cech szczególnych, najlepiej przygotowuje do działania na współczesnym polu walki. Dlatego też zasada realizmu, której założeniem jest maksymalne zbliżenie ćwiczenia do rzeczywistych warunków bojowych, ma tu szerokie i decydujące zastosowanie. Powinna ona przyświecać zarówno organizatorom ćwiczeń, jak też całemu aparatowi kierowniczo-rozjemczemu i odpowiedzialnym za pozorowanie pola walki.

W celu przeciwdziałania wszelkiego rodzaju szkodliwym uproszczeniom należy robić wszystko, aby maksymalnie zbliżyć sytuację szkoleniową do rzeczywistości pola walki. W tym celu poczynając od autora ćwiczenia, poprzez aparat kierowniczo-rozjemczy i pozorację pola walki wskazane jest wprowadzać wszystkie możliwe czynniki urealnijające umowność przyjętej koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia. Wszystkich odpowiedzialnych za

prorowadzenie ćwiczenia powinna cechować dążność do stwarzania sytuacji możliwie maksymalnie zbliżonych i odpowiadających charakterowi rzeczywistej walki, a więc pełnych napięcia fizycznego i psychicznego, niespodziewanych i zaskakujących zmian, stałego oddziaływania przeciwnika itp. Pozwoli to na stworzenie odpowiedniej atmosfery psychicznej umożliwiającej ćwiczącym wczucie się w wytworzoną sytuację taktyczną i zwiększenie poczucia odpowiedzialności za wykonanie postawionych zadań. W konsekwencji zapewni to wysoką efektywność ćwiczenia.

Tym wszystkim wymaganiom służy jedna z zasad metodyki prowadzenia ćwiczeń, a mianowicie prowadzenie ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców. Wiąże się ona ściśle ze wszystkimi czynnikami mającymi wpływ na wysoką skuteczność ćwiczeń.

Na ten temat istnieje jednomyślność zarówno wśród kierownictwa ćwiczeń, rozjemców i ćwiczących. Chodzi tylko o to, aby założenie stosowania tej zasady nie było fikcją, lecz aby było konsekwentnie realizowane począwszy od opracowania dokumentacji i na omówieniu skończywszy. Musi więc ta zasada znaleźć także odbicie w dokumentacji do ćwiczenia i w przygotowaniu aparatu kierowniczo-rozjemczego pod kątem widzenia uwzględniania decyzji ćwiczących dowódców i działania stron.

Mimo nieuniknionych w zasadzie wspomnianych wyżej obiektywnych trudności, kierownictwo ćwiczenia powinno dążyć do tego, aby ograniczać ich wpływ na przebieg ćwiczenia i stwarzać na każdym odcinku działania sytuacje, które wynikałyby z podjętych przez ćwiczących dowódców decyzji.

Nie mniej ważne są inne także zasady metodyczne, /wymienione niżej/, które zostały wykryte i sformułowane w czasie badań, a których przestrzeganie umożliwi uwzględnienie podstawowych wymogów koncepcyjnych organizacji i prowadzenia ćwiczeń. A więc doskonalenie metodyki ćwiczeń powinno zmierzać w kierunku: zapewnienia ciągłości ćwiczenia i prowadzenia go bez sztucznych przerw zwiększających umowność ćwiczenia i fałszujących jego stronę taktyczną; stwarzanie równych szans stronom ćwiczącym w realizacji zadań bojowych /w ćwiczeniu dwustronnym/; zadawania i uwzględniania przez ćwiczących strat w stanie osobowym i sprzęcie; zapewnienia tajemnicy przed ćwiczącymi

co do koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia oraz doskonalenia systemu pracy kierownictwa ćwiczenia.

Doskonalenie organizacyjnej strony ćwiczenia

W prowadzeniu ćwiczenia jego kierownik korzysta z pomocy całego aparatu zwanego kierowniczym. W skład tego aparatu wchodzi zastępcy i pomocnicy kierownika ćwiczenia, sztab kierownictwa, rozjemcy, zespoły podgrywające, zespoły kontrolno-badawcze, zespoły pozoracji pola walki i inne w zależności od potrzeby. Wszyscy członkowie kierownictwa stanowią aparat rejestrujący i oceniający pracę dowódców i działania ćwiczących pododdziałów, oddziałów, dowódców i sztabów. Jednym z zasadniczych zadań aparatu kierowniczego jest zapewnienie realnych warunków, maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki, głównie poprzez stwarzanie odpowiednich sytuacji bojowych jako podstawy do wyzwolenia działalności dowództw, sztabów.

Można stwierdzić, że na przebieg ćwiczenia, na jego pouczający charakter i skuteczność wpływa w znacznym stopniu struktura aparatu kierowniczego, dobór oficerów do składu tego aparatu i system jego pracy. Aparat kierowniczy powinien zapewnić elastyczne kierowanie ćwiczeniem i pełną realizację stawianych wymagań. Niewątpliwie zadania te mogą być spełnione dzięki także zapewnieniu kierownictwu odpowiednich środków łączności i transportu.

Struktura aparatu kierowniczego jest bardzo istotnym problemem w metodyce ćwiczeń. Świadczy o tym chociażby fakt, że jest ona przedmiotem zainteresowania kierownictwa ministerstwa obrony narodowej, a także praktyków wojskowych w jednostkach. Problem ten był między innymi przedmiotem dyskusji w czasie szkolenia ministra obrony narodowej w listopadzie 1975 roku, znalazł swój wyraz w wystąpieniu Głównego Inspektora Szkolenia na tymże szkoleniu, a także w artykule Głównego Inspektora Szkolenia pt: "O wyższą jakość szkolenia" /Żołnierz Wolności nr 32 z dnia 3.02.1976 roku/.

Wydana ostatnio instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych nie przewiduje co prawda w składzie kierownictwa ćwiczenia aparatu rozjemczego, ale zastępuje go zespołem kontrolno-badawczym. Zadanie tego zespołu polega na do -

konywaniu wszechstronnej i głębokiej analizy zasadniczych zagadnień szkoleniowych ćwiczenia^{5/}.

Ponieważ jednak wspomniana instrukcja nie neguje całkowicie istnienia aparatu rozjemczego, przewidując instytucję rozjemców ogniowych lub rozjemców końcowych, zwanych zespołami podgrywającymi, potwierdza się teza o tym, że skład kierownictwa w każdym wypadku jest uzależniony od wielu czynników, a zwłaszcza takich, jak rodzaj ćwiczenia, jego konstrukcja, organizacja, rozmach, planowany przebieg itp.

Takie postawienie sprawy w instrukcji daje możliwość dalszego doskonalenia ćwiczeń i szukania coraz to lepszych rozwiązań. Z kolei mnie pozwala na przedstawienie propozycji, które bezpośrednio wynikają z przeprowadzonych badań.

Badania ćwiczeń wykazały mianowicie szereg dodatnich i ujemnych stron działania aparatu rozjemczego, które przedstawiłem w niniejszym rozdziale. W świetle rezultatów prowadzonych badań i wynikających z nich propozycji Zakładu Dydaktyki Wojskowej ASG WP, a także aktualnie stosowanej praktyki można wyodrębnić cztery następujące rozwiązania, z których każde jest możliwe do przyjęcia w zależności od szeregu warunków.

Po pierwsze - organizowanie oddzielnego aparatu rozjemców oddziałowych i rozjemców terenowych, które to rozwiązanie było i jest stosowane w ćwiczeniach taktycznych z wojskami. Wymaga ono jednak dość licznej obsady osobowej, jak też licznych środków technicznych /łącności i transportu/, niezależnie od środków dla zabezpieczenia aparatu kierowniczego.

Po drugie - organizowanie jednolitego aparatu rozjemców, tak zwanego aparatu rozjemców oddziałowo-terenowych. Funkcje ich głównie sprowadzałyby się do przebywania i działalności w pododdziałach, ale równocześnie śledzenia pracy dowódców i sztabów, co ma nie małe znaczenie dla realizacji zasady metodycznej - prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców.

Po trzecie - organizowanie bardzo szczupłego aparatu rozjemców terenowych, których miejsce pracy byłoby w pododdziałach

5/ Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych, Wyd. MON, 1976 /Rozdz. I pkt. 3a str. 15/.

ćwiczących, a przede wszystkim w czasie i miejscu starcia ćwiczących stron. Zadaniem rozjemców byłoby stwarzanie realnych sytuacji taktycznych, rozstrzyganie o powodzeniu stron, zadawanie strat w zależności od wynikłej sytuacji itp. W tym wypadku rozjemcy ci nie "pilnowaliby" dowódców, ograniczając się jedynie do niezbędnych kontaktów z nimi po to, aby mieć rozeznanie co do ich decyzji. W rozwiązaniu tym przewiduję istnienie zespołu badawczo-kontrolnego, którego zadanie nie odbiegałoby od ustaleń ww. instrukcji.

Po czwarte - organizowanie ćwiczeń bez rozjemców, a ograniczenie się wyłącznie do zespołu badawczo-kontrolnego. Ze względu jednak na to, że działalność tego zespołu jest ograniczona i nie ma on żadnych uprawnień w stosunku do ćwiczących, rozwiązanie to można stosować w ćwiczeniach, w których rozjemcy faktycznie są zbędni. Jako że jest to element nowy, który wprowadzany jest zamiast dotychczasowej instytucji rozjemców, celowe byłoby przeprowadzenie badań skuteczności jego działania.

Rozwiązania powyższe należałoby uzupełnić bardzo istotną uwagą, a mianowicie, że we wszystkich wymienionych przypadkach do składu aparatu kierowniczego /kierowniczo-rozjemczego/ należy wyznaczać oficerów przede wszystkim lub wyłącznie ze składu dowództwa i sztabu organizującego ćwiczenie i to głównie oficerów doskonale przygotowanych pod względem taktycznym oraz posiadających duże doświadczenie ćwiczebne. Przez doświadczenie ćwiczebne rozumiem udział w co najmniej kilku ćwiczeniach z wojskami.

Kierunek więc działalności doskonalenia metodyki organizacji i prowadzenia ćwiczeń jest oczywisty. Istnieją więc rezerwy w funkcjonowaniu aparatu kierowniczego. Doskonalenie struktury organizacyjnej /ograniczenie ilości/ i systemu pracy aparatu kierowniczego powinno zmierzać w kierunku wszechstronnej elastyczności, odejścia od sztywnego niekiedy "przywiązania" rozjemców do jednego ogniwa dowodzenia, ruchliwych, przebywających krótko w jednym sztabie, tak długo, jak jest to niezbędne dla przekazania zadań lub wysłuchania decyzji.

Przyjęty system kierowania ćwiczeniem poprzez wyznaczony w tym celu aparat powinno zapewnić większą samodzielność do-

wódców w podejmowaniu pomysłów i śmiałych decyzji, a pododdziały i oddziały do aktywnych i energicznych działań.

b/ Przygotowanie ćwiczących

Podstawą przygotowania się szkolonych do ćwiczenia są następujące dokumenty: plan szkolenia na dany rok szkolny oraz rozkaz organizacyjny dotyczący organizacji danego ćwiczenia. Przygotowanie do ćwiczenia nie może jednak zakłócać toku normalnego szkolenia i prowadzić do przekładowania bieżących zajęć zagadnieniami związanymi z tematem przyszłego ćwiczenia. Trzeba nadmienić, że pośrednie przygotowanie szkolonych do ćwiczenia odbywa się w ramach bieżącego szkolenia oficerów, sztabów i wojsk.

Sposób i treść przygotowania, w każdym konkretnym wypadku zależy od: czasu, którym dysponuje pododdział /oddział, związek taktyczny/; poziomu wyszkolenia oficerów, sztabów i wojsk oraz od rodzaju i celów szkoleniowych danego ćwiczenia. Zasadniczym zaś celem poczynić w tym zakresie jest przygotowanie całego stanu osobowego szkolonych do właściwego wykonywania swoich obowiązków funkcyjnych w czasie ćwiczenia. Należy podkreślić, że bezpośrednie przygotowanie szkolonych może się odbywać jedynie wówczas, gdy ćwiczącym jest znany termin planowanego ćwiczenia. Może bowiem mieć miejsce przypadek, że trzymanie w tajemnicy przez przełożonego zamiaru co do terminu ćwiczenia jest związane z koniecznością sprawdzenia gotowości alarmowej.

Przygotowanie ćwiczących polega na organizowaniu samo - kształcenia oraz przeprowadzeniu z całym stanem osobowym odpraw dotyczących zachowania warunków bezpieczeństwa, przestrzegania tajemnicy wojskowej, regulaminów i zasad porządku wojskowego. Praktycznie przygotowanie się do ćwiczenia polega na przeprowadzeniu wszelkiego rodzaju ćwiczeń na różnych szczeblach.

Przygotowanie do ćwiczeń powinno być nauką i integralną częścią ćwiczenia. Można byłoby zaryzykować twierdzenie, że ćwiczenie to nie tylko jego przebieg, ale także jego przygotowanie, a w tym przygotowanie ćwiczących do udziału w nim. Podobnie jak przebieg ćwiczenia ma nauczyć określonego działania i zapewnić osiągnięcie wytyczonych celów szkoleniowych, tak też przygotowanie do ćwiczenia ma na celu nie tylko sprawdzenie go-

towości wojsk i sztabów, ale także, a nawet przede wszystkim nauczanie i doskonalenie sposobu ich działania.

Właśnie ta bezwzględna potrzeba podniesienia poziomu szkolenia uzasadniła konieczność wprowadzenia zasady dopuszczenia wojsk i sztabów do ćwiczeń. Dopuszczenie to odbywa się w oparciu o wyniki sprawdzianów przeprowadzanych przez sztaby i wojska wszystkich zaplanowanych programowych przedsięwzięć organizacyjno-szkoleniowych.

Doskonalenie działalności w tym kierunku powinno zmierzać do stosowania takich form i metod przygotowania wojsk do ćwiczeń i sprawdzianów, które zapewniłyby:

- przerobienie wszystkich wybranych zagadnień szkoleniowych w celu należytego przygotowania do wykonywania określonych zadań związanych z treścią ćwiczenia;
- ujawnienie i uzupełnienie wszelkich braków i niedomagań w szkoleniu, określenie rodzących je przyczyn i udzielenie konkretnej pomocy w eliminowaniu stwierdzonych nieprawidłowości;
- wyszukiwanie i analizowanie nowatorskich rozwiązań w procesie przygotowania wojsk do ćwiczeń oraz wnioskowanie co do trybu ich popularyzacji i wdrażania;
- ewentualnie dokładne sprawdzenie poziomu wiedzy wojskowej u kadry zawodowej i stanu wyszkolenia pododdziałów.

Pozytywne wyniki uzyskane przez sztaby i wojska w czasie kontroli przygotowania się do ćwiczeń stanowią o dopuszczeniu do nich, stanowią tak zwaną "Przepustkę" do ćwiczenia.

c/ Strona ekonomiczna ćwiczeń

W całym kraju na wszystkich frontach pracy toczy się wielka batalia o jakość. We wszystkich dziedzinach działalności społecznej, politycznej, gospodarczej - poszukujemy sposobów osiągnięcia lepszych i wymienniejszych wyników. Ten ogólnonarodowy ruch na rzecz jakości wyraża się w naszych siłach zbrojnych przede wszystkim wzmożonym wysiłkiem szkoleniowym. Wiąże się to ze stosunkowo dużymi nakładami finansowymi na wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia szkoleniowe, a zwłaszcza ćwiczenia taktyczne z wojskami. Przy stosunkowo dużych kosztach ćwiczenia musimy proporcjonalnie osiągać mistrzowskie opanowanie kunsztu żołnierskiego.

Zbadanie więc współzależności efektów szkoleniowych i nakładów finansowych jest w szkoleniu taktycznym szczególnie ważne. Dlatego też działalność organizatorów ćwiczeń powinna być ukierunkowana na zbadanie wymienionych współzależności w celu ustalenia określonych zasad działania w taki sposób, aby przy jak najmniejszych kosztach osiągnąć jak największe efekty szkoleniowe.

Systematyczne badania ćwiczeń taktycznych z wojskami. uogólnianie doświadczeń i wdrażanie ich do praktyki.

Badania wykazały, że na problemy metodyczne /organizacyjne/ należy zwrócić większą niż dotychczas uwagę, nie zaniedbując poprawności strony taktycznej ćwiczeń. Uzyskane wyniki sugerują trzy kierunki działalności badawczej w zakresie doskonalenia ćwiczeń: 1. Organizacyjno-metodyczny, który powinien polegać na badaniu i wprowadzaniu usprawnień do organizacyjnej strony ćwiczeń. 2. W zakresie wyposażenia technicznego, mający na celu usprawnienie obiegu dokumentów i informacji ułatwiające kierowanie ćwiczeniem przy maksymalnym zmniejszeniu ilości aparatu kierowniczego. 3. Poszukiwanie w dziedzinie środków pozoracji pola walki. Celem działania w tym kierunku powinno być skonstruowanie i wyprodukowanie nowych, tańszych i efektywniejszych, a jednocześnie bezpieczniejszych środków pozoracji pola walki. Działalność badawczą w tym kierunku prowadzi Wojskowa Akademia Techniczna, Szefostwo Uzbrojenia i Elektroniki oraz Wyższa Oficerska Szkoła Wojsk Pancernych. Prowadzi się badania nad wykorzystaniem laseru oraz wszechstronnego wykorzystania najnowszej myśli technicznej w tym celu.

Prace naukowe w dziedzinie dydaktyki nie mogą ograniczać się wyłącznie do dziedziny metodyki ćwiczeń taktycznych. Jest to bowiem wąski chociaż bardzo istotny wycinek szkolenia bojowego. Badania dydaktyczne muszą także obejmować inne działy szkolenia, a zwłaszcza szkolenia bojowego ze szczególnym uwzględnieniem szkolenia taktycznego. Wyniki badań różnych dziedzin nauki wojennej mogą zapewnić szybki rozwój i stałe doskonalenie naszej rzeczywistości szkoleniowej.

III. KONCEPCJA TAKTYCZNO-METODYCZNA ĆWICZENIA I ZASADY JEGO OPRACOWANIA

Przeprowadzone badania oraz wnioski wynikające z nich, a przedstawione w poprzednich rozdziałach pracy pozwoliły opracować koncepcję taktyczno-metodyczną ćwiczenia oraz propozycje najbardziej racjonalnych zasad jego opracowania.

Ta właśnie koncepcja opracowana przeze mnie jako część podręcznika na temat: "Metodyka opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych" wykonana została w Akademii Sztabu Generalnego WP na zlecenie Sztabu Generalnego. Została następnie zaakceptowana i jest obecnie przygotowywana do druku na użytek sztabów i wojsk.

Koncepcję tę przedstawiam w niniejszej pracy w formie instrukcyjnej, ponieważ ta forma pozwala na najbardziej zwarte i skondensowane ujęcie wszystkich najistotniejszych wyników przeprowadzonych badań.

x x
x

Przy analizie efektywności ćwiczeń pod względem taktycznym, w wyniku przeprowadzonych badań przyjęto tezę, że taktyka w ćwiczeniach przejawia się w umiejętności dowódców, sztabów i wojsk w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych na ćwiczebnym polu walki. Ażeby więc osiągnąć możliwie najwyższy wskaźnik efektu ćwiczenia należy je odpowiednio opracować, przygotować i przeprowadzić.

Podstawę do tego stanowi przede wszystkim analiza tematu i celu ćwiczenia, koncepcja taktyczno-metodyczna, a także szereg opracowanych na jej podstawie niezbędnych dokumentów i dokonanych czynności przygotowawczych oraz system pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego w toku prowadzenia ćwiczenia. Od tego w dużym stopniu zależy jakość i efektywność ćwiczenia.

Jak wskazuje przeprowadzona analiza badań, skuteczność ćwiczenia zależy od poprawnego wypracowania jego koncepcji taktyczno-metodycznej oraz opracowania wartościowej dokumentacji niezbędnej do jego przeprowadzenia. Zakres związanej z tym pracy zależy z kolei od rodzaju ćwiczenia oraz jego skali i rozma-
chu.

Koncepcja taktyczno-metodyczna jest to ogólny wstępny plan zawierający warunki działania wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz podstawy metodyczne przebiegu tego ćwiczenia. Koncepcja powstaje w umyśle dowódcy odpowiedzialnego za organizację i przeprowadzenie ćwiczenia lub u autora ćwiczenia. Może ona być wyrażona graficznie nawet na kartce papieru, gdzie naskicowuje się miejsce /sytuację wyjściową i zarys zadań/ pododdziałów /oddziałów, związków taktycznych/ oraz ich ogólny plan działania, a także niektóre elementy organizacyjne.

Podstawę do opracowania koncepcji taktyczno-metodycznej, a następnie do opracowania wszystkich dokumentów niezbędnych do przeprowadzenia ćwiczenia stanowią przede wszystkim cele szkoleniowe, które w toku ćwiczenia powinny być osiągnięte przez ćwiczących.

Badania ćwiczeń wykazały, że cele szkoleniowe powinny być formułowane ogólnie i zakładać doskonalenie dowódców, sztabów i wojsk w prowadzeniu różnorodnych działań bojowych. Jest to jeden z warunków utrudniających rozszyfrowanie przez ćwiczących koncepcji kierownictwa ćwiczenia co do jego treści oraz przebiegu.

Cele szkoleniowe dotyczą głównie dziedziny taktycznej, a w tym osiągnięcie gotowości bojowej oraz kształtowanie i doskonalenie umiejętności organizacji i prowadzenia różnych działań bojowych. Powinny one ponadto uwzględniać zadania w zakresie kształtowania odpowiednich cech charakteru i umysłu, wyrabiania umiejętności organizacyjnych, nawyków działania w zespole oraz odporności na zmęczenie fizyczne i umysłowe.

1. Obowiązki dowódcy w zakresie opracowania ćwiczenia

Zadanie opracowania ćwiczenia dowódca określonego szczebla dowodzenia organizującego ćwiczenie, powierza najczęściej swemu zastępcy do spraw liniowych lub szefowi sztabu. Bezpośrednimi wykonawcami dokumentów ćwiczenia są zazwyczaj oficerowie pionu operacyjnego /starszy pomocnik szefa sztabu pułku lub wydział operacyjny dywizji itp./. Zanim jednak przystąpi się do opracowania i organizowania ćwiczenia, dowódca /traktowany w dalszym ciągu jako kierownik ćwiczenia/ powinien uświadomić sobie treść tematu i rodzaj ćwiczenia, zrozumieć jego

główny cel, przeanalizować istniejące warunki i potrzeby jednostki /sztabu, instytucji itp./, która organizuje lub bierze udział w ćwiczeniu oraz zastanowić się nad jego stroną organizacyjną.

Dokładne zrozumienie treści tematu, rodzaju i celu ćwiczenia pozwala dowódcy na uzmysłowienie sobie tego, co w danym ćwiczeniu jest najistotniejsze oraz jakie wymagania muszą być spełnione aby osiągnąć jego cel /cele/.

Przeanalizowanie istniejących warunków i potrzeb jednostki sprzyja określeniu realnych celów i zagadnień szkoleniowych oraz umożliwia właściwe zorganizowanie ćwiczenia.

Żadne ćwiczenie nie może obejmować wszystkich zagadnień szkoleniowych związanych z danym tematem. W związku z tym należy najpierw ustalić, jakie zagadnienia były już przerobione w poprzednich ćwiczeniach i w jakim stopniu zostały one opanowane przez szkolonych. Następnie konkretyzuje się, które zagadnienia mają być obowiązkowo przerobione w danym ćwiczeniu, a które można będzie przerobić w następnych ćwiczeniach. Przy tym trzeba dążyć do tego, aby zagadnienia przerabiane w danym ćwiczeniu nawiązywały do zagadnień przerobionych w poprzednim ćwiczeniu i je uzupełniały.

Do danych podlegających analizie, a wywierających bezpośredni wpływ na powstanie koncepcji ćwiczenia zalicza się zatem następujące główne elementy wyjściowe do pracy myślowej dowódcy:

- temat /treść/ ćwiczenia;
- cele szkoleniowe ćwiczenia;
- wytyczne organizacyjno-szkoleniowe na dany rok szkolny;
- obowiązujące normy taktyczne i zasady prowadzenia działań bojowych wojsk własnych i armii obcych;
- rodzaj ćwiczenia;
- skład ćwiczących i poziom ich wyszkolenia;
- czas trwania ćwiczenia;
- warunki materiałowe /limit kilometrów dla wozów bojowych i pojazdów mechanicznych, środki pozoracji pola walki, amunicja bojowa, transport, łączność itp/;
- warunki terenowe;
- porę roku.

W wyniku przeprowadzonej pracy myślowej dowódca ustala koncepcję taktyczno-metodyczną ćwiczenia oraz przekazuje wytyczne do opracowania i organizacji ćwiczenia wyznaczonej przez siebie osobie /osobom/.

Wytyczne mogą mieć szerszy lub węższy zakres. Zawsze jednak wskazane jest podać głównemu autorowi: niektóre zasadnicze cele szkoleniowe ćwiczenia; rejon, termin opracowania i przeprowadzenia ćwiczenia; termin i sposób przygotowania /szkolenia/ aparatu kierowniczego; podjąć decyzje związane z ustaleniem zużycia kilometrów, motogodzin, środków pozoracji pola walki, zakresu i metody sprawdzianu dopuszczenia do ćwiczenia szkolonego pododdziału /oddziału, związku taktycznego/.

Kierownik ćwiczenia nadaje właściwy kierunek przygotowaniu do ćwiczenia dowódców, sztabów i wojsk oraz całego aparatu kierowniczego i zabezpieczającego ćwiczenie, zwracając szczególną uwagę na kadrę o krótkim stażu i małym doświadczeniu dowódczym.

2. Obowiązki autora /zespołu autorskiego/ ćwiczenia

a/ Czynności wstępne

Opracowanie ćwiczenia, w zależności od szerebla na jakim przeprowadza się ćwiczenie można powierzyć jednemu oficerowi lub zespołowi oficerów, Oficera opracowującego ćwiczenie nazywa się autorem, a grupę oficerów - zespołem autorskim. W tym ostatnim wypadku kierownik zespołu jest równocześnie głównym autorem.^{6/} W ćwiczeniach pododdziałów piechoty i czołgów, oddziałów zmechanizowanych i czołgów oraz ogólnowojskowych związków taktycznych i wszystkich sztabów ogólnowojskowych, jako autora wyznacza się z zasady oficera ogólnowojskowego.

W skład zespołu autorskiego, oprócz oficerów ogólnowojskowych, wchodzi zazwyczaj także przedstawiciele poszczególnych rodzajów wojsk i służb. Opracowują oni na tle ogólnej sytuacji taktycznej zagadnienia według potrzeb reprezentowanej przez siebie specjalności.

6/ W celu uproszczenia rozważań, zarówno autora, jak i głównego autora, w dalszej części pracy będę nazywał autorem.

Podstawę do opracowania ćwiczenia stanowią:

- obowiązujące dyrektywy, wytyczne organizacyjno-szkoleniowe na dany rok szkolny, programy i plany szkolenia, a także regulaminy, instrukcje i inne niezbędne wydawnictwa wojskowe;
- wytyczne przełożonego;
- warunki organizowania ćwiczenia.

Przed rozpoczęciem opracowania autor /zespół autorski/ powinien wykonać szereg czynności wstępnych.

Przed wszystkim należy przeanalizować temat i wytyczne przełożonego dotyczące koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia. Podczas dokonywania analizy tych wytycznych, niezbędne jest uzmysłowienie sobie treści tematu ćwiczenia, określającej charakter działań wojsk własnych i nieprzyjaciela, oraz rodzaj ćwiczenia, a więc czy ma to być na przykład ćwiczenie zgrywa - jące, czy pokazowe lub kontrolne. Ponadto trzeba uświadomić sobie cel ogólny ćwiczenia i z kim będzie ono prowadzone. Niezbędne także jest zastanowienie się nad tym, jakie sprawy zostały rozstrzygnięte w wytycznych przełożonego, a jakie trzeba rozwiązać samodzielnie. Należy podkreślić, że w praktyce dowódca nie zawsze precyzuje układ przewidywanego ćwiczenia. Wówczas koncepcję taktyczno-metodyczną określa sam autor ćwiczenia.

Następnie autor sporządza plan opracowania ćwiczenia, w którym uwzględnia się takie zagadnienia, jak:

- termin opracowania ćwiczenia;
- skład ćwiczących wojsk /sztabów/;
- skład kierownictwa /ewentualnie aparatu rozjemczego/;
- termin przygotowania rejonu /miejsca/ ćwiczenia;
- termin przygotowania kierownictwa ćwiczenia i aparatu rozjemczego, a w razie potrzeby sił i środków pozoracji pola walki;
- organizacja łączności kierownictwa;
- organizacja materiałowo-technicznego zabezpieczenia ćwiczenia;
- przedsięwzięcia mające na celu zapewnienie warunków bezpieczeństwa, tajnego dowodzenia oraz tajemnicy państwowej i wojskowej;
- organizacja regulacji ruchu oraz służby porządkowo-ochronnej;

- przygotowanie ćwiczących /pododdziału, oddziału, związku taktycznego, sztabu/ do ćwiczenia;
- kontrola i pomoc w przygotowaniu wojsk do ćwiczenia;
- termin sprawdzianu ćwiczących.

W planie opracowania ćwiczenia wskazuje się ponadto osoby odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych przedsięwzięć.

Plan opracowania ćwiczenia jest zatem odzwierciedleniem koncepcji organizacyjnej dowódcy. Na podstawie tego planu sztab przygotowuje odpowiednie zarządzenia.

Do czynności wstępnych autora i zespołu autorskiego ćwiczenia należy także dobranie i przestudiowanie obowiązujących materiałów szkoleniowych. Podczas ich gromadzenia trzeba - jeśli to możliwe - wyszukać odpowiednie przykłady historyczne z drugiej wojny światowej lub prowadzonych ostatnio wojen lokalnych oraz pouczające przykłady z odbywających się aktualnie ćwiczeń, stosownie do tematu opracowywanego ćwiczenia. Studiowanie wybranych materiałów umożliwi zorientowanie się w obowiązujących poglądach na dany temat oraz pozwala wyodrębnić wszystkie zagadnienia specyficzne dla tego tematu i uwzględnić je w ćwiczeniu. Studiowanie materiałów jest niezbędne wreszcie do sformułowania odpowiednich wniosków teoretycznych, które z kolei powinny stać się podstawą do skonstruowania pouczającej myśli przewodniej ćwiczenia.

Po przeanalizowaniu wytycznych przełożonego oraz zebraniu i przestudiowaniu odpowiednich materiałów ułatwiających opracowanie ćwiczenia przystępuje się do ustalenia i ostatecznego sformułowania celów i zagadnień szkoleniowych, które stanowią bezpośrednią podstawę do opracowania myśli przewodniej ćwiczenia oraz innych dokumentów niezbędnych podczas organizowania i prowadzenia ćwiczenia.

Ustalając cele i zagadnienia szkoleniowe należy przede wszystkim brać pod uwagę rodzaj ćwiczenia, jego temat, wymagania określone w programach oraz konkretne warunki i potrzeby jednostki.

W ćwiczeniach jednostronnych możliwe jest ustalenie celów i zagadnień szkoleniowych wspólnych dla wszystkich szkolenych lub odrębnych dla określonych zespołów ćwiczących. W tym ostatnim wypadku wyznacza się między innymi, inne cele dla do-

wództw i sztabów ogólnowojskowych, rodzajów wojsk i służb, a inne dla oddziałów, pododdziałów itp.

W ćwiczeniach dwustronnych należy ustalić cele i zadania szkoleniowe osobno dla obu ćwiczących stron. W wypadku gdy dla obu stron przewidziany jest ten sam temat ćwiczenia, na przykład: "Marsz i bój spotkaniowy pułku", wówczas - ze względu na potrzebę zapewnienia obydwu stronom równych szans - można ograniczyć się tylko do określenia ogólnych celów i zadań szkoleniowych /jednakowych dla obu ćwiczących stron/.

Następnie autor ćwiczenia sporządza plan pracy zespołu autorskiego. Plan ten powinien uwzględniać zasadnicze czynności członków zespołu związane z opracowaniem ćwiczenia oraz terminy ich realizacji.

Autor ćwiczenia zwraca również baczną uwagę na wybór odpowiedniego rejonu ćwiczenia oraz warunki terenowe panujące w wybranym rejonie. Rejon ten powinien:

- odpowiadać tematowi ćwiczenia;
- umożliwiać właściwe przerobienie wszystkich zaplanowanych zagadnień szkoleniowych, a tym samym przyczynić się do osiągnięcia postawionych celów szkoleniowych;
- stwarzać ćwiczącym utrudnienia terenowe i zapewnić rozwijanie umiejętności taktyczno-operacyjnej analizy właściwości terenu /obiektów i kierunków terenowych/;
- wykluczać możliwości niszczenia lasu, zasiewów, plonów itp.

b/ Opracowanie myśli przewodniej ćwiczenia

Najważniejszą i zasadniczą czynnością autora /zespołu autorskiego/ jest opracowanie dokumentu zwanego myślą przewodnią ćwiczenia.

W myśli przewodniej ćwiczenia wyraża się jego koncepcję taktyczno-metodyczną. Innymi słowy - myśl przewodnia stanowi ideę treści planowanego ćwiczenia i służy za podstawę do stworzenia skomplikowanych i pouczających sytuacji taktycznych umożliwiających właściwe rozegranie /przerobienie/ w czasie ćwiczenia wszystkich ustalonych przedtem zagadnień szkoleniowych, a tym samym osiągnięcie zamierzonych celów szkoleniowych. Myśl przewodnia ćwiczenia zawiera także elementy organizacyjne.

Określa ona bowiem terminy i sposoby pokonywania przez wojska terenu między poligonami, metody współdziałania faktycznego z terenowymi jednostkami OT, system organizacji łączności dla kierownictwa ćwiczenia, tryb kierowania samym ćwiczeniem itp. Na myśli przewodniej opiera się ponadto opracowywanie wszystkich dokumentów niezbędnych do przeprowadzenia ćwiczenia. Zastwierdza ją przełożony jednostki organizującej ćwiczenie lub jeszcze wyższy przełożony.

Myśl przewodnią wykonuje się w formie graficznej i opisowej. Część opisowa stanowi uzupełnienie części graficznej; sporządza się ją zazwyczaj jako oddzielny dokument tekstowy. Nie - kiedy jednak /z zasady na niższych szczeblach/ treść części opisowej wpisuje się na mapę części graficznej myśli przewodniej.

Część graficzna myśli przewodniej składa się z takich elementów, jak:

- zamiar stron;
- decyzja stron;
- położenie wyjściowe stron;
- zarys dynamiki walki.

Wszystkie wspomniane elementy graficznej części myśli przewodniej ćwiczenia opracowuje się na mapach w skali zależnej od szczebla, na którym będzie się odbywało ćwiczenie. Ponieważ decyzje ćwiczących dowódców wrysowuje się z dokładnością do dwóch szczebli w dół, to skala map musi być tak dobrana, aby wszystkie wrysowane na nie szczegóły były dobrze widoczne, a ogólne tło nie zaciemniało danej sytuacji taktycznej, na przykład: zamiar stron można opracować na mapie w skali 1:100 000, a pozostałe elementy części graficznej myśli przewodniej - na mapie /mapach/ w skali 1:50 000.

Reasumując należy stwierdzić, że myśl przewodnia ćwiczenia jest to ogólna idea działań stron z położeniem wyjściowym i przewidywanym rozwojem walki. W celu stworzenia warunków maksymalnie zbliżonych do rzeczywistości bojowej, myśl przewodnia powinna przewidywać manewrowe i dynamiczne formy działań bojowych, zaskakujące zmiany sytuacji i zadań, zmuszające dowódców i sztaby do wykazywania maksimum samodzielności, aktywności i pomysłowości/ marsz w przewidywaniu wejścia do

walki, bój spotkaniowy, natarcie na doraźnie zorganizowaną obronę, forsowanie przeszkód wodnych, pościg, działania opóźniające, zwroty zaczepne, obrona, walka w okrążeniu, wyjście z okrążenia, walka z desantem itp/.

W celu zapewnienia możliwości prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami dowódców i działaniem wojsk, szczególnie w ćwiczeniach dwustronnych, wskazane jest opracowanie myśli przewodniej ćwiczenia w dwóch wariantach przewidujących rozwój działań w zależności od przyznania powodzenia którejś ze stron. I tak na przykład: jeden z wariantów myśli przewodniej może przewidywać rozwój działań w wypadku przyznania powodzenia stronie "X". Natomiast drugi wariant może przewidywać rozwój działań w wypadku przyznania powodzenia stronie "Y". O przyjęciu któregoś z wariantów należy podjąć decyzję dopiero w toku działań. Decyzja ta będzie zależała od wielu czynników występujących u obu stron ćwiczących, a obiektywnie rozpatrywanych przez kierownictwo ćwiczenia. Metoda ta jest jednym z warunków zapewniających realizm w ćwiczeniu, ponieważ z jednej strony będą uwzględniane wszystkie czynniki decydujące o powodzeniu w działaniach, a wynikające z umiejętności dowodzenia przez dowódców oraz działalności sztabów i wojsk, a z drugiej strony sytuacje na polu walki będą odbiciem podejmowanych przez dowódców decyzji i realizacji tej decyzji w konkretnym działaniu wojsk.

Zasadniczy element myśli przewodniej ćwiczenia jakim jest zamiar stron, odzwierciedla ogólnie decyzję i przewidywany plan działania stron^{7/}; na tym tle umiejscawia się ćwiczący oddział /związek taktyczny/.

Zamiar stron opracowuje się w zasadzie o jeden szczebel wyżej od szczebla ćwiczącego. Między innymi w odniesieniu do ćwiczenia pułkowego poświęconego działaniom zaczepnym przedstawia się: z jednej strony zamiar dowódcy dywizji dotyczący natarcia, z drugiej zaś - zamiar dowódcy brygady /pułku/ dotyczący obrony. Uwzględnić przy tym należy wszystkie zasadnicze elementy ugrupowania bojowego obu stron. W powyższym wypadku zamiar dowódcy brygady /pułku/ może być uzupełniony niektórymi

^{7/} Strony - to działające przeciwko sobie pododdziały /oddziały, związki taktyczne/.

elementami zamiaru dowódcy dywizji dotyczącego obrony /ale tylko niezbędnymi do rozegrania poszczególnych sytuacji na całą głębokość działania ćwiczącego pułku/. Na styku z ćwiczącym oddziałem /związkiem taktycznym/ wrysowuje się ponadto decyzje i planowane działania sąsiedniego pododdziału /oddziału/. Pozwoli to na stworzenie dla tego oddziału sytuacji niezbędnych do podejmowania decyzji przez dowódców ćwiczących szczebli. Zamiar stron przedstawia się na całą głębokość przeprowadzonego ćwiczenia.

Dla objaśnienia zamiaru stron wskazane jest opracowanie do niego legendy zawierającej dane, których nie można przedstawić graficznie. W legendzie można podać: skład stron, siły i środki wzmocnienia i wsparcia, ewentualne nasycenie wojskami i stosunek sił, warunki organizowania działań i inne niezbędne dane. W wypadku gdy niezależnie od części graficznej opracowuje się oddzielnie opisową część myśli przewodniej ćwiczenia, legendy na mapie można nie zamieszczać.

Następnym elementem graficznej części myśli przewodniej jest decyzja stron. Jest to decyzja dowódców najwyższego ćwiczącego szczebla obydwu stron. Na przykład w ćwiczeniu pułkowym, którego treścią są działania zaczepne, należy przedstawić z jednej strony decyzję dowódcy pułku do natarcia, a dla strony przeciwnej decyzję dowódcy pułku /brygady/ do obrony.

Na podstawie prowadzonych badań należałoby stwierdzić, że jest to dokument, który powinno się opracowywać tylko w ćwiczeniach, które nie są prowadzone zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców. To jest przede wszystkim w ćwiczeniach grupowych i innych /doświadczalnych, pokazowych, ze strzelaniem amunicją bojową itp/.

W przypadku opracowywania decyzji stron, autor ćwiczenia podejmuje i wrysowuje optymalną decyzję do działań za dowódcę ćwiczącego szczebla. Wrysowuje się przy tym na mapę wszystkie elementy ugrupowania bojowego, zadania, stanowiska dowodzenia i oś ich zmiany, drogi marszu itd. Dane, których nie można wyrazić graficznie umieszcza się w legendzie.

Decyzja stron może być opracowana na tej samej mapie co zamiar stron.

Następny element myśli przewodniej - położenie wyjściowe

stron obrazuje sytuację taktyczną lub taktyczno-operacyjną w momencie rozpoczęcia ćwiczenia. Między innymi w ćwiczeniu pułkowym z wojskami, którego treść stanowią działania zaczepne, można ćwiczący pułk ustawić w drugim rzucie dywizji, a jej pozostałe pułki - w pierwszym rzucie, w styczności z nieprzyjacielem. Ćwiczący pułk może także znajdować się w styczności z nieprzyjacielem. Stronę przeciwną należy przedstawić odpowiednio do położenia wojsk własnych, z uwzględnieniem poprzednich działań i zadań, które będą realizowane od momentu rozpoczęcia ćwiczenia. Położenie stron przedstawia się w sposób pełny /rozwinęty/.

"Ustawienie" stron w położeniu wyjściowym zależy w dużej mierze od celów szkoleniowych ćwiczenia. Jeżeli na przykład jednym z celów ćwiczenia jest doskonalenie w organizowaniu i prowadzeniu natarcia z marszu, to w położeniu wyjściowym można przedstawić stronę ćwiczącą w czasie pościgu za wycofującym się nieprzyjacielem lub w trakcie podchodzenia do rubieży obrony przeciwnika. Jeśli chodzi o położenie wyjściowe stron, to autor powinien nie tylko przedstawić położenie pododdziałów /oddziałów/ ogólnowojskowych, lecz również obowiązkowo uwzględnić zasadnicze oddziały /lub elementy ugrupowania/ rodzajów wojsk i służb. Dotyczy to zarówno własnych wojsk ćwiczących i sąsiadów, jak też nieprzyjaciela.

W ćwiczeniu dwustronnym położenie wyjściowe powinno tak być opracowane, aby stworzyć ćwiczącym równe szanse uzyskania powodzenia i realizacji celów szkoleniowych.

Położenie wyjściowe stron opracowuje się na mapie zamiaru stron lub na oddzielnej mapie. Niezależnie jednak od sposobu wykonania dokumentu stanowi on podstawę do opracowania szkicu położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu, stanowiącego załącznik do założenia taktycznego.

Zarys dynamiki walki jest dokumentem składowym graficznej części myśli przewodniej ćwiczenia, wyrażającym koncepcję rozegrania poszczególnych sytuacji taktycznych w czasie trwania ćwiczenia oraz przedstawiającym rozwój działań wojsk własnych i nieprzyjaciela. Opracowuje się go w ten sposób, że na mapę zamiaru stron albo na oddzielną mapę wrysowuje się ogólnie zasadnicze sytuacje, które mają być rozegrane w ćwiczeniu oraz

podaje czas występowania tych sytuacji i wymienia zagadnienia szkoleniowe związane z daną sytuacją. Na przykład, gdy autor zamierza rozegrać w ćwiczeniu odparcie kontrataku, to w zarysie dynamiki walki na określonej rubieży wrysowuje zarys położenia wojsk i tworzy sytuację zamiaru wykonania kontrataku przez stronę przeciwną, zmuszając tym samym dowódcę strony ćwiczącej do podjęcia określonej decyzji.

Nie zawsze istnieje konieczność opracowywania zarysu dynamiki walki: zachodzi ona między innymi w ćwiczeniu dwustronnym, w którym rozwój działań zależy od podejmowanych decyzji i ich realizacji przez ćwiczących. Natomiast w ćwiczeniu grupowym opracowuje się szczegółowo dynamikę walki na oddzielnej mapie. Dlatego też autor ćwiczenia powinien - w zależności od rodzaju ćwiczenia i konkretnych potrzeb - zdecydować o tym, czy należy opracować zarys dynamiki walki, czy też nie.

Podkreślić należy, że omawiany element myśli przewodniej ćwiczenia zmusza zespół autorski do przemyślenia rozwoju działań w toku ćwiczenia. Pomaga on także przy opracowywaniu planu przeprowadzenia ćwiczenia.

Zarys dynamiki walki można opracować na mapie zamiaru stron.

W wypadku gdy na mapę wrysowana jest tylko graficzna część myśli przewodniej ćwiczenia /bez części opisowej/, mapę taką można zatytułować: "Tło taktyczne". Jest to umowna nazwa dla wszystkich graficznych elementów myśli przewodniej, opracowanej bez części opisowej. Jeżeli natomiast na mapie, na której opracowano graficzne elementy myśli przewodniej, znajduje się także opisowa jej część, to mapę taką zatytułujemy: "Myśl przewodnia ćwiczenia".

Część opisowa myśli przewodniej stanowi rozwinięcie tła taktycznego. Należy w niej podać:

- temat ćwiczenia;
- cele i zagadnienia szkoleniowe;
- ogólny rejon ćwiczenia;
- czas przeprowadzenia ćwiczenia;
- etapy ćwiczenia;
- ogólny zamiar i plan działania stron;
- warunki organizowania działań.

Temat, cele i zagadnienia szkoleniowe, ogólny rejon i czas przeprowadzenia ćwiczenia wpisuje się zgodnie z ustaleniami, o których była mowa przy przedstawianiu wstępnych czynności autora /zespołu autorskiego/.

Podziału ćwiczenia na etapy dokonuje się po opracowaniu, wszystkich elementów graficznej części myśli przewodniej.^{8/} Podstawą podziału ćwiczenia na etapy są cele i zagadnienia szkoleniowe.

Każdy etap ma specyficzne i odrębne cechy oraz wymaga stosowania określonych zasad taktycznych i metod pracy. Stanowi on jak gdyby odrębny temat, będący częścią ogólnego tematu i zawierający własne szczegółowe cele i zagadnienia szkoleniowe. Poszczególne etapy ćwiczenia umiejscawiane są także w określonym czasie operacyjnym. Podział ćwiczenia na etapy zapewnia kierownikowi ćwiczenia właściwe pod względem metodycznym prowadzenie ćwiczenia i umożliwia mu przerobienie z ćwiczącymi w odpowiednim miejscu i czasie wszystkich zagadnień szkoleniowych.

Pierwszy etap ćwiczenia odpowiada najczęściej okresowi przygotowawczemu do działań. Etap ten może na przykład otrzymać wtedy nazwę: "organizacja natarcia". Pierwszy etap zazwyczaj podkrywa się z tym okresem, ponieważ realizowane w nim cele i zagadnienia szkoleniowe stanowią odrębną całość.

Okres prowadzenia walki, zwłaszcza w ćwiczeniu kompleksowym, ze względu na różnorodność celów i zagadnień szkoleniowych nie daje się raczej zamknąć w ramy jednego etapu. W związku z tym wspomniany okres dzielimy najczęściej na kilka etapów. Nie można ich jednak utożsamiać z etapami walki, ponieważ etap walki odpowiada w swej treści kolejnemu zadaniu danego pododdziału /oddziału, związku taktycznego/.

Po dokonaniu podziału ćwiczenia na etapy oraz ustaleniu nazwy i czasu ich trwania, ustala się następnie zagadnienia szkoleniowe planowane do przerobienia w poszczególnych etapach.

Część opisowa myśli przewodniej dotycząca ogólnego zamiaru i planu działania stron zawiera sformułowanie słowne tego zamiaru i planu. Wspomnianą część uzupełnia się także przez

^{8/}Dotyczy to w zasadzie tylko ćwiczeń dowódczo-sztabowych i ćwiczeń z wojskami.

podobnie w skrócie przebiegu dotychczasowych działań.

We fragmencie części opisowej myśli przewodniej dotyczącej warunków organizowania działań przedstawia się sytuację, w jakiej poszczególne strony przystępują do działań. W sytuacji tej między innymi uwzględnia się takie zagadnienia /dane/, jak: wyniki dotychczasowych działań; głębokość zadań i szerokość pasów /odcinków/ natarcia, obrony; stosowanie broni masowego rażenia /jądrowej/; tempo działań; warunki atmosferyczne itp.

W czasie opracowywania myśli przewodniej ćwiczenia, autor /główny autor/ powinien przeprowadzić rekonesans rejonu ćwiczenia. Rekonesans ten ma na celu porównanie treści mapy z terenem. Może bowiem zaistnieć konieczność uwzględnienia zmian, które nastąpiły w jego topografii /na przykład wyrąb lasu, nowy układ komunikacyjny, nowe budowle itp/. Należy również umieścić w terenie wszystkie elementy myśli przewodniej ćwiczenia.

W rekonesansie biorą udział oficerowie wchodzący w skład zespołu autorskiego oraz oficer przewidziany do pełnienia funkcji zastępcy kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji pola walki lub przyszły kierownik pozoracji pola walki.

Podczas rekonesansu, konfrontując myśl przewodnią z terenem, należy przede wszystkim rozpoznać:

- rejon i warunki rozmieszczenia wojsk i sztabów w położeniu wyjściowym, w czasie działań bojowych oraz rejon i warunki rozmieszczenia wojsk po zakończeniu ćwiczenia;
- drogi marszu /dowozu i ewakuacji/;
- poszczególne rejon i rubieże walki - z rozpatrzeniem ewentualnych wariantów rozegrania zasadniczych sytuacji taktycznych;
- przeszkody wodne i miejsca ich przekraczania /forsowania/.

W toku rekonesansu dokonuje się wyboru lotnisk i lądowisk dla samolotów i śmigłowców /w wypadku ich udziału w ćwiczeniu/ oraz rozstrzyga zagadnienia związane z pozorowaniem pola walki, dotyczące: zapór chemicznych, rubieży ogniowych, zapór przeciwpancernych, rejonów skażeń promieniorwórczych, rejonów uderzeń broni jądrowej i zniszczeń itp.

Ponadto w wyniku rekonesansu powinny być ustalone: miej-

sca rozmieszczenia i punkty obserwacyjne sztabu kierownictwa; organizacja łączności kierownictwa ćwiczenia; stan sanitarny terenu /warunki korzystania ze źródeł wody, możliwości kąpielii itp/; warunki bezpieczeństwa i przeciwpożarowe.

Podczas rekonesansu należy wreszcie uzgodnić z miejscowymi organami władzy oraz administracji lasów państwowych sprawę pobytu wojsk i sztabów w określonym rejonie oraz rozwiązać inne problemy wynikłe z aktualnej sytuacji i potrzeb.

Jeśli w czasie rekonesansu /w terenie/ okaże się, że nie ma możliwości zrealizowania wszystkich przedsięwzięć przewidzianych w opracowanych dotychczas dokumentach, dokonuje się w nich odpowiednich poprawek, uwzględniając faktyczny stan rzeczy.

c/ Opracowanie założenia taktycznego

Po zatwierdzeniu myśli przewodniej ćwiczenia opracowuje się założenie taktyczne. Ma ono na celu dostarczenie niezbędnych danych wyjściowych o położeniu wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz pozwala ćwiczącym uzmysłwić warunki, w jakich przebiegać będzie organizowanie i prowadzenie walki. Założenie taktyczne stanowi zatem podstawę do przygotowania się szkolenych do ćwiczenia. W niektórych wypadkach /z zasady w ćwiczeniach grupowych/ założenie może ponadto zawierać dane niezbędne do powzięcia decyzji związanej z otrzymanym przez szkolenych zadaniem bojowym.

Założenie taktyczne opracowuje się na podstawie myśli przewodniej ćwiczenia, a w szczególności na podstawie położenia wyjściowego stron. W ćwiczeniu jednostronnym założenie wykonuje się dla jednej, a w ćwiczeniu dwustronnym - dla obydwu ćwiczących stron. W ćwiczeniu grupowym mogą być opracowywane założenia do poszczególnych zajęć.

Treść założenia taktycznego zależy od wielu czynników, a głównie od takich, jak: rodzaj ćwiczenia, jego temat oraz czas wręczenia założenia ćwiczącym w stosunku do czasu postawienia zadania. Niemniej jednak we wszystkich wypadkach treść założenia taktycznego powinna w zasadzie uwzględniać dane dotyczące:

- położenia ogólnego wojsk własnych i nieprzyjaciela;

- położenia szczegółowego wojsk własnych i nieprzyjaciela;

- sytuacji rozpoznawczej oraz sytuacji poszczególnych rodzajów wojsk i służb /podawanej również w oddzielnych punktach czy rozdziałach/;

- wiadomości uzupełniających /dodatkowych/.

Dane dotyczące położenia ogólnego zawierają krótki opis dotychczasowego przebiegu działań wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz aktualnego ich położenia o określonej godzinie. Podaje się je o jeden lub dwa szczeble wyżej od szczebla ćwiczącego. Położenie ogólne stanowi tło, na którym umiejscawia się ćwiczący pododdział /oddział, związek taktyczny/ i na którego podstawie prowadzić on będzie dalsze działania zgodnie z postawionym mu zadaniem bojowym.

Położenie szczegółowe dotyczy wojsk szczebla ćwiczącego, a w odniesieniu do wojsk nieprzyjaciela - szczebla równorzędnego z ćwiczącym. Podaje się je z dokładnością o dwa szczeble w dół. Dane zamieszczone w tym rozdziale powinny zawierać opis dotychczasowego przebiegu działań wojsk własnych i nieprzyjaciela, a także opis aktualnego ich położenia.

Sytuacja rozpoznawcza oraz sytuacje poszczególnych rodzajów wojsk i służb opracowywane są w zasadzie przez członków zespołu autorskiego będących specjalistami w tym zakresie. W sytuacjach rodzajów wojsk i służb należy uwzględniać sytuację ogólnowojskową.

W części założenia dotyczącej wiadomości uzupełniających podaje się te informacje, których ze względu na ich treść nie można było ująć w poprzednich rozdziałach założenia, a które mają bezpośredni wpływ na właściwą ocenę położenia. Mogą to być na przykład dane dotyczące: terminów pracy przełożonego z podwładnymi /kierownika ćwiczenia z ćwiczącymi dowódcami/, charakteru terenu, prognozy pogody i inne. Ze względu na konieczność przestrzegania zasady realizmu dane te powinny odpowiadać faktycznym warunkom.

Problem zamieszczenia w założeniu taktycznym zadań bojowych jest rozwiązywany w różny sposób. Uzależnione to jest przede wszystkim od sposobu rozpoczęcia ćwiczenia. Jeżeli ćwiczenie rozpoczyna się od postawienia zadania ćwiczącym, a za-

łożenie zamierza się im wydać kilka godzin lub kilka dni wcześniej /w celu wprowadzenia w sytuację/, to zadań nie podaje się. W przeciwnym wypadku, zwłaszcza jeżeli zamierza się po - stawić ćwiczącym zadanie orientujące ich równocześnie w poło - żeniu wojsk, w założeniu podaje się zadania bojowe. Charakte - rystyczne pod tym względem jest ćwiczenie grupowe, którego pierwsze zajęcie rozpoczyna się z reguły od analizy otrzymane - go zadania. W tym wypadku, szkoleni, aby móc właściwie przygo - tować się do zajęcia, powinni zawczasu, a więc w założeniu tak - tycznym, otrzymać zadania bojowe.

W każdym założeniu taktycznym informuje się ponadto cwi - czących o zakresie pracy do wykonania. Między innymi określa się, w jakiej roli /tylko w ćwiczeniu grupowym/ szkoleni mają wystąpić i co muszą wykonać w celu przygotowania się do cwi - czenia /zajęcia/, a także wyznacza termin meldowania się w ce - lu otrzymania zadania oraz podaje inne dane, w zależności od potrzeb. W razie konieczności w tym rozdziale założenia takty - cznego można również zalecić odpowiednią literaturę do przestu - diowania.

W celu skrócenia treści właściwego założenia taktycznego, a zwłaszcza rozdziału dotyczącego położenia szczegółowego wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz dla lepszego przedstawienia sy - tuacji taktycznej opracowuje się do każdego założenia szkic po - położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu z okre - ślonej godziny. Załączniki do założenia stanowią także arkusz identyfikacji nieprzyjaciela oraz różnego rodzaju tabele i ze - stawienia dotyczące najczęściej stanu ilościowego i organizacji wojsk, dyslokacji punktów zaopatrzenia, ewakuacji medycznej itp.

Szkic położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyja - cielu z określonej godziny jest podstawowym załącznikiem do założenia. Na szkic ten wrysowuje się położenie wojsk własnych i nieprzyjaciela takie, jakie ono było przed rozpoczęciem dzia - łań. Położenie wrysowuje się bez zadań. Dane o nieprzyjacielu powinny być przedstawione tak, aby ćwiczący musieli sami oce - nić skład, ugrupowanie przeciwnika i jego zamiar. Dane te po - daje się w sposób zaszyfrowany, pokazując na przykład niektóre tylko elementy ugrupowania bojowego, oznaczenia jeńców lub ran -

nych /z numeracją jednostek/, niektóre środki ogniowe, wykryte radiostacje, stwierdzony przez lotnictwo ruch wojsk /oznaczenie kolumn piechoty, czołgów lub artylerii itp/. Dane mogą być sprzeczne, co zmusi ćwiczących do wykorzystywania różnych źródeł rozpoznania oraz przeprowadzenia wszechstronnej i szczególnie głębszej oceny nieprzyjaciela. Stosunkowo najwięcej danych i stosunkowo najdokładniej przedstawionych powinno dotyczyć rubieży styczności z przeciwnikiem, natomiast mniej danych - głębi obrony nieprzyjaciela itp. Wskazane jest również, aby ważniejsze dane zamieszczone na szkicu /szczególnie w głębi obrony nieprzyjaciela/ były oznaczone symbolem wskazującym na źródło uzyskania danej wiadomości oraz podane ze szczegółowością odpowiadającą rzeczywistej ich znajomości.

Szkic położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu opracowuje się na podstawie jednego z elementów myśli przewodniej ćwiczenia, a mianowicie położenia wyjściowego stron.

d/ Opracowanie planu przeprowadzenia ćwiczenia

Dokumentem służącym za podstawę do kierowania ćwiczeniem jest plan przeprowadzenia ćwiczenia. Dokument ten wraz z załącznikami powinien zawierać jedynie ogólne dane o położeniu i działaniu wojsk obu stron z uwzględnieniem czasu i miejsca. Nie może on zawierać proponowanych lub nawet orientacyjnych rozwiązań /decyzji ćwiczących/, a jedynie powinien określać główne przedsięwzięcia aparatu kierowniczo-rozjemczego i ćwiczących na tle przewidywanego rozwoju działań. Treść planu przeprowadzenia ćwiczenia nie powinna ujawniać koncepcji kierownictwa, zwłaszcza dotyczącej rozegrania poszczególnych sytuacji taktycznych, zwłaszcza w kwestii przyznawania powodzenia.

Sprawa przyznawania powodzenia powinna być aktualna jedynie w toku ćwiczenia, zgodnie z przyjętymi kryteriami stosowanymi jednakowo dla obu stron. Dlatego też w planie przeprowadzenia ćwiczenia nie może być na tem temat żadnej sugestii. Opracowuje się go graficznie na mapie lub w formie tabeli.

Plan opracowany w formie graficznej odpowiada bardziej potrzebom ćwiczeń realizowanych na niższych szczeblach /kompania, batalion, pułk/, a w szczególności ćwiczeń taktycznych z wojskami prowadzonych na tych szczeblach dowodzenia. Forma ta-

belaryczna jest odpowiedniejsza dla wyższych /następnych/ szczebli dowodzenia i ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

Bez względu na formę opracowania planu, jego główną treść stanowią zagadnienia szkoleniowe, działania stron i czynności aparatu kierowniczego.

Zagadnienia szkoleniowe są punktem wyjścia do sporządzenia każdego planu przeprowadzenia ćwiczenia. Stanowią one podstawę do wypełnienia wszystkich innych rubryk planu.

Działania stron są zawarte w dwóch rubrykach planu przeprowadzenia ćwiczenia: "działanie nieprzyjaciela" /"działanie Zachodnich"/ oraz "działanie wojsk własnych" /"działanie Wschodnich"/. W rubrykach tych przedstawia się sytuacje taktyczne zgodnie z czasem operacyjnym, stosownie do zagadnień szkoleniowych i czasu ich przerabiania lub występowania. Sytuacje podaje się tylko takie, które powstały na skutek dotychczasowej działalności obydwu stron. Działania ich muszą być zgodne z celami i zagadnieniami szkoleniowymi. Dane zawarte w rubryce "działania stron" stanowią także punkt wyjścia i podstawę czynności aparatu kierowniczo-rozjemczego.

W rubrykę planu: "czynności aparatu kierowniczego" wpisuje się propozycje co do działalności poszczególnych osób kierownictwa ćwiczenia /ewentualnie rozjemców/. Czynności ujmuje się w czasie i przestrzeni zgodnie z przerabianymi zagadnieniami szkoleniowymi oraz przewidywaniami określonego działania ćwiczących stron.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia jednoszczęblowego i jednostronnego charakteryzuje opracowanie w ogólnym zakresie wariantów działania ćwiczących i możliwie dokładne opracowanie działań szczebli umownych /przełożeni, podwładni, sąsiedzi, nieprzyjaciel itp./. Niekiedy dla uzupełnienia tego planu sporządza się jeszcze załącznik przedstawiający ideowy przebieg działań wojsk.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia dwustronnego i wieloszczęblowego może podawać jedynie ogólne dane o położeniu i działaniu wojsk.

W dwustronnych ćwiczeniach taktycznych z wojskami, a nawet w dowódczo-sztabowych, gdzie nie zakłada się z góry powołania którejś ze stron, wskazane jest opracowywanie dwóch wa-

riantów planu przeprowadzenia ćwiczenia. Jeden z nich przewidywałby rozwój wydarzeń w razie uzyskania powodzenia przez jedną ze stron, a drugi - w razie uzyskania powodzenia przez drugą stronę.

Oprócz planu opracowanego przez autora ćwiczenia /zespół autorski/ poszczególni szefowie rodzajów wojsk i służb mogą opracować plany z zakresu swoich specjalności, na przykład plan przeprowadzenia ćwiczenia, ze szczególnym uwzględnieniem wojsk rakietowych i artylerii lub wojsk inżynieryjnych itp. Wykonanie takich planów pozwala wyeksponować specyfikę działania tych rodzajów wojsk i służb.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia uzupełnia się załącznikami. Mogą to być rozkazy i zarządzenia wręczane ćwiczącym w czasie prowadzenia ćwiczenia, plan łączności kierownictwa ćwiczenia, plan działania pozoracji pola walki, plan omówienia ćwiczenia i inne niezbędne do właściwego przeprowadzenia ćwiczenia.

Jednym z zasadniczych załączników opracowywanych w ćwiczeniach taktycznych z wojskami, zwłaszcza w ćwiczeniach jednosronnych jest plan działania pozoracji pola walki.

Podstawę do opracowania planu działania pozoracji pola walki stanowią: wytyczne kierownika ćwiczenia, plan przeprowadzenia ćwiczenia, limit przydzielonych sił i środków pozoracji oraz wyniki przeprowadzonego rekonesansu rejonu ćwiczenia.

Plan działania pozoracji pola walki powinien w pełni i ściśle uwzględnić myśl przewodnią ćwiczenia, aktualną organizację, uzbrojenie i zasady działania ewentualnego przeciwnika oraz umożliwić stworzenie sytuacji pozwalających na prowadzenie rozpoznania przez ćwiczące pododdziały /oddziały/, a także na określenie położenia /współrzędnych/ pozorowanych celów, ich rodzaju i charakteru działania. W każdym planie działania pozoracji należy obowiązkowo odzwierciedlić:

- skład i zadania sił pozoracji;
- rozmieszczenie celów, charakter ich działalności i rozbudowy inżynieryjnej oraz stopień zamaskowania;
- współrzędne celów /dla potrzeb oddziałów rakiet i artylerii/;
- , sposób oznaczania i pozorowania celów;

- system łączności pozoracji pola walki;
- sygnały.

W planie działania pozoracji pola walki ustala się ponadto szczegółowe zadania dla poszczególnych grup pozoracji i wyznacza orientacyjny czas ich wykonania. Plan opracowuje się w zasadzie na mapie wraz z odpowiednią częścią opisową w postaci wskazówek organizacyjno-technicznych itp. Może on być także sporządzony tylko w formie opisowej.

Jeżeli plan działania pozoracji opracowuje się tylko na mapie, to wrysowuje się na nią:

- pozorowane elementy terenowe /pozycje, rubieże, punkty oporu, obiekty pozoracji, ich numerację lub kryptonimy/;
- pozorowane wojska nieprzyjaciela;
- pododdziały pozorujące działanie wojsk własnych wyższego szczebla i sąsiadów;
- trasy przesuwania się /manewru/ pododdziałów /grup/ pozoracji;
- rejony zbiorów pododdziałów /grup/ pozoracji po wykonaniu zadania na określonych rubieżach;
- tabelę sygnałów dowodzenia, schemat organizacji łączności oraz zestawienia dotyczące zużycia środków i materiałów, a także czasu pozorowania poszczególnych obiektów;
- system ochrony rejonów lub obiektów pozoracji.

Natomiast plan działania pozoracji opracowany w formie opisowej /tabelarycznej/ podaje dane organizacyjno-techniczne dotyczące pozorowania oraz liczby porządkowe lub kryptonimy obiektów pozoracji, sposób pozorowania, siły i środki pozoracji, czas pozorowania, a także sygnały wywołania pozoracji i zaprzestania pozorowania.

Plan działania pozoracji pola walki opracowuje pomocnik kierownika ćwiczenia ds. pozoracji lub autor ćwiczenia /zespół autorski/ z udziałem oficerów rodzajów wojsk i służb oraz wojsk specjalnych, których pododdziały będą bezpośrednio uczestniczyły w pozorowaniu pola walki. Plan pozoracji zatwierdza kierownik ćwiczenia.

Całość opracowanej dokumentacji stanowi podstawę do rozpoczęcia prac nad organizacją ćwiczenia.

IV. ORGANIZACJA ĆWICZEŃ

Organizowanie ćwiczeń, to realizowanie ogółu niezmiernie złożonych przedsięwzięć umożliwiających właściwe rozpoczęcie i prowadzenie ćwiczenia. Dokumentację dotyczącą organizowania ćwiczenia przygotowuje zazwyczaj jego autor /zespół autorski/, natomiast niezbędne przedsięwzięcia organizacyjne wykonuje najczęściej dowództwo /sztab/, który kieruje później przebiegiem ćwiczenia.

Zakres pracy organizatorów ćwiczenia taktycznego będzie w każdym wypadku zależał od jego rodzaju i szczebla, rozmachu, celów szkoleniowych, możliwości materiałowych i szeregu innych czynników. Przygotowanie ćwiczenia powinno się odbywać pod kątem zapewnienia sprawnego zrealizowania całokształtu przedsięwzięć z nim związanych w warunkach możliwie zbliżonych do warunków współczesnych działań bojowych oraz osiągnięcia maksymalnych efektów szkoleniowych.

Do zasadniczych przedsięwzięć z zakresu organizowania wszelkich ćwiczeń taktycznych z wojskami należy zaliczyć:

- ustalenie składu aparatu kierowniczo-rozjemczego;
- organizowanie zabezpieczenia technicznego, materiałowego i medycznego ćwiczenia;
- organizowanie łączności aparatu kierowniczego;
- opracowanie rozkazu dowódcy w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- urządzenie rejonu ćwiczenia;
- przygotowanie do ćwiczenia aparatu kierowniczego;
- przygotowanie pozoracji pola walki;
- przygotowanie szkolonych do ćwiczenia;
- kontrola w celu dopuszczenia szkolonych do ćwiczenia.

Kolejność prac z zakresu organizowania ćwiczenia zależy przede wszystkim od konkretnych warunków, w których przygotowuje się ćwiczenie. Ponadto szereg czynności wykonuje się równolegle.

Organizator ćwiczenia - a jest nim najczęściej przełożony dowódca ćwiczącego szczebla wraz ze swoim sztabem - pełni zazwyczaj funkcję kierownika ćwiczenia. Dowódca odpowiedzialny za zorganizowanie ćwiczenia powinien mieć na uwadze szereg

czynników wywierających bezpośredni wpływ na przygotowanie i prowadzenie ćwiczenia, zwłaszcza zaś powinien uwzględniać poziom wykształcenia taktycznego ćwiczących, ich kwalifikacje fachowo-wojskowe oraz ich potrzeby pod względem nauczania.

1. Ustalenie składu kierownictwa ćwiczenia i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie

Skład aparatu kierowniczego zależy od rodzaju ćwiczenia, szerokości ćwiczenia oraz możliwości jednostki organizującej ćwiczenie. Skład ten może być bardziej lub mniej liczny, ale zawsze musi on zapewnić osiągnięcie w maksymalnym stopniu celów ćwiczenia przy możliwie minimalnej liczbie członków kierownictwa i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie.

Ponieważ Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych określa obowiązki osób funkcyjnych ćwiczenia /sztabów, zespołów/, dlatego też nie widzę potrzeby powtarzania struktury aparatu kierowniczego ćwiczenia. Wydaje się jednak niezbędne przedstawić koncepcję będącą wynikiem prowadzonych badań ćwiczeń.

Sztab kierownictwa tworzy się z oficerów sztabu i pomocników szefów rodzajów wojsk i służb jednostki organizującej ćwiczenie. W ćwiczeniach batalionowych, a niekiedy pułkowych może być zorganizowana tylko grupa operacyjna. W jej skład wchodzi: główny autor ćwiczenia jako kierownik grupy oraz kilku oficerów członków zespołu autorskiego jako pomocnicy. Sztab kierownictwa, lub też grupa operacyjna jest organem doradczym i wykonawczym kierownika ćwiczenia w zakresie wszystkich czynności związanych z kierowaniem ćwiczeniem.

W składzie sztabu kierownictwa /grupy operacyjnej/ może występować również grupa omówienia ćwiczenia, której zadaniem jest zebranie i przygotowanie danych do podsumowania i oceny ćwiczenia przez kierownika ćwiczenia.

Według najnowszych koncepcji organizacji i prowadzenia ćwiczeń rozjemców na ćwiczenia taktyczne z wojskami nie zawsze wyznacza się. W wypadku wyznaczenia rozjemców rejestrują i oceniają oni nie tylko pracę dowódców i działania ćwiczących pododdziałów /oddziałów/, lecz także - przez stworzenie odpowiednich sytuacji bojowych - uczą szkolonych poprawnego podej-

owania decyzji i właściwego działania. Należy podkreślić, że rola rozjemców wzrasta szczególnie w ćwiczeniach poświęconych działaniom manewrowym, w których decyzje powinny być podejmowane i realizowane natychmiast. Od rozjemców - od ich umiejętności i stopnia przygotowania, operatywności i zaradności - zależy w dużej mierze osiągnięcie celów ćwiczenia.

Rozjemcy w ćwiczeniach taktycznych mogą występować jako:

- główni rozjemcy ćwiczących stron /w ćwiczeniu jednostronnym - jeden główny rozjemca/ znajdujący się przy dowódcach stron najwyższego ćwiczącego szczebla;

- starsi rozjemcy przy ćwiczących dowódcach niższych szczebli /na przykład w dwuszczeblowych ćwiczeniach dywizyjnych starszymi rozjemcami są rozjemcy przy dowódcach pułków/;

- rozjemcy przy sztabach ogólnowojskowych;

- rozjemcy przy szefach sztabów i sztabach rodzajów wojsk i służb;

- rozjemcy ogniowi /w ćwiczeniach ze strzelaniem amunicją bojową/;

- rozjemcy "końcowi"^{9/}, łączeni niekiedy w "grupy podgrywające". Do ćwiczeń taktycznych z wojskami nie powołuje się rozjemców końcowych. Natomiast w ćwiczeniach tych mogą wystąpić dodatkowo rozjemcy oddziałowi^{10/} oraz główny rozjemca terenowy i rozjemcy /oficerowie/ terenowi^{11/}, a także ich pomocnicy /podoficerowie i szeregowcy/.

Jeśli chodzi o aparat rozjemców oddziałowych i terenowych, to istnieją różne koncepcje dotyczące jego struktury.

* W niektórych wypadkach organizuje się oddzielnie aparat rozjemców oddziałowych i aparat rozjemców terenowych. Niekiedy znów obydwie grupy tych rozjemców łączy w tzw. aparat rozjem-

9/ Rozjemcami końcowymi nazywamy osoby "podgrywające" za sztaby i wojska szczebli nie ćwiczących, sąsiadów i niektóre elementy ugrupowania bojowego nie biorące udziału w ćwiczeniu.

10/ Rozjemcy oddziałowi są to rozjemcy przy pododdziałach kolejno niższych szczebli, począwszy od trzeciego szczebla ćwiczącego w dół, np. w ćwiczeniu dywizyjnym - rozjemcy przy batalionach i kompaniach.

11/ W niektórych wypadkach rozjemców takich nazywa się "kierunkowymi".

ców oddziałowo-terenowych. Wykonują oni wtedy wspólnie zadania związane z kierowaniem ćwiczeniem. Mają miejsce również ćwiczenia, w których trzon aparatu rozjemczego stanowią rozjemcy oddziałowi, a ich bezpośrednimi pomocnikami są tzw. rozjemcy kierunkowi, przydzielani poszczególnym pododdziałom /oddziałom/ w celu wykonywania zadań rozjemczych.

Za najprostsze rozwiązanie uważa się organizowanie tylko aparatu rozjemców oddziałowych i przejęcie przez nich obowiązków rozjemców terenowych. W tym wypadku pozoracja pola walki byłaby podporządkowana rozjemcom oddziałowym lub przynajmniej jej działania musiałyby być przez nich koordynowane. Takie ustalenie aparatu rozjemczego dawałoby zapewne sporo korzyści: po pierwsze - wszelkie interwencje rozjemców byłyby w o wiele większym stopniu uzasadnione względami taktycznymi; po drugie - uprościłoby to sam proces kierowania ćwiczeniem, gdyż zmniejszyłaby się liczba pośredniczących ogniw dowodzenia; po trzecie - zaistniałyby warunki umożliwiające prowadzenie ćwiczeń ściśle według decyzji ćwiczących.

Zasadnicze argumenty świadczące przeciwko koncepcji organizowania tylko aparatu rozjemców oddziałowych sprowadzają się do obawy, że w ćwiczeniu dwustronnym będą oni mieli trudności z podjęciem uzgodnionej decyzji. Nasuwa się również wątpliwość, czy będą oni mogli interweniować w razie bezpośredniego starcia pododdziałów obu stron.

W związku z powyższym proponuje się ostatecznie stosowanie przedstawionego wcześniej - co prawda bardziej złożonego - rozwiązania, to jest połączenia rozjemców oddziałowych i terenowych w jeden organ pod nazwą "rozjemcy oddziałowo-terenowi". W tym układzie zaleca się:

- obsadzać rozjemcami wszystkie pododdziały - do kompanii /baterii, plutonu czołgów/ łącznie;
- opracować zasady współpracy rozjemców między sobą oraz z kierownictwem ćwiczenia i pozoracją pola walki;
- zwracać większą uwagę na dobór rozjemców zarówno pod względem przygotowania do pełnienia tak ważnej funkcji w ćwiczeniu, jak też pod względem możliwości obiektywnej oceny przez nich działań ćwiczących;
- wyposażyć rozjemców w środki łączności i transportu.

Połączenie aparatu rozjemców oddziałowych i terenowych ma jeszcze tę zaletę, że wobec trudności zapewnienia odpowiedniej liczby rozjemców w ramach jednego organu można ją poważnie zmniejszyć.

W wypadku wyznaczenia oddzielnego aparatu rozjemców terenowych /tylko w ćwiczeniach dwustronnych/ liczba ich pomocników zależy będzie zawsze od szerokości i głębokości rejonu, w którym mają działać, a także od liczby zagadnień szkoleniowych, które są przewidziane do przerobienia. Na podstawie doświadczeń można przyjąć orientacyjnie, że na jedną kompanię piechoty przypada jeden rozjemca terenowy i 2-3 pomocników. Wszystkich rozjemców oddziałowych podporządkowuje się rozjemcom terenowym, z chwilą gdy znajdą się oni w strefie ich działania.

Struktura aparatu rozjemczego powinna jednakże w każdym wypadku zapewnić elastyczność kierowania ćwiczeniem odpowiednio do przewidywanego rozwoju działań, dokładną orientację w decyzjach podejmowanych przez ćwiczących dowódców oraz znajomość aktualnej sytuacji. Rozjemcy nie powinni występować w roli "obrońców" ćwiczącej strony i tolerować lub ukrywać przed kierownictwem popełnionych przez ćwiczących błędów.

Ustalając skład aparatu kierowniczo-rozjemczego należy mieć na uwadze to, że rozjemcy nie tylko kontrolują ćwiczących, lecz również są odpowiedzialni za przerobienie zagadnień szkoleniowych, a zatem spełniają ważną rolę w szkoleniu oficerów, sztabów i wojsk. Na rozjemców powinno się więc wyznaczać oficerów doskonale przygotowanych pod względem taktycznym, mających duże doświadczenia /udział w co najmniej kilku ćwiczeniach/ oraz wysoki autorytet. Przy doborze rozjemców należy kierować się zasadą samowystarczalności, polegającej na wyznaczeniu rozjemców wyłącznie z dowództwa i sztabu organizującego ćwiczenie. Ponadto specjalność rozjemców powinna być dostosowana do specjalności tego ognia ćwiczącego, do którego rozjemca został przydzielony. Stopień wojskowy i stanowisko służbowe rozjemcy musi w zasadzie być wyższe /a przynajmniej równe/ od stopnia i stanowiska oficera ćwiczącego. Inne jest bowiem podejście rozjemcy do ćwiczącego i stosunek ćwiczącego do rozjemcy pochodzącego z nadrzędnego sztabu, niż w przypadku kolegi - dowódcy

z innego oddziału, czy pododdziału. Chodzi tu także o różnicę poziomu wykształcenia oraz doświadczenie rozjemcy i ćwiczącego.

2. Opracowanie rozkazu dowódcy w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia

W celu uprawomocnienia wszystkich poczynań związanych z organizowaniem i przewidywanym prowadzeniem ćwiczenia, dowódca organizujący ćwiczenie wydaje rozkaz. Opracowuje się go po opracowaniu myśli przewodniej ćwiczenia i planu przeprowadzenia ćwiczenia oraz po rozstrzygnięciu podstawowych lub wszystkich problemów organizacyjnych. W takim rozumieniu treść rozkazu dowódcy zależy od tego, jakie sprawy związane z przygotowaniem ćwiczenia zostały rozstrzygnięte do czasu jego wydania.

Jeśli rozkaz ukazuje się po rozstrzygnięciu tylko podstawowych problemów organizacyjnych, to wówczas jego treść będzie ogólniejsza i może zobowiązywać poszczególnych wykonawców do wydania dodatkowych zarządzeń.

Natomiast w wypadku rozstrzygnięcia wszystkich zagadnień organizacyjnych rozkaz musi zawierać szczegółowe wytyczne dla wykonawców. Na przykład jeżeli określono potrzeby transportu i jego rodzaj, sposób zaopatrywania go w materiały pędne i smary oraz ustalono, skąd, kiedy i dokąd ma ten transport przybyć oraz do czyjej jest dyspozycji, to wszystkie te zagadnienia umieszcza się w rozkazie.

W praktyce najczęściej stosuje się drugi wariant opracowywania rozkazu. Wówczas bowiem istnieje tylko jeden dokument, ewentualnie z załącznikami, w których wyraźnie sprecyzowane są zadania aparatu kierowniczo-rozjemczego, ćwiczących oraz wszystkich osób i pododdziałów /oddziałów/ mających zapewnić sprawne przeprowadzenie danego ćwiczenia.

Niezależnie od zastosowanego wariantu rozkaz odpowiednio do rodzaju ćwiczenia może określać:

- temat ćwiczenia, termin i miejsce /rejon/ jego przeprowadzenia;
- rodzaj ćwiczenia;
- skład ćwiczących /wojsk, dowództwa, sztabów/;
- skład kierownictwa i aparatu rozjemczego;

- skład elementów pozoracji oraz wszystkie sprawy związane z jej działaniem na polu walki;

- przedsięwzięcia z zakresu zabezpieczenia partyjno-politycznego, materiałowego, technicznego i medycznego oraz bezpieczeństwa, a także ochrony tajemnicy wojskowej;

- skład, czas i miejsce przybycia środków wzmocnienia i wsparcia biorących udział w ćwiczeniu;

- przedsięwzięcia mające na celu zapewnienie przygotowania się do ćwiczenia aparatu kierowniczo-rozjemczego, ewentualnie ćwiczących /dotyczy to pobranie map, odbycia odpraw, instruktaży itp./;

- ubiór i oznakowanie /ćwiczących, kierownictwa ćwiczenia, rozjemców, elementów pozoracji pola walki/;

- kolejność i zakres przygotowania dowódców, sztabów i pododdziałów oraz termin i zakres sprawdzianu dopuszczenia do ćwiczeń;

- czas osiągnięcia gotowości do ćwiczenia.

W rozkazie podaje się również osoby odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych czynności.

Wiele z wymienionych zagadnień można ująć w załącznikach do rozkazu /skład aparatu kierowniczo-rozjemczego, przydział środków transportu itp/.

W wypadku gdy ćwiczenie ma być poprzedzone sprawdzianem gotowości bojowej i ćwiczący nie mogą znać tematu, terminu oraz rejonu ćwiczenia, żadnych danych nie podaje się w rozkazie lub rozkazu nie wydaje się ćwiczącym w ogóle.

Rozkaz należy dostarczyć wszystkim zainteresowanym w terminie zapewniającym możliwość wykonania nakazanych przedsięwzięć.

3. Przygotowanie rejonu ćwiczenia

Przygotowanie rejonu ćwiczenia obejmuje kompleks różnych przedsięwzięć, których zrealizowanie zapewni wojskom maksymalne zbliżenie warunków szkoleniowych do rzeczywistości przyszłego pola walki, ułatwi działanie pozoracji i kierowanie ćwiczeniem. Rodzaj przedsięwzięć, sposób i miejsce oraz zakres ich realizacji zależą od rodzaju, tematu, a także samego rejonu, w którym ćwiczenie ma być przeprowadzone.

W celu określenia rodzaju i zakresu prac, kierownictwo ćwiczenia przeprowadza rekonesans terenu oraz obiektów i urządzeń, z których będą korzystać ćwiczące wojska. Przy podejmowaniu wszelkich decyzji dotyczących prac przygotowawczych kierownictwo ćwiczenia powinno uwzględnić zarówno potrzeby wojsk ćwiczących, jak też pozoracji pola walki i własne w zakresie zrealizowania wszystkich zaplanowanych zagadnień szkoleniowych, jak również możliwości realizacji określonych prac w danym terenie.

Ideą przewodnią rekonesansu przeprowadzanego w celu zaplanowania określonych przedsięwzięć związanych z przygotowaniem terenu do ćwiczeń powinno być przede wszystkim dążenie do stworzenia w rejonach rozgrywania sytuacji bojowych /uwzględniając przepisy bezpieczeństwa/ ćwiczącym wojskom maksimum trudnych do pokonania przeszkód, jakie wykonać może na polu walki przeciwnik, a jednocześnie zmuszenia przez to ćwiczących dowódców do podejmowania trudnych decyzji.

Do wykonania określonych prac kierownictwo ćwiczenia w porozumieniu z komendą poligonu wyznacza odpowiednie pododdziały rodzajów wojsk i służb spośród oddziałów i związków taktycznych nie biorących udziału w ćwiczeniu.

4. Przygotowanie kierownictwa i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie

Kolejnym warunkiem właściwego zorganizowania i zapewnienia wymaganej skuteczności ćwiczenia jest staranne przygotowanie jego kierownictwa i aparatu zabezpieczającego ćwiczenie do wykonania powierzonych im zadań.

Zakres, forma i treść przygotowania aparatu kierowniczo-rozjemczego do ćwiczenia zależą od wielu czynników. Wszelkie jednakże przygotowania tego aparatu należy koniecznie poprze-

- opracowaniem zawczasu specjalnych przepisów dotyczących obowiązków, praw i sposobów pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego;
- ustaleniem działań pozoracji pola walki;
- określeniem kryteriów przyznawania powodzenia walczącym stronom /w ćwiczeniu deustronnym/;

- skonkretyzowaniem obowiązków uczestników danego ćwiczenia w zakresie zapewnienia jego bezpieczeństwa;

- określeniem zasad współpracy między wszystkimi rozjemcami i siłami pozoracji pola walki w ćwiczeniu /dotyczy to ćwiczeń z wojskami/.

Przygotowanie aparatu kierowniczo-rozjemczego następuje głównie w wyniku samokształcenia /m.in. studiowania dokumentów wydanych poszczególnym członkom tego aparatu, a zwłaszcza myśli przewodniej, założenia taktycznego i planu przeprowadzenia ćwiczenia/ oraz w wyniku przeprowadzenia z nim specjalnej odprawy /instruktażu teoretycznego/, odbywającej się najczęściej w miejscu rozmieszczenia sztabu organizującego ćwiczenie, i specjalnego instruktażu /instruktaży/ w terenie /w rejonie planowanego ćwiczenia/.

Poprzez samokształcenie i podczas instruktażu teoretycznego aparat kierowniczo-rozjemczy zapoznaje się: z wymaganiami regulaminów i instrukcji oraz z obowiązującymi rozkazami i wytycznymi związanymi z tematem ćwiczenia; z treścią myśli przewodniej, założenia taktycznego i planu przeprowadzenia ćwiczenia; z organizacją, stanami osobowymi, sprzętem bojowym, uzbrojeniem i wyposażeniem ćwiczących związków taktycznych /oddziałów, pododdziałów/; z wytycznymi o kierowaniu pracą podległych ogniw aparatu kierowniczo-rozjemczego w celu dokładnego przygotowania ich do ćwiczenia; z prawami i obowiązkami kierownictwa i rozjemców oraz zasadami przestrzegania warunków bezpieczeństwa i tajnego dowodzenia w ćwiczeniu, a także z działaniem w nim systemu łączności itp.

Ogólnym celem instruktażu w terenie jest dokładne zaznajomienie rozjemców z rejonem ćwiczenia oraz koncepcją rozegrania poszczególnych zagadnień szkoleniowych. Instruktaż przeprowadza kierownik ćwiczenia na podstawie odpowiedniego planu, w którym określa się obowiązkowo skład grupy biorącej udział w instruktażu, stanowiska pracy i czas przebywania na nich oraz zagadnienia rozpatrywane na poszczególnych stanowiskach pracy.

Praca na poszczególnych stanowiskach pracy powinna obejmować: orientację topograficzną i taktyczną; ustalenie w terenie poszczególnych elementów myśli przewodniej i planu przeprowadzenia ćwiczenia /w ćwiczeniu jednostronnym - zamiaru i

planu działania nieprzyjaciela/; określenie rodzajów, miejsc i czasu działania pozoracji pola walki; ustalenie sposobu zadawania strat ćwiczącym; postawienie zadań poszczególnym szefom rodzajów wojsk i służb /pomocnikom kierownika ćwiczenia/ oraz rozjemcom, a także danie wytycznych co do sposobu ich działania. Podczas tej pracy ustala się ponadto system łączności, miejsce przebywania kierownika /sztabu kierownictwa/ ćwiczenia, terminy składania sprawozdań przez rozjemców, czas odpraw itp.

Podczas instruktażu można również przedstawić propozycje w sprawie decyzji, jakie powinni powziąć ćwiczący dowódcy, i przewidywanego rozwoju działań w wyniku realizowania tych decyzji. Przewidywania kierownictwa w tym zakresie muszą być wariantowane. W przeciwnym bowiem wypadku dane dotyczące koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia przenikające do ćwiczących będą przez nich traktowane jako jedynie miarodajne.

Nie zawsze jednak zachodzi konieczność przewidywania przez kierownictwo rozwoju działań, a przynajmniej oficjalnego występowania z odnośnymi propozycjami.

W ćwiczeniu dwustronnym instruktaż prowadzi się zazwyczaj oddzielnie dla rozjemców jednej i drugiej strony. Podział taki utrudnia zsynchronizowanie działania rozjemców obu stron. Dlatego też dla zapewnienia lepszej koordynacji ich działań można niekiedy organizować wspólne instruktaże dla rozjemców obu stron oraz grup pozoracji pola walki. Pociąga to jednak za sobą konieczność przeznaczenia większej ilości czasu na przygotowanie rozjemców.

Podczas organizowania wieloszczeblowych ćwiczeń o większym rozmachu i dość dużej liczbie rozjemców, instruktaż należy raczej prowadzić tylko dla rozjemców głównych i starszych. Wtedy rozjemcy ci po instruktażu ogólnym przeprowadzają instruktaż dla pozostałych rozjemców.

W wyniku odbytych instruktaży każdy członek aparatu kierowniczo-rozjemczego musi zdawać sobie sprawę ze swojej roli w danym ćwiczeniu, dokładnie znać dokumentację ćwiczenia, poznać swoje prawa i obowiązki oraz sposób wzajemnej współpracy i porozumiewania się.

Ogólnie rzecz biorąc, instruktaże mają przygotować aparat kierowniczo-rozjemczy ćwiczenia do skutecznego samodzielnego

rozwiązywania zagadnień taktycznych i metodyczno-wychowawczych.

Przygotowanie aparatu kierowniczo-rozjemczego kończy się udzieleniem mu przez kierownika ćwiczenia wytycznych dotyczących realizacji przedsięwzięć organizacyjnych /terminy i czas składania sprawozdań przez rozjemców, sposób korzystania z łączności kierownictwa ćwiczenia i ćwiczących, czas i miejsce odpraw rozjemców itp/. Członkowie aparatu kierowniczo-rozjemczego, a zwłaszcza rozjemcy, otrzymują także dokumenty niezbędne im do prowadzenia ćwiczenia.

Należy jeszcze nadmienić, że przygotowując aparat kierowniczo-rozjemczy do udziału w ćwiczeniu jego organizatorzy muszą pamiętać o przedsięwzięciu zawczasu wszelkich kroków związanych ze stworzeniem temu aparatowi odpowiednich warunków pracy, a przede wszystkim przydzieleniu im niezbędnej liczby środków transportu i sprzętu łączności.

5. Przygotowanie pozoracji pola walki

W każdym ćwiczeniu należy stworzyć takie warunki, które pozwoliłyby możliwie jak najdokładniej odtworzyć obraz współczesnego pola walki. Temu celowi służy między innymi dobrze zorganizowana i działająca pozoracja pola walki. Czynnikiem warunkującym tworzenie realnych sytuacji taktycznych jest pozorowanie pola walki, które obejmuje:

- pozorowanie ugrupowania bojowego oraz działania pododdziałów i środków ogniowych nieprzyjaciela /niekiedy także wojsk własnych, na przykład sąsiadów, ogień własnej artylerii, działania lotnictwa itp/;

- pozorowanie ognia broni piechoty, wojsk rakietowych i artylerii, lotnictwa, broni masowego rażenia, użycie zasłon dymnych i materiałów wybuchowych w celu wykonania zniszczeń;

- inżynierskie urządzenie rejonu ćwiczenia.

Pozoracja pola walki jest jednym ze środków wpływu kierownictwa ćwiczenia na jego przebieg, czyni je pouczającym, zbliża warunki szkoleniowe do rzeczywistości bojowej i zapewnia stworzenie obrazu współczesnego pola walki.

Pozorowanie pola walki powinno sprzyjać skutecznemu wyszkoleniu pododdziałów, zmuszać dowódców do przejawiania inicjatywy i podejmowania właściwych w danej sytuacji decyzji, a

wojska do zorganizowanego i przemyślanego działania. Trzeba dodać, że dobrze działająca pozoracja pola walki oddziałuje również na psychikę żołnierzy.

Mając powyższe na względzie wszelkie pozorowanie powinno być realizowane przede wszystkim z uwzględnieniem decyzji ćwiczących dowódców, wydanych przez nich rozkazów i faktycznych działań wojsk. Tylko wtedy stwarzane przez pozorację sytuacje będą pouczające i będą odpowiadały realnym warunkom. Zachowanie tych wymagań jest możliwe tylko wówczas, gdy pozoracja jest przygotowana ogólnie, bez określenia zawczasu dokładnych rubieży i czasu ich utrzymywania /zdobywania/ bez względu na powstałą sytuację taktyczną.

Ruchliwość i pozbawiona schematyzmu elastyczność działania pozoracji pola walki może jedynie zapewnić realizację postulatu prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców. Taki system przygotowania pozoracji pola walki posiada jeszcze jeden aspekt. Mianowicie istnieje w tym wypadku ograniczona możliwość ujawnienia przed ćwiczącymi koncepcji rozgrywki.

W celu zapewnienia większej skuteczności działania pozoracji pola walki istnieje konieczność wzbogacenia stosowanych środków pozorowania poprzez opracowanie nowych typów tanich, ale łatwych w użyciu środków zastępczych /np. miny nieszkodliwe wybuchające, pociski artyleryjskie i karabinowe pozosta-
wiające na celu ślad trafienia, głośniki psychologicznego oddziaływania na ćwiczących itp/.

W celu zapewnienia powiązania pozoracji pola walki ze stroną taktyczną ćwiczenia, kierownictwo powinno dysponować zapasem materiałów, które można byłoby użyć uwzględniając konkretną decyzję dowódców i działania wojsk w toku ćwiczenia.

Dla zapewnienia postulatu stworzenia warunków maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki, musi być zapewniona koordynacja działań pozoracji z rozjemcami pod kątem widzenia konieczności uwzględnienia decyzji ćwiczących dowódców i działania wojsk.

Znaczenie właściwej pozoracji pola walki wzrasta obecnie tym bardziej, że jednym z zadań pozorowania jest imitacja środków walki nieprzyjaciela. W tym względzie postawione zostały

przez ministra obrony narodowej konkretne zadania;^{12/} "Już dziś więc trzeba nasilać presję zadaniową, ostrość egzekwowania odpowiedzialności, napięcie psychiczne towarzyszące stawianym i realizowanym zadaniom rozpoznawczym".

Z zadań postawionych w tym zakresie wynika, że istnieje potrzeba głębszej oceny informacji rozpoznawczej, jej weryfikacji, potwierdzenia z różnych źródeł, w tym analizy pod kątem ewentualnej gry dezinformacyjnej zastosowanej przez nieprzyjaciela.

Zadania te nie pozostają bez wpływu na system działania pozoracji pola walki w ćwiczeniach.

Podczas organizowania ćwiczeń bardzo ważne znaczenie ma odpowiednie ustalenie stanu i składu organizacyjnego oraz wszechstronne przygotowanie pododdziału /oddziału/ wyznaczonego do pozorowania działań wojsk i warunków współczesnego pola walki.

Wielkość pododdziału /oddziału/ pozoracji, jego skład organizacyjny oraz wyposażenie w środki pozoracji, uzbrojenia, transportu i łączności uzależnione są od rodzaju ćwiczenia i zagadnień szkoleniowych, warunków terenowych i zakresu planowanego pozorowania pola walki, a także od szczebla dowodzenia, na jakim odbywać się będzie ćwiczenie. W przeciętnych warunkach stosunek stanu osobowego pozoracji do ćwiczących powinien zamykać się w granicach 1:3.

W skład pododdziału /oddziału/ pozoracji mogą wchodzić: piechota, artyleria, czołgi, pododdziały łączności, rozpoznawcze, powietrznodesantowe i lotnictwa oraz saperów i chemiczne. W ćwiczeniach taktycznych z wojskami, zwłaszcza na niższych szczeblach, przyjmuje się zasadę, że pododdziały /środki ogniowe/ pozorują:

- drużyna piechoty /ze środkami wzmocnienia/ - pluton piechoty nieprzyjaciela;
- pluton piechoty /ze środkami wzmocnienia/ - kompanię piechoty;

^{12/}Cytat z wystąpienia Ministra Obrony Narodowej gen. armii W. Jaruzelskiego w dniu 5.11.1975 roku w czasie dorocznej odprawy szkoleniowej. BN ASG nr 017517.

- kompania piechoty /ze środkami wzmocnienia/ - batalion nieprzyjaciela;

- batalion piechoty /ze środkami wzmocnienia/ - brygadę zmechanizowaną;

- dwa działa - baterię artylerii.

Taka liczebność pododdziału pozoracji uwarunkowana jest tym, że powinien być on ugrupowany w dwa lub trzy rzuty celem zapewnienia ciągłości pozorowania oraz kolejnego obsadzenia poszczególnych punktów oporu lub obiektów pozoracji.

Najczęściej dla zapewnienia sprawnego i ciągłego pozorowania ćwiczących wojsk własnych i nieprzyjaciela, a zwłaszcza działań wojsk szczebla wyższego niż ćwiczący, pododdział /oddział/ pozoracji dzielimy na samodzielne grupy operujące w poszczególnych rejonach lub na rubieżach w kolejnych etapach ćwiczenia. Do grup tych włącza się również saperów, żołnierzy z pododdziałów chemicznych, łącznościowców, pododdziały lotnictwa itp. Są to najczęściej grupy imitujące:

- punkty oporu /obsadzone i bronione/;
- przeciwdziałanie nieprzyjaciela /kontrataki/;
- wybuchy jądrowe;
- uderzenia lotnictwa;
- ogień artylerii;
- przedsięwzięcia inżynieryjne nieprzyjaciela /niszczenia, minowanie/;
- działania wojsk chemicznych nieprzyjaciela;
- zakłócenia radioelektroniczne i dezinformację;
- oddziaływanie propagandowo-psychologiczne /ulotki, rozgłośnie elektroakustyczne itp/.

Rodzaj, skład i liczba wyżej wymienionych grup imitacji nie są stałe. Zależą one od szczebla ćwiczącego oddziału oraz rodzaju i zakresu przedsięwzięć planowanego pozorowania. Odpowiednią decyzję podejmuje kierownik ćwiczenia. Poza tym do pozorowania ognia wykonywanego na żądanie ćwiczących przygotowuje się ruchome grupy pozoracji. Dysponuje nimi pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji lub kierownik ćwiczenia. W niektórych ćwiczeniach mogą być ponadto tworzone inne grupy pozoracji, na przykład grupa desantowa i grupa minowania specjalnego /min jądrowych/. Każda pozycja /rubież/ lub obiekt pozo-

racji ma wyznaczonego odpowiedzialnego dowódcę, któremu do pomocy przydziela się niekiedy odpowiednią liczbę posterunków ochronnych.

Cały stan osobowy pododdziału /oddziału/ pozoracji powinien być oznaczony specjalnymi środkami /np. niebieskimi opaskami na hełmach lub rękawach mundurów oraz niebieskimi znakami na wozach bojowych i pojazdach mechanicznych/. Oznaczenia te powinny być z daleka dobrze widoczne i znane wszystkim uczestnikom ćwiczenia.

Całością wydzielonych do pozoracji sił i środków kieruje pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji. Jest nim z zasady oficer ogólnowojskowy. W ćwiczeniach organizowanych na szczeblu pułk-dywizja pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji może mieć do pomocy oficerów z różnych rodzajów wojsk i służb, którzy sprawują techniczny nadzór nad przygotowaniem do pozoracji pododdziałów lub wykonywaniem prac specjalnych.

Oprócz wyżej omówionych elementów, na sprawność i skuteczność pozorowania pola walki rzutują takie czynniki, jak: nieprzerwana łączność kierownictwa ćwiczenia z rozjemcami oddziałowo-terenowymi, wyposażenie sił pozoracji w potrzebne środki, sprawność wykorzystywanego sprzętu i uzbrojenia, odpowiednie przygotowanie terenu i wyszkolenie stanu osobowego oraz właściwa koordynacja działań pozoracji z pracą rozjemców w celu dokładnego uwzględnienia decyzji ćwiczących dowódców i działań stron.

W celu odpowiedniego przygotowania stanu osobowego pododdziału /oddziału/ wyznaczonego do pozorowania pola walki podczas ćwiczeń, oraz zapoznania go z terenem przyszłych działań pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji organizuje rekonesans terenu. W czasie rekonesansu prowadzi się szczegółowy instruktaż z dowódcami pododdziałów /grup/ pozoracji.

W rekonesansie i instruktażu powinni obowiązkowo uczestniczyć wszyscy dowódcy pododdziałów pozorujących lub grup imitujących. Celem rekonesansu jest zapoznanie się ich z konkretnymi warunkami terenowymi w miejscach urządzania pól ogniowych pozorujących ogień artylerii, uderzenia jądrowe lub lotnicze itp. W czasie rekonesansu ustala się także wszystkie szczegóły dotyczące pozorowania na poszczególnych rubieżach /pozycjach,

obiektach/, tzn. usytuowanie pozycji i punktów oporu, obiekty do niszczeń, pola ognia oraz miejsca wybuchów jądrowych, uderzeń lotnictwa i stosowania środków chemicznych. Ponadto określa się: granice pasów bezpieczeństwa, punkty kierowania, szczególne środki ostrożności /liczbę i miejsce rozmieszczenia posterunków itp/, siły i środki pozoracji, czas pozorowania, umowne sygnały do utrzymywania łączności dowodzenia, a także sposób przechodzenia grup pozoracji na następną rubież /obiekt/ pozorowania.

Jeśli w skład elementów pozoracji na jednej rubieży /w obiekcie/ wchodzi pododdziały lub grupy z różnych rodzajów wojsk, to należy wyznaczyć osobę /dowódcę/ odpowiedzialną za organizację i realizację całości pozorowania. Po omówieniu wszystkich szczegółów dotyczących pozorowania na danej rubieży /w obiekcie/ pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji powinien sprawdzić, jak zrozumiał jego intencje i swoje zadanie dowódca pozoracji danej rubieży /obiektu/.

Po przeprowadzeniu rekonesansu i instruktażu w terenie oraz postawieniu zadań podległym dowódcom pododdziałów pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji opracowuje pełną dokumentację pozorowania pola walki /dokonuje ewentualnej korekty w opracowanym już w ogólnym zarysie planie działania pozoracji/ i organizuje odpowiednie szkolenie całego stanu osobowego pozoracji. Podstawę do przeprowadzenia szkolenia stanowią wytyczne kierownika ćwiczenia.

Treścią szkolenia sił pozoracji pola walki powinno być teoretyczne omówienie zasad bezpieczeństwa w połączeniu z praktycznym pokazem właściwego wykonywania czynności związanych z pozorowaniem. Na zakończenie szkolenia należy przeprowadzić trening dla sprawdzenia działania pozoracji w niektórych fragmentach ćwiczenia /np. podczas przygotowywania ogniowego natarcia, wycofywania się na kolejną rubież obrony itp/. W czasie treningu mogą też być przerobione wszystkie czynności przewidziane w planie działania pozoracji. Ponadto w czasie treningu kontroluje się sprawność systemu dowodzenia oraz przestrzeganie w praktyce ustalonych środków ostrożności i zasad bezpieczeństwa.

Szkolenie i przygotowanie pododdziałów /oddziałów/ pozor-

racji należy zakończyć na parę dni przed rozpoczęciem ćwiczenia. Fakt przeszkolenia oraz zapoznania całego stanu osobowego pododdziału /oddziału/ pozoracji z przepisami bezpieczeństwa odnotowuje się w rozkazie dziennym tej jednostki, z której wyznaczono żołnierzy do pozoracji, oraz w dziennikach lekcyjnych dowódców plutonów.

Następnie pomocnik kierownika ćwiczenia do spraw pozoracji zapewnia terminowe dostarczenie zapotrzebowanych środków i materiałów służących do pozorowania pola walki, a także dopilnowuje właściwego przygotowania terenu przyszłych działań pozoracji.

Przedstawione wyżej czynności oraz kolejność ich wykonywania składają się tylko na jeden z możliwych wariantów. W każdej konkretnej sytuacji kierownictwo ćwiczenia kieruje się faktycznymi potrzebami oraz realnymi możliwościami zorganizowania pozoracji pola walki.

V. NIEKTÓRE PROBLEMY PROWADZENIA ĆWICZENIA

Ćwiczenia taktyczne z wojskami rozpoczynają się od alarmu /najczęściej/ lub po osiągnięciu przez szkolonych położenia wyjściowego w myśl otrzymanego uprzednio założenia.

Kierownictwo i rozjemcy przybywają do ćwiczących bezpośrednio przed ogłoszeniem alarmu lub po zajęciu przez nich położenia wyjściowego do działań zgodnie z otrzymanym w czasie założeniem. W wypadku ogłoszenia alarmu kierownictwo kontroluje jego przebieg. Oddziały i pododdziały ćwiczące, z chwilą ogłoszenia alarmu, zajmują rejon wyjściowy do działań/alarmowy/ zgodnie z sytuacją taktyczną, obowiązującymi normami oraz decyzjami ćwiczących dowódców lub kierownika ćwiczenia.

Członkowie kierownictwa ćwiczenia powinni już od początku wprowadzić ćwiczących w sytuację bojową. Stwarzane sytuacje muszą być odbiciem rzeczywistych warunków, w których jednostka opuszcza garnizon /miejsce postoju, obozowisko/ wychodząc do rejonu alarmowego, bądź zajmując położenie wyjściowe do ćwiczenia.

W ćwiczeniach poprzedzonych powołaniem rezerwy osobowej rozjemcy zwracają uwagę na równoczesne kierowanie mobilizacją i dowodzenie wojskami, oraz na stan wyszkolenia, przygotowanie sprzętu bojowego i zorganizowanie działań bojowych. Uwagę rozjemców należy też skierować na stwarzanie sytuacji pozwalającej na lepsze zgrywanie sztabu oraz kształtowanie nawyków i umiejętności dowodzenia w tym trudnym okresie.

Czas postawienia zadań bojowych dowódcom ćwiczących stron może być różny. Jeżeli przewidziane jest postawienie zadań na początku ćwiczenia, to dokonuje się tego w momencie ogłoszenia alarmu lub po zajęciu przez ćwiczących nakazanych rejonów ześrodkowania /alarmowych/. Zadania można także postawić po osiągnięciu przez szkolonych położenia wyjściowego zgodnie z wydanymi im uprzednio założeniami. Niezależnie od zadań mogą być ćwiczącym podawane wiadomości uzupełniające oraz wręczane dodatkowo inne dokumenty, w szczególności dotyczące działania rodzajów wojsk i służb. W postawionych zadaniach podaje się obowiązkowo czas meldowania decyzji.

Dalszy tok ćwiczenia uzależnia się od decyzji dowódców /dowódcy/ ćwiczących stron /ćwiczącej strony/ i działania wojsk.

W toku ćwiczenia kierownictwo nie tylko kontroluje szkolonych, lecz również zapoznaje się dokładnie z podejmowanymi przez nich decyzjami, analizuje szczegółowo ich wnioski i propozycje oraz studiuje przedstawione kalkulacje i dąży do podniesienia poziomu wyszkolenia ćwiczących. Obserwacji i ocenie podlega wreszcie sposób organizowania działań, a także działanie wojsk jako rezultat i kryterium prawidłowości powziętych decyzji. Działalność kierownictwa /rozjemców, grup kontrolno-badawczych nie może jednak polegać na wykonywaniu za szkolonych ich obowiązków, hamowałyby to bowiem ich inicjatywę i samodzielność.

Szczególną uwagę należy zwrócić na rozpoznanie. Działania pododdziałów rozpoznawczych i uzyskiwanie przez nie potrzebnych danych, dbałość ich składu osobowego o sprzęt rozpoznawczy i właściwe jego zastosowanie, a także sposób wykorzystywania wyników działalności rozpoznawczej przez dowódcę i sztab muszą stanowić zasadniczą podstawę do przyznawania powodzenia ćwiczącym, a w konsekwencji - do oceny ćwiczenia.

Duże znaczenie ma także merytoryczna ocena możliwości, sił, sposobów, czasu, terenu i skutków działania przeciwnika, a zwłaszcza jego obrony przeciwpancernej. Sposób rozwiązania tego problemu nie może ująć uwagi rozjemców. Powinien on stanowić jedną z podstaw do oceny działania szkolonych.

We wszystkich ćwiczeniach z wojskami, bez względu na ich szczebel, kierownictwo /rozjemcy/ musi zwracać uwagę na działanie małych pododdziałów poszczególnych rodzajów wojsk i służb. Ich działalność wpływa na wykonanie zadania przez wszystkich ćwiczących.

W zależności od tematu i treści ćwiczenia mogą zaistnieć sytuacje zmuszające wojska do prowadzenia uporczywych działań obronnych, organizowanych w ograniczonym czasie i w styczności z nieprzyjacielem, w celu skanalizowania jego działań, zadania strat i załamania natarcia oraz stworzenia własnym wojskom możliwości przejścia do zdecydowanego natarcia. Należy w tych sytuacjach zwracać uwagę na właściwe organizowanie systemu ognia, zapór inżynierskich i obrony oraz dokładne przygotowanie wszy-

stkich przedsięwzięć, włączenie z rozmieszczeniem poszczególnych środków ogniowych.

W wypadku powzięcia przez szkolonych niezbyt uzasadnionej decyzji, której w pierwotnej wersji nie należy zatwierdzić, celowo jest zmusić /pośrednio/ ćwiczących do wszechstronnej i głębszej analizy położenia oraz zmiany niesłusznego postępowania, podając im w tym celu przede wszystkim dodatkowe dane. Dane te mogą, między innymi, dotyczyć: wyników uzyskanych przez stronę przeciwną, strat we własnym stanie osobowym i sprzęcie bojowym, przedsięwzięć realizowanych przez dowódcę wyższego szczebla, sąsiadów itp. Ukierunkowanie /skorygowanie/ decyzji ćwiczących można również osiągnąć przez spowodowanie uzupełniających działań pozoracji pola walki.

W wypadku powzięcia zupełnie niesłusznej decyzji, nie zapewniającej wykonania zadania lub naruszającej warunki bezpieczeństwa, kierownik ćwiczenia /rozjemcy/ powinien w roli wyższego dowódcy dokonać odpowiednich poprawek i uzupełnień. Jednakże może to mieć miejsce tylko w wyjątkowych wypadkach.

Czas i sposób wysłuchiwanie decyzji szkolonych mogą być różne. Decyzji dowódców stron z zasady wysłuchuje kierownik ćwiczenia w obecności głównych /starszych/ rozjemców^{13/} na początku ćwiczenia, a także przy rozwiązywaniu ważnych problemów /zagadnień/ taktycznych. W wypadku gdy czasu jest niewiele, kierownik ćwiczenia może wysłuchać tylko decyzji dowódcy jednej ze stron. Decyzji szkolonych drugiej strony wysłuchuje wtedy główny /starszy/ rozjemca /meldując następnie jej treść kierownikowi ćwiczenia osobiście lub przez radio/.

Decyzje dowódców obydwu stron konfrontuje się, analizuje i ocenia oraz na tej podstawie /i na podstawie szeregu innych czynników/ ustala się kolejną sytuację, przyznając powodzenie jednej ze stron.

Przyznając powodzenie jednej ze stron kierownik ćwiczenia powinien brać pod uwagę takie czynniki, jak: szybkość oceny sytuacji i wypracowania decyzji; właściwe zorganizowanie i skuteczne prowadzenie rozpoznania; realność decyzji /w tym uzasadnione przewidywania, wszechstronność, stanowczość i inicja-

13/ W wypadku istnienia głównych /starszych/ rozjemców.

tywę/; odpowiednie wykorzystanie broni masowego rażenia i skutków jej użycia; prawidłowość działania wojsk; przewagę sił; gotowość do wykonania zadania /realizacji decyzji/ i szereg innych, omówionych już wcześniej czynników odgrywających istotną rolę.

Po ustaleniu /wypracowaniu/ i opracowaniu kolejnej sytuacji przekazuje się jak najszybciej wszystkim członkom kierownictwa wszelkie dane dotyczące jej treści. Jako uzupełnienie podaje się: krótką charakterystykę i ocenę działań wojsk obu stron; ogólne rubieże, do których można doprowadzić wojska; warunki zapewniające dynamizowanie się sytuacji; ogólne straty obu stron; ewentualne wskazówki dla grup pozoracji pola walki; siły i środki użyte przez dowódcę wyższego szczebla oraz inne dane dotyczące pracy kierownictwa w określonej sytuacji. Tak szczegółowe dane zapewniają uzasadnienie decyzji kierownictwa dotyczącej przyznania powodzenia jednej ze stron, a kolejne rozpatrywanie wszystkich czynników odgrywających rolę w ocenie obu stron zapewni tej decyzji obiektywność.

Ogólną sytuację stworzoną przez kierownictwo przekazuje się do ćwiczących, ustalając szczegóły na podstawie aktualnego położenia elementów ugrupowania bojowego ćwiczących, uzyskanych przez nich wiadomości o nieprzyjacielu, działań sąsiadów itp. Szczegóły te uzupełnia się po postawieniu zadań przez szkolenych dowódców, ponieważ muszą one być uwzględnione w kolejnej sytuacji.

W dwustronnym ćwiczeniu taktycznym z wojskami - z uwagi na to, że działania mają charakter ciągły i odbywają się bez skoków w czasie operacyjnym /tak jak w realnej sytuacji bojowej/ - praca kierownictwa przybiera najtrudniejszą formę i jest bardzo odpowiedzialna. Niezbędne jest, aby praca ta przebiegała szybko i wykluczała czy ewentualnie ograniczała do minimum wszelkie przerwy w działaniu dowódców, sztabów i pododdziałów. W tym celu członkowie kierownictwa nie biorący udziału w konfrontacji aktywizują szkolonych podając im dodatkowe wiadomości o charakterze lokalnym; właśnie to zapewnia ciągłość działań.

W celu stworzenia pouczającej sytuacji ćwiczebnej kierownictwo /rozjemcy/ zorientowani na bieżąco w położeniu, po-

winni się wzajemnie informować o działaniu wojsk, porównywać działania obu stron i wspólnie ustalać kolejno położenia.

Wszystkie wiadomości podawane ćwiczącym powinny wynikać z działań stron. Następnie mogą to być tylko te wiadomości, których szkoleni w sytuacjach ćwiczebnych uzyskać nie mogą, a mogliby zdobyć je w normalnych warunkach bojowych. Wszystkie dane pochodzące z wyższego szczebla podaje się szkolonym różnymi kanałami, tak jakby to miało miejsce na rzeczywistym polu walki. Zarówno wiadomości, jak i zarządzenia oraz rozkazy dowództwa i sztabu przekazuje się drogą służbową. Zapewnia to między innymi zbliżenie warunków ćwiczebnych do warunków panujących na rzeczywistym polu walki.

Odpowiedzialną rolę w rozgrywaniu poszczególnych sytuacji spełniają rozjemcy terenowi lub oddziałowo-terenowi^{14/}. Działając w wyznaczonych rejonach i dysponując siłami i środkami pozoracji pola walki mogą oni zatrzymywać wojska lub przyznawać im powodzenie, zwracając szczególną uwagę na działanie organów rozpoznawczych i pododdziałów czołowych.

Aby ćwiczący nie lekceważyli pozoracji, należy szeroko stosować działania rozpoznawczo-dywersyjne przeciwnika. Stważra to elementy rzeczywistego zagrożenia ćwiczących, które zmusza ich do pełnego realizowania zasad zabezpieczenia bojowego i zachowania w tajemnicy swych przedsięwzięć. Siłami i środkami pozoracji rozjemcy powinni również w maksymalnym stopniu ograniczać ćwiczącym swobodę działania i nie dopuszczać do osiągania przez nich łatwych efektów - zwycięstw.

W działaniu pozoracji należy główny nacisk położyć na pozorowanie środków walki przeciwnika, gdyż z tego wynikają konkretne zadania dla pododdziałów /organów/ rozpoznawczych, zaś na podstawie otrzymanych od nich informacji ćwiczący dowódcy mogą podejmować decyzje o prowadzeniu walki z przeciwnikiem. Dlatego też pozoracja powinna działać zgodnie z zasadami taktyki przeciwnika oraz decyzjami ćwiczących dowódców i wynikającymi z nich faktycznymi działaniami wojsk własnych. W żadnym wypadku nie należy pozorować pola walki tylko dla uzyska-

14/ W wypadku połączenia aparatu rozjemców oddziałowych z aparatem rozjemców terenowych praktykuje się określenie: rozjemcy oddziałowo-terenowi /o ile są wyznaczeni w ćwiczeniu/

nia efektów czysto wzrokowych lub dźwiękowych. W razie braku reakcji ze strony ćwiczących na działania pozoracji oni być karani przez kierownictwo /rozjemców, grupy badawczo-kontrolne/ "zadaniem" strat w stanie osobowym, sprzęcie, uzbrojeniu i wyposażeniu lub nieprzyznaniem powodzenia w terenie. W ten sposób zapewnia się realność rozgrywanych sytuacji, uczy ćwiczących nielekceważenia przeciwnika oraz wyrabia w nich przekonanie, że w przyszłej walce często trzeba będzie walczyć w niepełnym składzie, z brakami w sprzęcie i uzbrojeniu oraz że zwycięstwo nad nieprzyjacielem osiąga się dzięki śmiałym, zaskakującym, a nawet ryzykownym decyzjom i działaniom. Należy także zwracać uwagę na uwzględnienie gotowości do działań tych środków ogniowych, których ogień ma być pozorowany.

Do czasu podejścia pododdziałów do rubieży /rejonu/działania, rozjemcy terenowi powinni uwzględnić decyzje i rozkazy dowódców dotyczące działań pododdziałów obu stron na nadzorowanych przez siebie kierunkach, a następnie wspólnie z rozjemcami oddziałowymi tych stron sprecyzować koncepcję rozegrania walki. Z chwilą rozpoczęcia rozgrywki rozjemcy terenowi ustalają położenie wojsk i sposób wykonania przez nie zadań, zajmując w tym celu najdogodniejsze punkty obserwacyjne.

Rozjemca terenowy jest w pełni odpowiedzialny za właściwe rozegrania walki i bezpieczeństwo na swoim odcinku /w swoim rejonie/, a ponadto - w porozumieniu z kierownikiem pozoracji - kieruje on użyciem środków pozoracji pola walki na tym odcinku /w tym rejonie/.

W wypadku gdyby ćwiczący wyszli na kierunki nie obsadzone przez rozjemców terenowych, albo gdyby rozjemcy terenowi nie byli w stanie przejąć rozgrywki, wówczas działania stron rozgrywają samodzielnie rozjemcy oddziałowi, odpowiednio do stworzonej sytuacji i decyzji dowódców.

Podstawą rozgrywania działań powinna być zawsze obiektywna ocena pracy szkolonych.

Zgodnie z ustalonymi zasadami rozjemcy nie mogą wywierać bezpośredniego wpływu na przebieg pracy ćwiczących dowódców, lub sztabów. Niemniej mają oni pełne prawo aktywnego włączania się w tok ćwiczenia i nawet narzucania swojej woli szkolonym wtedy, gdy ich posunięcia prowadzą do strat materialnych, są

sprzeczne z przyjętymi zasadami /względy bezpieczeństwa/ lub uniemożliwiają realizację celów szkoleniowych. Zdarzają się jednak wypadki, że rozjemcy, opacznie rozumiejąc zalecenia nie-wpływania na przebieg ćwiczenia /albo nie zdając sobie w pełni sprawy ze swoich obowiązków/, rezygnują z wszelkiej ingerencji w poczynania ćwiczących, nie stwarzają żadnych pouczających sytuacji ani nie wykorzystują możliwości spotęgowania aktywności ćwiczących dowódców lub sztabów. Dlatego podkreśla się konieczność popierania inicjatywy, nowatorstwa i aktywności ćwiczących w rozwiązywaniu przez nich poszczególnych problemów tak tycznych.

W działalności na przykład rozjemców terenowych zazwyczaj dotychczas stwierdzono: po pierwsze, zbyt mechaniczne zatrzymywanie pododdziałów na określonej rubieży, bez podawania faktycznej przyczyny /w tych warunkach dowódcy pododdziałów i oddziałów nie orientując się w przyczynach zatrzymania wojsk nie mogli wpływać na przebieg wypadków/; po drugie, nieuwzględnianie w swych rozstrzygnięciach decyzji stron ćwiczących oraz opinii i poglądów rozjemców oddziałowych.

Ważnym zagadnieniem w dwustronnych ćwiczeniach taktycznych z wojskami jest określenie i oznaczenie wyników pozorowanego ognia. Szkoleni zobowiązani są do określenia środków ogniowych, intensywności ich działania oraz rozlokowania stanowisk ogniowych nieprzyjaciela. Rozjemca natomiast - w porozumieniu z rozjemcą przeciwnej strony - podaje ćwiczącym cel i wyniki ognia.

Po upozorowaniu własnego wybuchu jądrowego należy zwrócić szczególną uwagę na reakcję dowódców, sztabów i pododdziałów, sposób wykorzystania skutków uderzenia oraz sposób działania w rejonie wybuchu. Gdy zachodzi tego konieczność, rozjemcy precyzują punkt zerowy, siłę i rodzaj wybuchu, promień rażenia i ustalają w terenie jego skutki.

W wypadku pozorowania wykonania uderzenia jądrowego przez nieprzyjaciela konieczne jest, aby ocena wyników tego uderzenia była przeprowadzona przez szkolonych. W rejonach pozorowanego wybuchu rozjemcy powinni śledzić przedsięwzięcia dowódców i sztabów mające na celu zabezpieczenie działań bojowych wojsk. Główną uwagę należy zwrócić na sposób łączenia realizacji zadań bojowych z likwidacją skutków uderzenia.

Niemniej ważną czynnością rozjemców jest umiejętne roze-
granie sytuacji, w której nastąpiło starcie pododdziałów obu
ćwiczących stron i w związku z tym ma miejsce wycofywanie się
wojsk jednej z nich.

Wycofywanie się broniących wojsk wobec pomyślnego prze-
biegu działań wojsk nacierających należy - w zależności od sy-
tuacji - przeprowadzać różnie. Można je na przykład realizować
po wybuchu jądrowym wykonanym w rejonie broniących się wojsk
lub w wyniku decyzji ćwiczącego dowódcy czy też rozkazu wyższe-
go przełożonego o przejściu do działań opóźniających. W boju
spotkaniowym można z kolei dopuścić przekroczenie przez wojska
osiągające powodzenie, wojsk drugiej strony, zwracając szcze-
gólną uwagę na zachowanie warunków bezpieczeństwa.

Jednym z warunków efektywnego wpływu kierownictwa na
przebieg ćwiczenia jest właściwe określenie strat. Przy okre-
ślaniu strat należy ustalić ich wysokość, jakość i przyczynę.
Do najbardziej charakterystycznych przyczyn strat można zali-
czyć: niedostateczne zabezpieczenie przesuwających się wojsk
/w marszu, pościgu/ ogniem wszystkich rodzajów broni; niewła-
ściwe prowadzenie rozpoznania i maskowania; zbytne zagęszcze-
nie wojsk /elementów ugrupowania bojowego/; powstawanie zato-
rów /szczególnie na przeprawach, przy przechodzeniu przez cie-
śniny i wąwozy/; błędy popełniane podczas działań przez ćwi-
czących itp.

Do oceny strat nie można podchodzić szablonowo. Każde
ich stwierdzenie u szkolonych powinno być wynikiem oddziaływa-
nia na nich środkami strony przeciwnej. Dlatego też zanim okre-
śli się straty i wycofa z walki dany stan osobowy i sprzęt bo-
jowy, należy ustalić działania strony przeciwnej.

Na straty w składzie osobowym składają się: "zabici",
"ranni", "porażeni" i "zaginieni bez wieści". Straty w sprzę-
cie bojowym /uzbrojeniu/ dzielą się na bezpowrotne i dające
się zlikwidować w wyniku remontu /kapitalnego, średniego, bie-
żącego/.

Oceny strat dokonują rozjemcy przy dowódcach związków
taktycznych /oddziałów, pododdziałów/ oraz szefach rodzajów
wojsk i służb. Przy określeniu strat bierze się pod uwagę wy-
niki wzajemnego oddziaływania stron, uwzględniając przy tym

potrzebę stwarzania dowódcom i sztabom warunków do nabywania praktyki w organizowaniu odtwarzania gotowości bojowej oddziałów /pododdziałów/, a jednostkom tyłowym - w organizowaniu przeprowadzenia remontów, udzielaniu pomocy medycznej itp.

Straty poniesione na skutek uderzeń jądrowych ustalają w zasadzie rozjemcy terenowi, a dane o nich przekazują rozjemcom oddziałowym. Sposób wycofywania z walki całych oddziałów /poddziałów/ - od kompanii /baterii/ wzwyż - określa kierownik ćwiczenia.

Czas wyłączenia z walki uszkodzonego sprzętu bojowego ustala się uwzględniając normy czasu niezbędnego na doprowadzenie go po zadaniu strat do stanu sprawności technicznej. Dokonywanie remontów i likwidacji strat powinno być kontrolowane przez rozjemców.

Skład osobowy wycofany z walki przekazuje się specjalnie wyznaczonym oficerom lub szefom kompanii. Po poddaniu go odpowiednim zabiegom lub na zarządzenie głównego /starszego/ rozjemcy /kierownika ćwiczenia/ cały skład osobowy i sprzęt bojowy powracają do swoich lub innych pododdziałów jako uzupełnienie.

Zasady rozgrywania działań bojowych /poszczególnych sytuacji/ w nocy, z reguły niczym się nie różnią się omówionych wyżej zasad prowadzenia ich w dzień. Jednakże w warunkach nocnych nawet przy zastosowaniu nowoczesnych środków noktowizyjnych i oświetleniowych możliwości dowódców i sztabów w zakresie obserwacji pola walki są ograniczone.

Nie należy jednak z tego powodu uchylać się od stwarzania skomplikowanych sytuacji taktycznych, a szkoleni dowódcy, wykorzystując wszystkie możliwe środki, powinni żądać od pododdziałów zdecydowanych i śmiałych działań.

W czasie rozgrywania działań nocnych, a zwłaszcza zaś w sytuacji natarcia pododdziałów obu stron, miejsca przejść czołgów przez szyki bojowe wojsk oznacza się światłami, co zapewnia zachowanie warunków bezpieczeństwa. Oznaczenia świetlne muszą mieć także rozjemcy terenowi.

Podczas działań w nocy i w warunkach ograniczonej widoczności należy szczególną uwagę zwracać na orientację dowódców w terenie oraz zapewnianie przez nich szybkiego i zdecydowane-

go działania wojsk, właściwego zastosowania środków oświetle-
niowych oraz realizowania przedsięwzięć uniemożliwiających nie-
przyjacielowi wykorzystanie tych środków.

W czasie ćwiczeń taktycznych z wojskami nieodzowne jest
też przerobienie zagadnień z zakresu zaopatrywania i ewakuacji.

OMÓWIENIE ĆWICZEŃ

Po zakończeniu każdego ćwiczenia odbywa się jego omówie-
nie. W każdym omówieniu biorą odpowiednio udział wszyscy ucze-
stnicy ćwiczenia.

Omówienia ćwiczenia nie należy traktować jedynie jako
podsumowania błędów i niedociągnięć ćwiczących, gdyż powinno
ono przede wszystkim służyć jednocześnie dalszemu pogłębianiu
wiedzy teoretycznej szkolonych oraz przekazaniu im konkretnych
wniosków i zadań na przyszłość.

Omówienie ćwiczenia stanowi jego część składową i wymaga
dokładnego i wnikliwego przygotowania. Przygotowanie to polega
na zebraniu w toku ćwiczenia danych o decyzjach i działalności
ćwiczących. W tym celu wszyscy członkowie kierownictwa prowa-
dzą dokładne notatki, które następnie w formie meldunków /spra-
wozdań/ przekazują zespołowi /grupie/ opracowującemu omówienie.

W zależności od warunków, omówienia może być przeprowa-
dzone w rejonie zakończenia ćwiczenia lub po powrocie z ćwi-
czenia w rejonie zakwaterowania.

W omówieniu najpierw przedstawia się zebrany myśl prze-
wodnią ćwiczenia oraz konfrontuje się ją z przerobionymi dzia-
łaniami. Następnie dokonuje się oceny działań ćwiczących, z
podkreśleniem wprowadzonych przez nich nowych wartościowych
elementów, wskazaniem głównych niedociągnięć oraz daniem wyty-
cznych umożliwiających usunięcie ujawnionych w ćwiczeniu braków.

Organizacja omówienia może być różna. Zależy to zazwy-
czaj od rodzaju ćwiczenia i konkretnej sytuacji.

Omówienie może być przeprowadzane albo równocześnie ze
wszystkimi uczestnikami ćwiczenia, albo oddzielnie z pododdzia-
łami /oddziałami/. Dla rodzajów wojsk i służb /sztabów i pod-
oddziałów/ organizuje się również niekiedy oddzielne omówienie.

Omówienie z dowództwami i sztabami prowadzi w zasadzie
kierownik ćwiczenia. Natomiast omówienie z pododdziałami /od-

działami/ prowadzą wyznaczeni przez kierownika ćwiczenia członkowie kierownictwa.

Kierownictwo ćwiczenia, jeśli uznaje ćwiczenie za pouczające, zaprasza na jego omówienie dowódców i oficerów sztabów nie ćwiczących jednostek. Zaleca się wówczas wykorzystanie uogólnionych doświadczeń z ćwiczenia we wszystkich oddziałach i pododdziałach.

Na zakończenie omówienia kierownik ćwiczenia wyróżnia oficerów, chorążych, podoficerów i szeregowców, którzy swą postawą, zaangażowaniem i wysiłkiem przyczynili się do uzyskania dobrych i bardzo dobrych wyników ćwiczenia.

Po zakończeniu i omówieniu ćwiczenia jego kierownik może przeprowadzić dyskusję z aparatem kierowniczym. Jej celem powinno być podsumowanie doświadczeń oraz wyciągnięcie wniosków natury merytorycznej i metodycznej dotyczących organizacji ćwiczenia i jego zabezpieczenia tyłowego. O zamiarze i celach dyskusji jej uczestnicy są powiadamiani jeszcze przed rozpoczęciem ćwiczenia.

VI. Z A K O Ń C Z E N I E

Cechą charakterystyczną wieku, w którym żyjemy są stałe zasadnicze zmiany nie tylko w stosunkach społecznych i w dziedzinie techniki, lecz również w wojsku. Uzbrojenie i technika walki osiągnęły w wojsku wysoki poziom. Ich szybki rozwój powoduje zmiany strukturalne i tym samym oddziałuje na żołnierzy. W związku z tym nasze instytucje wojskowe, uczelnie, związki taktyczne i oddziały stają wobec zagadnienia, czy obecne formy i metody szkolenia żołnierzy nie są w sprzeczności z gwałtownie rozwijającą się wiedzą wojskową.

Mając na względzie wymagania stawiane przed procesem wychowania i szkolenia wojskowego należy zadać sobie pytanie, czy proces ten odpowiada potrzebom praktyki i perspektywom rozwoju. Wydaje się, że w szkoleniu wojskowym nie wystarczy opierać się na wymaganiach teraźniejszości, lecz trzeba również rozważać i uwzględniać potrzeby przyszłości. Ogólnie można powiedzieć, że w szkoleniu realizujemy aktualne zadania za pomocą właściwych form i metod. Chcąc jednak podnieść poziom wiadomości, umiejętności i nawyków żołnierzy, należy nie tylko bardziej celowo stosować dotychczasowe formy i metody, ale w oparciu o praktyczne doświadczenie doskonalić istniejące, szukać w nich istniejących rezerw oraz wypracowywać nowe.

Realizatorzy procesu szkolenia wojskowego są obowiązani znać istotę i cel ogólnie przyjętych form i metod szkolenia. Muszą zdawać sobie sprawę z tego, że tylko stosowanie rozmaitych i stale ulepszanych form i metod gwarantuje pomyślną realizację zadań wychowawczych i szkoleniowych.

We współczesnych warunkach prowadzący szkolenie /dowódca/ nie może pracować w oparciu o sztywny schemat. Tak zwana rutyna, którą posiada wielu doświadczonych dowódców /instruktorów, kierowników szkolenia/, może przynieść więcej szkody niż pożytku w szkoleniu, chociaż nie można negować wykorzystywania bogatych doświadczeń i wieloletniej praktyki dowódczej. Doświadczenie szkoleniowe daje dobre skutki w postaci ukształtowania się pewnego zasobu środków i nawyków metodycznych, które przekazywane przez szkoły i uczelnie kadrze szkolącej pozwalają stosunkowo sprawnie organizować ćwiczenia i wszelkiego rodzaju

inne przedsięwzięcia szkoleniowe.

Ujemną stroną rutyny jest to, że prowadzi ona niekiedy do szkodliwych uproszczeń i uporu w stosowaniu ustalonych i wygodnych szablonów. W szkoleniu nie może być nic absolutnego i sztywnego, wszystko się zmienia i rozwija, a w związku z tym każdą formę lub metodę należy stosować w zależności od konkretnej sytuacji szkoleniowej.

Sztuką prowadzącego szkolenie jest wybranie z wielkiej różnorodności form i metod, takiej, która w danej sytuacji i w danym czasie może dać najlepsze rezultaty.

Stosowanie form i metod szkolenia wojskowego powinno odpowiadać ogólnie znanej i powtarzanej w niniejszej pracy zasadzie maksymalnego zbliżenia warunków szkoleniowych do rzeczywistego pola walki, czyli uczenia tego, co jest potrzebne na wojnie. Zasada ta stanowi podstawę problematyki organizacji i prowadzenia, a więc metodyki ćwiczeń taktycznych z wojskami.

W organizowanych i prowadzonych aktualnie ćwiczeniach taktycznych z wojskami zasadę uczenia tego co jest potrzebne na wojnie przestrzega się w większym lub mniejszym stopniu. Konsekwencją każdego tego rodzaju przedsięwzięcia szkoleniowego jest większa lub mniejsza jego efektywność i skuteczność.

Przeprowadzone badania ćwiczeń taktycznych z wojskami, których między innymi celem /badań/ było ustalić ich efektywność szkoleniową oraz określić możliwości i sposoby jej zwiększenia, ogólnie rzecz biorąc wykazały konieczność sprawdzenia i stopniowego wprowadzania w życie coraz to nowych, sprawniejszych metod organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami.

Uwzględnienie zasady przestrzegania tego, co jest konieczne na wojnie, zmierza do stwarzania w czasie ćwiczeń realnych warunków /sytuacji/ maksymalnie zbliżonych do rzeczywistości przyszłego pola walki. W czasie badań, analizując ten problem stwierdzono, że myślą przewodnią stosowanej metodyki ćwiczeń powinno być maksymalne urealnienie pola walki, co w konsekwencji przyczynia się do zwiększenia efektywności szkoleniowej.

Poczynione w czasie badań obserwacje wykazały, że ćwiczenia o skomplikowanej treści zbliżonej do charakteru przyszłych działań bojowych oraz przeprowadzone w warunkach wymaga -

jących od szkolonych wielkiego wysiłku umysłowego, fizycznego i psychicznego, w bardzo dodatni sposób wpływają na kształtowanie u wszystkich uczestników ćwiczenia takich cech charakteru, jak: samodzielność myślenia i działania, aktywność, inicjatywa, odwaga itp.

Badania potwierdziły hipotezę roboczą. W wyniku ich przeprowadzenia udowodniono bowiem, że istnieje możliwość zwiększenia efektywności szkoleniowej w ćwiczeniach taktycznych z wojskami poprzez maksymalne zbliżenie ich do rzeczywistości przyszłego pola walki. Badania potwierdziły, że istnieje możliwość wykorzystania rezerw w dziedzinie merytorycznej i metodycznej. Dotyczy to zarówno konieczności opracowania treści ćwiczenia pod kątem widzenia wymagań współczesnego pola walki, jak też wykorzystania wszystkich możliwości w zakresie metodyki ćwiczeń. Chodzi tu przede wszystkim o uniknięcie umowności i sztuczności w ćwiczeniu. Osiągnąć to można dzięki: prowadzeniu ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców; zachowaniu przed ćwiczącymi tajemnicy co do koncepcji przeprowadzenia ćwiczenia; ograniczenia pokazów wszelkiego rodzaju; zadawania strat w ćwiczeniu i uwzględnianiu tych strat przez ćwiczących; właściwemu działaniu aparatu kierowniczego zapewniającemu prowadzenie ćwiczenia w sposób dynamiczny i realistyczny - zbliżający maksymalnie warunki szkoleniowe do rzeczywistości współczesnego pola walki.

Na podstawie przeprowadzonych eksperymentów w ćwiczeniach 8 DZ /ćwiczenie "E"/ i "Mazury" stwierdzono, że istnieją możliwości wniesienia do metodyki organizacji i prowadzenia ćwiczeń różnorodnych udoskonaleń. Usprawnienia w systemie działania aparatu kierowniczego, mogą zwiększyć skuteczność ćwiczeń poprzez ich maksymalne urealnienie. Choć w ćwiczeniach eksperymentalnych nie uzyskano rewelacyjnych wyników, niemniej jednak doświadczenia wykazują, że istnieje szeroki zakres możliwości organizowania w naszych warunkach przedsięwzięć mających na celu zwiększenie realności ćwiczeń.

Zarówno wyciągnięte wnioski, jak też przedstawiona koncepcja nie wyczerpują oczywiście problemu form i metod doskonalenia ćwiczeń. Należy jednak sądzić, że na problemy organizacyjno-metodyczne należy zwrócić większą niż dotychczas uwagę.

mając także na względzie wymagania współczesnego pola walki.

Uzyskane wyniki badań sugerują konieczność nieustannego poszukiwania nowych sposobów prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami. Wydaje się, że zarówno dotychczasowe sugestie, jak też perspektywy rozwojowe w zakresie form i metod szkolenia stwarzają szerokie pole do działania wszelkiego rodzaju komórkom naukowo-badawczym, praktykom w okręgach wojskowych, w związkach taktycznych i oddziałach oraz w wyższych oficerskich szkołach, a zwłaszcza oficerom pragnącym podjąć prace naukowo-badawcze. W dalszym ciągu bowiem otwarte pozostają problemy takie, jak: organizacja i prowadzenie ćwiczeń na szczeblu pododdziałów; materiałowo-techniczne zabezpieczenie ćwiczeń; unowocześnienie środków pozoracji pola walki; efektywność, a koszt ćwiczeń itp.

Systematyczne badania praktyki szkoleniowej wojsk mogą umożliwić uzyskanie lepszych rezultatów dydaktycznych przy mniejszych nakładach finansowych w tym samym lub nawet krótszym czasie.

Wykonano w 20 egz.

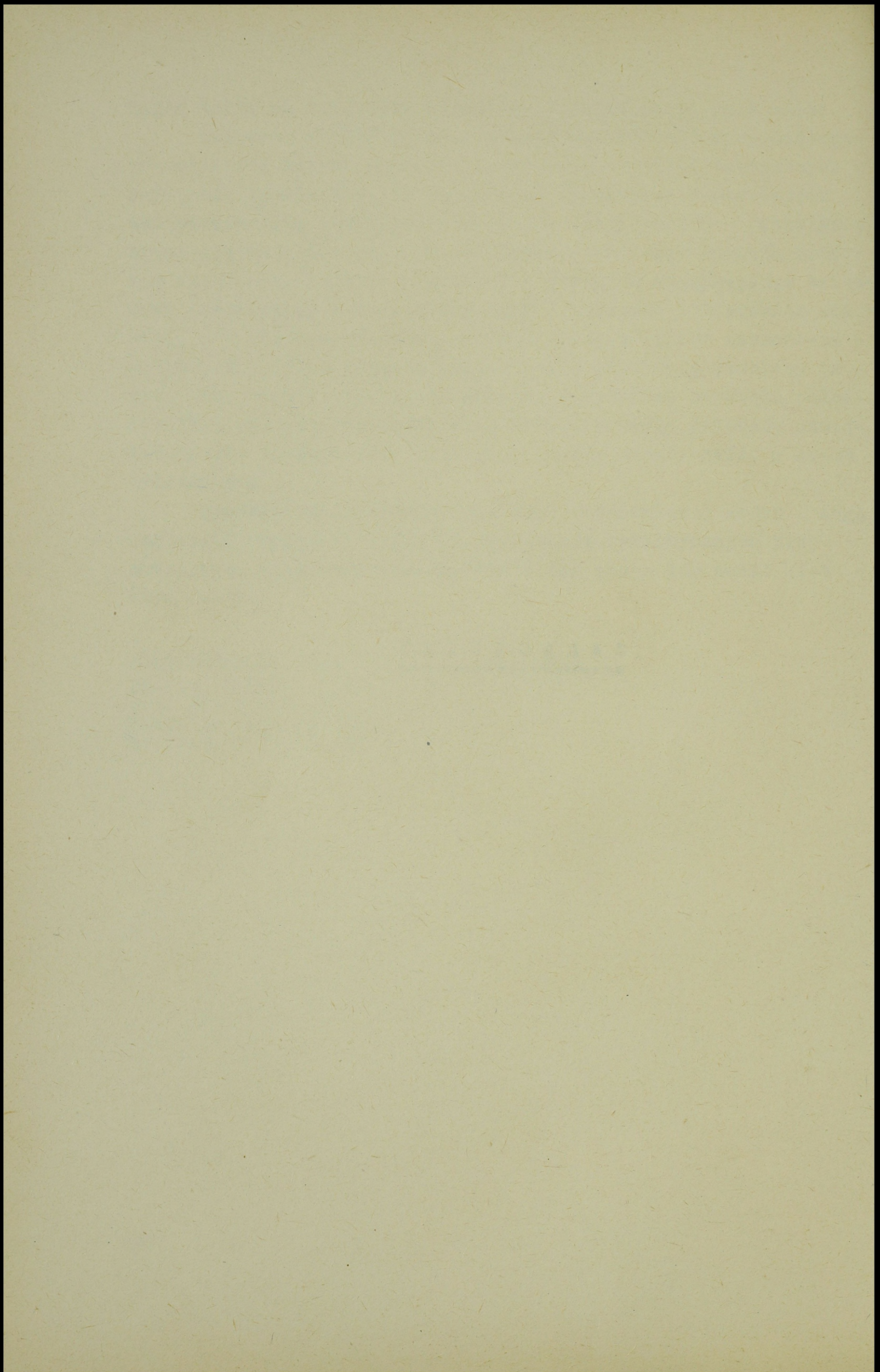
Egz. nr 1-20 B.Gł.OZS

Wyk. płk Sielecki

Druk. OH, dn. 8.10.76r.

Nr PF-651/PF-2119/WW

Z A Ł A C Z N I K I
=====

WYKAZ BADANYCH ĆWICZEŃ

Załącznik nr 1

1. Ćwiczenie "A" - Dwustronne pułkowe ćwiczenie taktyczne z wojskami 41 i 9 pz /12 DZ/ - BG.ASG nr 029648.
2. Ćwiczenie "B" - Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 16 DPanc i 12 DZ /POW/. pk. "POMORSKA JESIEŃ" - BG. ASG nr 028864.
3. Ćwiczenie "C" - Jednostronne pułkowe ćwiczenie taktyczne z wojskami 39 pz i pa /8 DZ/ - BG. ASG nr 028865.
4. Ćwiczenie "D" - Dwustronne pułkowe ćwiczenie taktyczne z wojskami 5 i 9 pz /12 DZ/ - BG. ASG nr 028902.
5. Ćwiczenie "E" - Dwustronne pułkowe ćwiczenie taktyczne z wojskami 39 pz i pcz /8 DZ/ - BG. ASG nr 028930.
6. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 4 DZ i 10 DPanc /SOW/ pk. "GROT" - BG. ASG nr 028905.
7. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 5 DPanc i 2 DZ /SOW/ pk. "WICHER" - BG. ASG nr 028958.
8. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 3 i 15 DZ /SOW/. pk. "SAN" - BG. ASG nr 028976.
9. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 9 i 1DZ /WOW/ - pk. "MAZURY" - BG. ASG nr 027956.
10. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 1 i 3DZ /WOW/ pk. "AKACJA-67" - BG.ASG nr 025828.
11. Jednostronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 3 DZ /WOW/ pk. "MODRZEW-68" - BG.ASG nr 030858.
12. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 15 /WOW i 12 DZ /POW/ - pk. "LISTOPAD-70" - BG. ASG nr 035531.
13. Jednostronne ćwiczenie taktyczne z wojskami 25 pcz /12 DZ/ BG. ASG nr 031031.
14. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 8,12 DZ i 16 DPanc /POW/ - BG.ASG nr 035599.

15. Jednostronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami 4 DZ
/SOW/ i 16 DPanc /POW/ pk. "STYCZEŃ-72" -
BG. ASG nr 031276.

W Y K A Z

DOKUMENTACJI UZYSKANEJ W TOKU PROWADZENIA BADAŃ

	Badane ćwiczenia								Razem	
	"A"	"B"	"C"	"D"	"E"	"GROT"	"SAN"	"WICHER"		"MAZURY"
Rodzaj uzyskanego materiału badawczego	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Plan badań										
Dokumentacja ćwiczeń /myśl przewodnia, plan przeprowadzenia ćwiczenia, rozkaz organizacyjny itp./	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
A n k i e t y	44	34	20	26	62	-	44	58	92	340
a/ oficerów	82	150	49	92	100	-	-	-	150	623
b/ podoficerów i szeregowców										
Testy /oficerów i szeregowców/									378	378
Wywiady	22	4	4	4	12	3	6	4	9	68
Filmy krótkometrażowe	-	1	-	1	1	1	-	-	1	5
Notatniki - sprawozdania członków grup badawczych	8	4	3	3	12	1	1	1	8	41

CHARAKTERYSTYKA WARUNKÓW NIEKTÓRYCH BADANYCH ĆWICZEŃ
 =====

Dwustronne ćwiczenie pułkowe w 12 DZ /"A"/

Ćwiczenie odbywało się w zasadzie w granicach OC MARIANOWO, z tym, że jeden z pułków /"wschodnich"/ odbywał się poza granicami poligonu marsz podróży z rejonu obozu do rejonu ześrodkowania /około 30 km/, skąd marszem ubezpieczonym /około 50 km/ rozpoczął działania zaczepne w celu przełamania doraźnie zorganizowanej obrony, przygotowanej na wschodniej granicy poligonu.

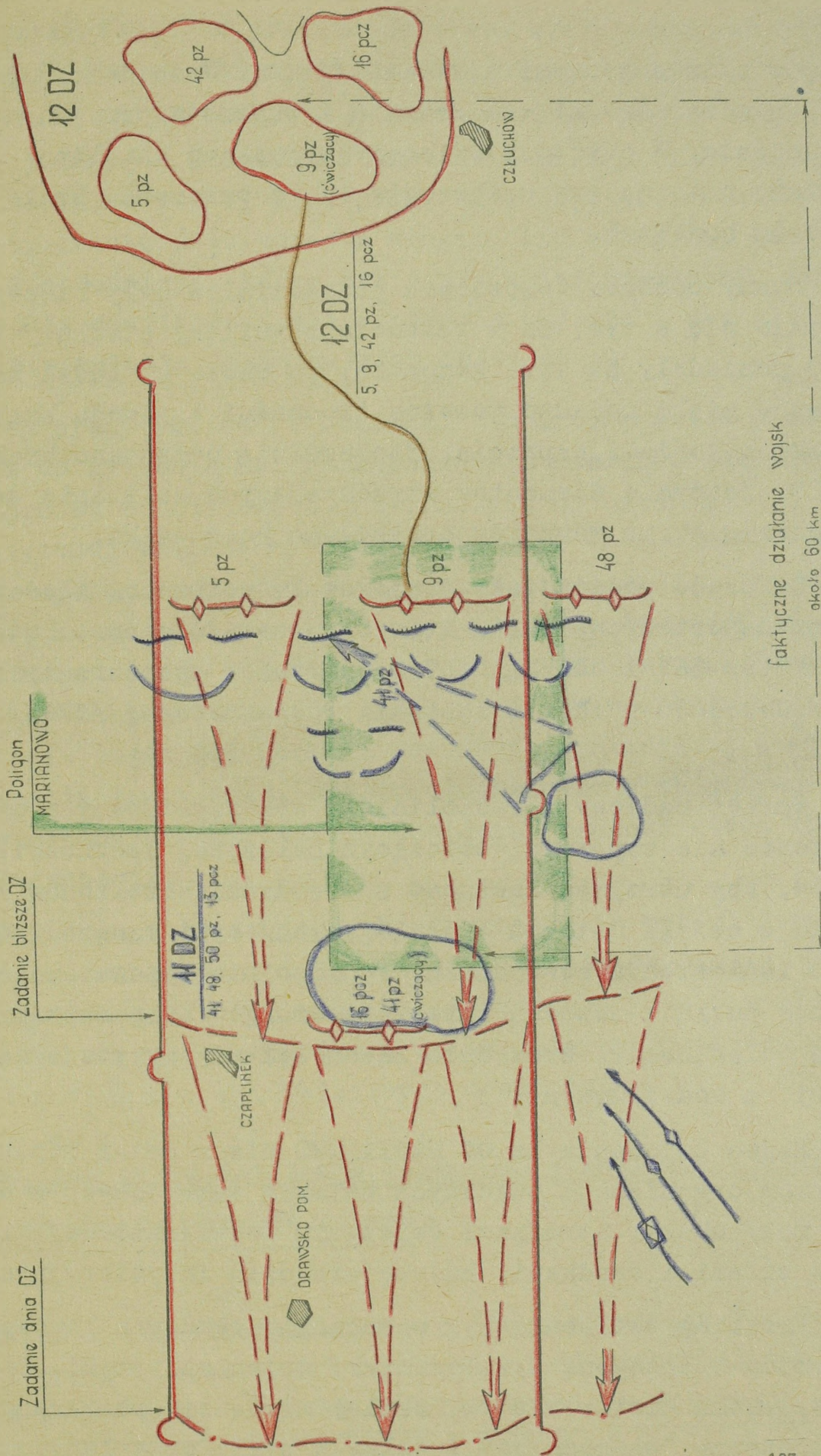
Poza terenem poligonu działał także jeden batalion "zachodnich" prowadzący działania opóźniające w oparciu o punkty oporu na trasie marszu "wschodnich". Działalność zachodnich poza terenem poligonu ograniczała się w zasadzie /ze względu na warunki terenowe/ do powstrzymywania "wschodnich" na trzech kolejnych rubieżach.

Zamiar stron do ćwiczenia przewidywał prowadzenie działań zaczepnych i obronnych kolejno przez obydwie strony na głębokości około 70 km^x/. Ze względu jednak na ograniczone możliwości ćwiczenia w terenie poza poligonem, efektywne działania mogły odbywać się tylko w granicach poligonu. Stąd natarcie jednej strony oraz działania obronne drugiej, mogły być prowadzone tylko na głębokość do 25 km.

Skład ćwiczących stron był następujący: "Wschodni" - pułk zmechanizowany w składzie: trzy bataliony piechoty zmotoryzowanej, batalion czołgów, etatowe pododdziały kwatermistrzowskie o zmniejszonych stanach i kompaniach obrony przeciwchemicznej. Pozostałe pododdziały w ograniczonym składzie. Nadmienić należy, że ćwiczyły faktycznie nie trzy, a dwa bataliony piechoty zmotoryzowanej. Środki wzmocnienia i wsparcia przyjmowane tylko w założeniu. "Zachodni" - pułk zmechanizowany w składzie: trzy bataliony piechoty zmotoryzowanej i batalion

^x/ Schemat koncepcji taktyczno-operacyjnej ćwiczenia "A" -

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA "A"

Uwaga: Opracowano na podstawie mapy zmiary stron

czołgów z organicznymi środkami /jak u "Wschodnich"/, kompania rozpoznawcza, środki wzmocnienia i wsparcia przyjmowano tylko w założeniu. W obydwóch ćwiczących pułkach bataliony czołgów działały na oznaczonym sprzęcie ^x/. W ćwiczeniu brało udział 13 wozów bojowych.

Stany osobowe ćwiczących pododdziałów były niepełne, co wyrażało się w tym, że w zasadzie bataliony piechoty zmotoryzowanej posiadały po dwie kompanie, po około 40 ludzi każda. Ćwiczący mieli ponadto poważne trudności z powodu braku środków wzmocnienia i wsparcia. Szczególnie odczuwano brak saperów. Było to jednym z elementów utrudniających zbliżenie ćwiczenia do rzeczywistych warunków przyszłego pola walki.

Ćwiczące pododdziały dysponowały potrzebną ilością środków transportowych, wśród których przeważały samochody ciężarowe "Star-66" i "Lublin". Transporterów opancerzonych oprócz wozów dowódców pułków i kompanii rozpoznawczej /BRDM/ - nie było.

Sprzęt radiowy i radioliniowy wykorzystywany w czasie ćwiczenia nie zapewniał ćwiczącym należytej łączności. Dowódcy pułków, aby utrzymać łączność z dowódcami batalionów /szczególnie w czasie działań opóźniających/ byli zmuszeni do wydzielania radiostacji pośrednich. Ponadto nie zapewniono łączności dowódcy pułku z dowódcą batalionu czołgów /na skutek zbyt dużej odległości/. Brak było łączności między rozjemcami terenowymi, a oddziałowymi.

Rejon ćwiczenia na OC MARIANOWO nie w pełni odpowiada warunkom organizacji pułkowych ćwiczeń taktycznych z wojskami. Zbyt mały obszar utrudniał ćwiczącym rozwijanie wojsk, manewrowanie siłami i środkami, budowę urządzeń inżynieryjnych itp.

Przebieg ćwiczenia był w zasadzie zgodny z koncepcją taktyczno-operacyjną i założeniami organizacyjnymi. Dzięki elastycznemu kierowaniu ćwiczeniem właściwie rozegrano marsz wojsk strony "wschodnich" i walkę w pasie przesłaniania.

^x/ Niepełne stany wozów bojowych.

Wojska musiały forsować przeszkody wodne oraz pokonywać wszelkiego rodzaju zapory inżynieryjne. Momenty te zbliżały warunki szkoleniowe do rzeczywistości przyszłego pola walki.

Do mniej udanych fragmentów ćwiczenia należy zaliczyć końcową fazę ćwiczenia, w której nastąpiła ingerencja kierownictwa prowadząca do przerwania ćwiczenia. W drugim dniu rozegrano kontratak strony "zachodniej", który był już w znacznym stopniu inscenizacją. Dowódcy oddziałów znali wzajemnie zadania i nie mieli możliwości przejawiania jakiegokolwiek inicjatywy.

System pracy rozjemców oddziałowych i terenowych pozostawiał wiele do życzenia np. uzależnienie i uwarunkowanie czynności rozjemców oddziałowych i terenowych od czasu i rubieży, a nie taktycznej analizy sytuacji i decyzji ćwiczących. Na skutek takiej koncepcji, w wypadku osiągnięcia przez wojska określonej rubieży z opóźnieniem - rozjemcy natychmiast przepuszczali je dalej, mimo że nie było to taktycznie uzasadnione. Do mankamentów pracy rozjemców należy zaliczyć fakty mechanicznego zatrzymywania wojsk bez podania przyczyny, wynikającej z określonej sytuacji taktycznej. Często wynikało to z obiektywnej przyczyny nieznamomości decyzji dowódców obydwóch stron /brak środków łączności/.

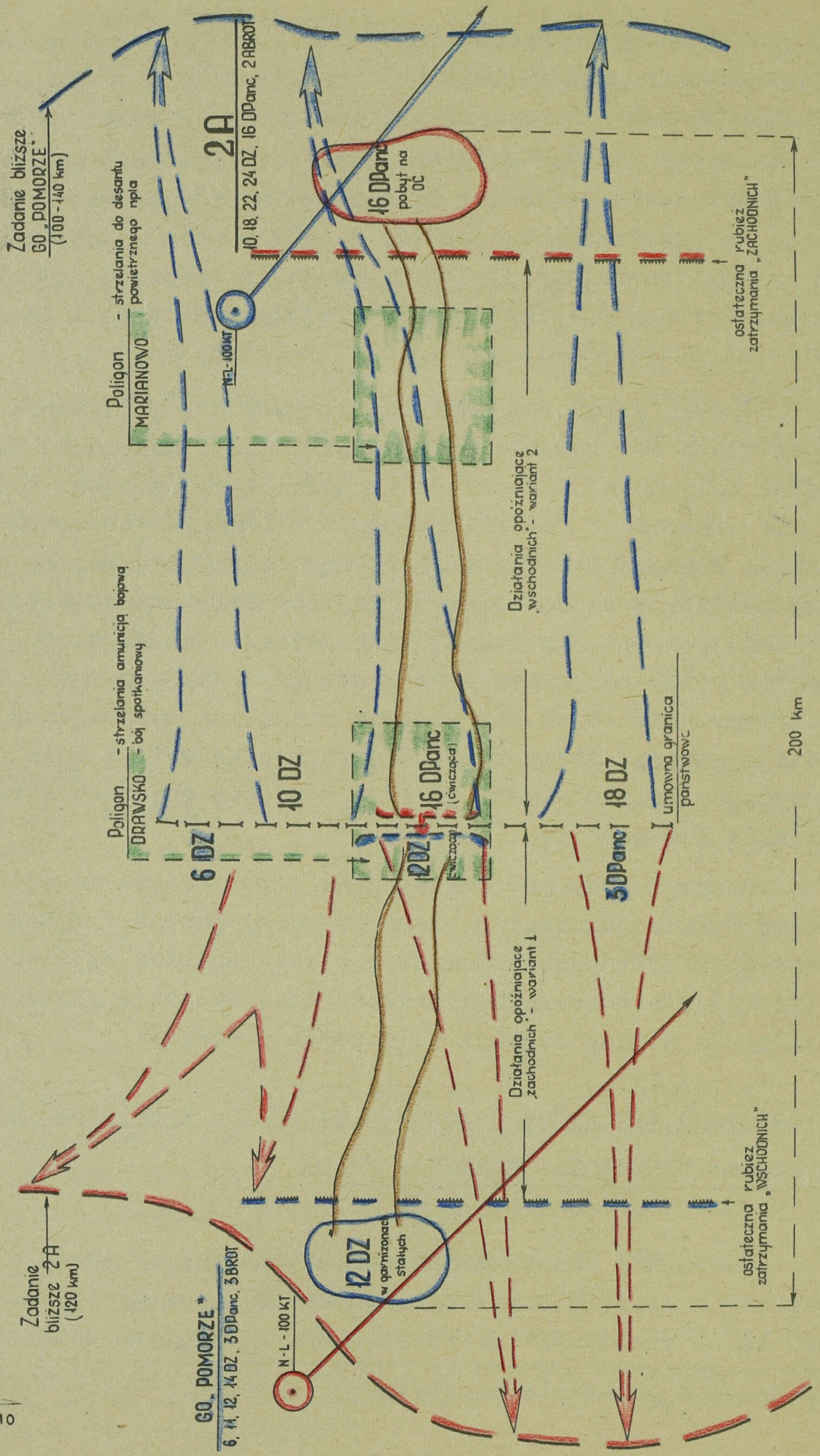
Szereg czynników takich jak: ograniczenia materiałowe, znajomość przez ćwiczących planu przeprowadzenia ćwiczenia, konieczność przestrzegania warunków bezpieczeństwa /wylbrzymiona/ - utrudniło, a w szeregu wypadkach uniemożliwiło prowadzenie ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców.

o
Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami pod kryptonimem: "POMORSKA JESIEŃ" - /"B"/

Ćwiczenie charakteryzowało się dużym rozmachem ^x/. Odkonano się ono w pasie o szerokości około 30 km na głębokość około 160 km od rzeki GWDY do rzeki ODRY. Zasadnicze działania pro-

^x/ Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia "B"

SCHEMAT KONSEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA 'B'

Zadanie bliższe
GO „POMORZE”
(100-140 km)

Zadanie bliższe
2A
(120 km)

Poligon - strzelania do desantu
powietrznego npla
MARIANOWO

Poligon - strzelania amunicją bojową
DRAWSKO - bój spotkaniowy

GO „POMORZE”
6, 11, 12, 14 DZ, 3 DPanc, 3 ABROT

2A
10, 18, 22, 24 DZ, 16 DPanc, 2 ABROT

N.L. - 100 KT

12 DZ
w garnizonach
stajanych

16 DPanc
(ćwiczący)

16 DPanc
pobyt na
OC

Działania opóźniające
zachodnich - wariant 1

Działania opóźniające
wschodnich - wariant 2

umowna granica
państwowa

ostateczna rubież
zastrzymania „WSCHODNICH”

ostateczna rubież
zastrzymania „ZACHODNICH”

200 km

Uwaga: Opracowano na podstawie mapy zamiaru stron

wadzono na poligonach MARIANOWO i DRAWSKO. W ramach ćwiczenia przeprowadzono strzelanie amunicją bojową artylerii, czołgów, broni strzeleckiej oraz ostre bombardowanie lotnicze.

Zamiar ćwiczenia opracowany w dwóch wariantach /I wariant w wypadku powodzenia "wschodnich" i II wariant w wypadku powodzenia "zachodnich"/ przewidywał dla jednej ze stron prowadzenie natarcia, pościgu i ewentualne przejście do obrony oraz działania opóźniające, a dla drugiej strony - prowadzenie obrony, działań opóźniających i ewentualne przejście do działań zaczepnych. Charakterystyczną cechą warunków organizacji ćwiczenia było wysadzenie desantów powietrznych oraz działanie grup dywersyjno-rozpoznawczych. Grupy te wysadzone były przez obie strony na terytorium przeciwnika /za umowną granicę/. Przez cały czas nękały one wojska obydwóch dywizji, zmuszając je do czujności.

Skład stron przedstawiał się następująco: stronę "wschodnich" stanowiła dywizja pancerna i brygada artylerii armat, stronę "zachodnią" stanowiła dywizja zmechanizowana z pułkiem artylerii przeciwpancernej i brygadą saperów. Po obu stronach ćwiczyły ponadto różne pododdziały specjalne.

Treść ćwiczenia odpowiadała aktualnym poglądom na charakter współczesnego pola walki. Obydwie ćwiczące dywizje wykonywały marsz do umownej granicy państwowej. Przewidywano działania na kierunkach, w szerokich pasach /30-35 km/, z uwzględnieniem różnorodnych rodzajów walki, forsowanie małych przeszkód wodnych, działanie grup dywersyjnych itp. Na uwagę zasługuje fakt, że w ramach ćwiczenia dwustronnego przeprowadzono bombardowanie lotnicze i strzelanie amunicją bojową przez obydwie strony ćwiczące, co przyczyniło się do stworzenia bardziej realnych warunków ćwiczenia.

Ćwiczenie obejmowało początkowy okres wojny i okres poprzedzający bezpośrednio jej wybuch. Przy tym przyjęto wariant sytuacji, w której zarówno jedna, jak i druga strona były w pewnym stopniu zaskoczona momentem wybuchu konfliktu zbrojnego.

Sukcesywne stwarzanie przez rozjemców sytuacji bezpośredniego zagrożenia przyczyniło się do inicjatywy dowódców związków taktycznych w zakresie wyprowadzenia wojsk do rejonów alarmowych, które stanowiły rejony wyjściowe do ćwiczenia.

Oczywistym wyrazem zamierzenia kierownictwa odnośnie prowadzenia ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców był po pierwsze wspomniany już fakt opracowania dwóch wariantów myśli przewodniej i planu przeprowadzenia ćwiczenia, a po drugie stworzenie warunków równych szans dla obydwóch stron ćwiczących. Wyrażało się to w równej odległości do granicy, jednakowej ilości i jakości przeszkód terenowych, czasu rozpoczęcia działań, wyników tzw. "pojedyunku ogniowego" itp.

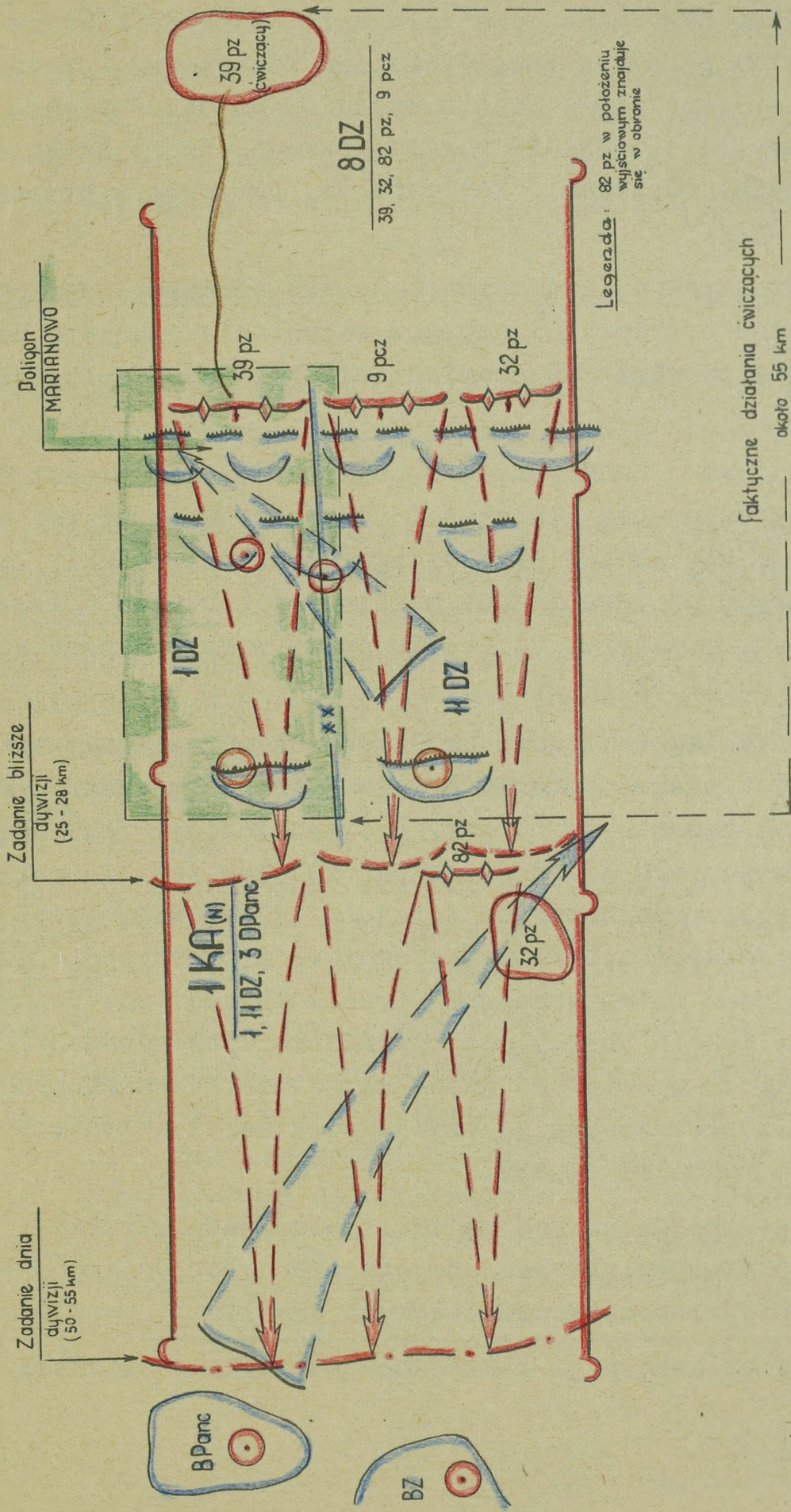
Aparat rozjemczy był dość duży, co było uzasadnione rozmachem ćwiczenia oraz kompleksowością problematyki. Działalność rozjemców oddziałowych utrudniał brak kontaktu z rozjemcami terenowymi, na skutek czego wiadomości o sytuacji taktycznej na "polu walki" docierały do rozjemców oddziałowych z opóźnieniem pozbawiając ich współudziału w podejmowaniu decyzji o przyznaniu powodzenia którejś ze stron, utrudniając tym samym prowadzenie ćwiczenia według decyzji ćwiczących.

Jednostronne ćwiczenie pułkowe z oznaczonymi wojskami w 8 DZ /"C"

Ćwiczenie odbyło się na OC MARIANOWO i w treści swojej zawierało rozegranie przez ćwiczący pułk dwóch zasadniczych rodzajów działań bojowych, a mianowicie natarcia i obrony. Podkreślić należy, że po raz pierwszy uwzględniono problematykę organizacji i prowadzenia walki obronnej ze szczególnym uwzględnieniem rekonesansu.

W ćwiczeniu wziął udział pułk zmechanizowany w składzie: trzy bataliony piechoty zmotoryzowanej, w tym jeden z wojskami, a w pozostałych tylko sztaby; batalion czołgów z oznaczonym sprzętem /7 czołgów/ oraz dowództwo i sztab pułku artylerii.

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „C”

Uwaga: Opracowano na podstawie mapy zamiaru stron

Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia odpowiadała poglądom na temat charakteru przyszłego pola walki ^x/. Zakładano dość manewrowe działania wojsk na kierunkach, w szerokich pasach z uwzględnieniem różnorodnych rodzajów walki /obrona, natarcie z rejonu wyjściowego położonego w głębi, przełamywanie doraźnie zorganizowanej obrony na kolejnych rubieżach, odpieranie kontrataków, forsowanie przeszkód wodnych itp./.

W ramach ćwiczenia zaplanowano również dla niektórych pododdziałów artylerii i czołgów strzelanie amunicją bojową, co wyraźnie wpłynęło na podniesienie realności sytuacji taktycznych.

Jednym z mankamentów z punktu widzenia treści ćwiczenia było ograniczenie głębokości faktycznego natarcia, ściślej mówiąc - głębokości faktycznego działania wojsk. Ze względu na ograniczone możliwości terenowe i małą pojemność poligonu, efektywne działania pułku mogły odbywać się tylko na głębokość około 25 km.

Przebieg ćwiczenia był zgodny z opracowanym uprzednio planem. W pierwszym etapie pułk jako drugi rzut dywizji otrzymał zadanie do obrony. Po szczegółowym rekonesansie i doprowadzeniu zadań do wojsk, kolejne zadanie pułku polegało na przejściu do natarcia z rejonu wyjściowego położonego w głębi. Natarcie poprzedziło ogniowe przygotowanie ataku, w czasie którego przeprowadzono strzelanie amunicją bojową. Po przełamaniu obrony nieprzyjaciela /pozorowanej/, pododdziały przeszły do pościgu po dwóch marszrutach, na których była dobrze zorganizowana pozoracja pola walki imitująca punkty oporu i rozmaite zapory.

Ze względu na rodzaj ćwiczenia /jednostronne/, w składzie aparatu kierowniczo-rozjemczego nie było rozjemców terenowych. Działania rozjemców oddziałowych umożliwiło uwzględnienie

^x/ Schemat koncepcji taktyczno-operacyjnej ćwiczenia "C" -

decyzji ćwiczących dowódców, a szeroko stosowany manewr siłami i środkami pozoracji pola walki zapewniał stworzenie pouczających sytuacji taktycznych.

Ze względu na ograniczone możliwości terenowe, po dojściu pododdziałów do zachodniej granicy poligonu zakończono ćwiczenie dla wojsk. W dalszym ciągu tylko ze sztabami rozgrywano aplikacyjne działania na całą głębokość zadania pułku.

Dwustronne pułkowe ćwiczenia taktyczne z wojskami w 12 DZ /"D"/

Ćwiczenie odbyło się na OC MARIANOWO, z tym że marsz ćwiczących pułków do czasu nawiązania styczności obydwóch stron wykonywano poza poligonem.

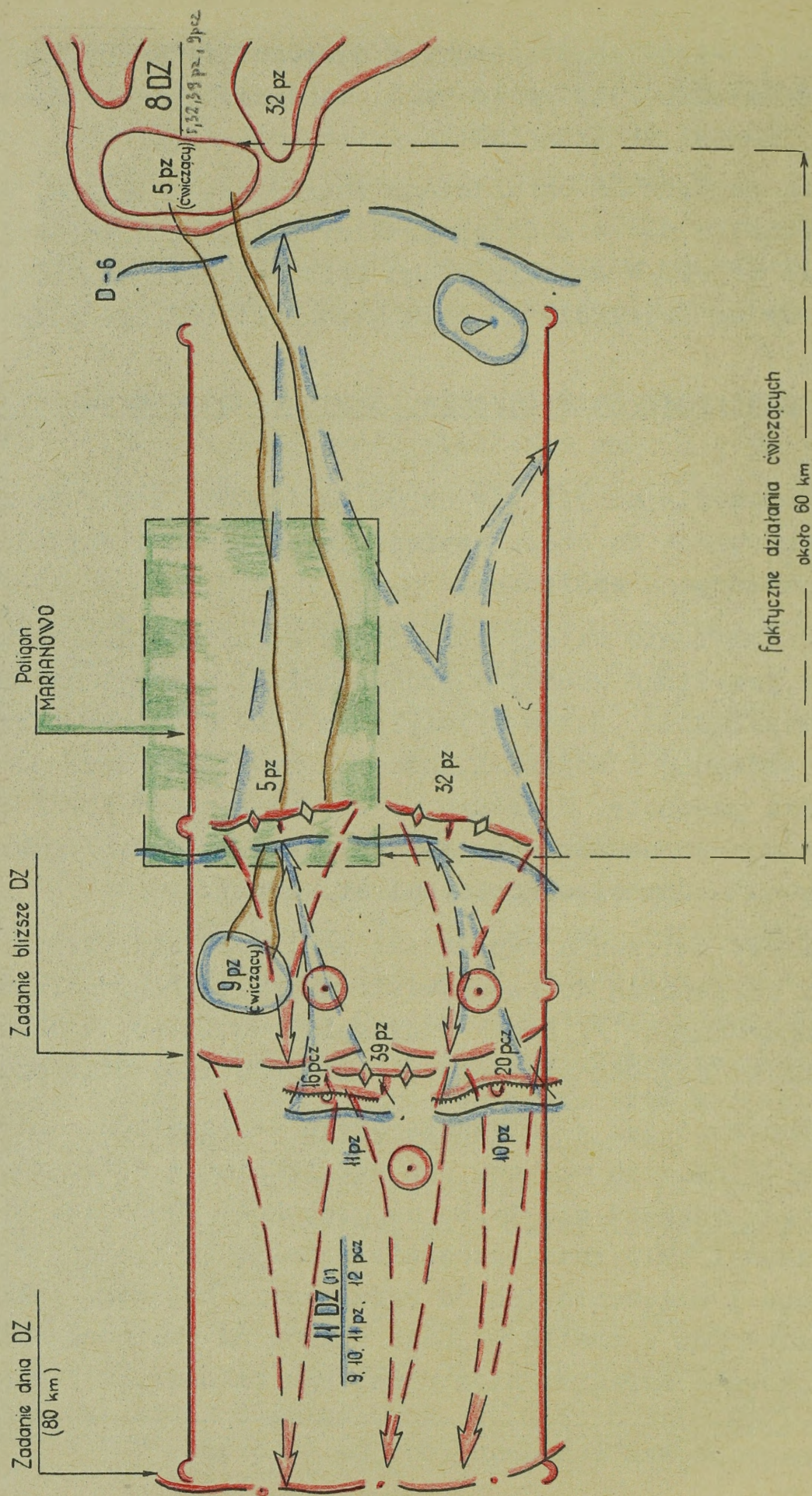
W ćwiczeniu wzięły udział dwa pułki zmechanizowane działające przeciwko sobie, z pododdziałami wzmocnienia i wsparcia. W składzie pułków ćwiczyły po dwa bataliony piechoty zmotoryzowanej z wojskami mające w swoim składzie po 2-3 kompanie piechoty. W każdym pułku był ponadto batalion czołgów na wozach oznaczonych /po 16 wozów bojowych/. Skład taki był spowodowany ograniczeniami etatowymi.

Treść ćwiczenia zapewniała możliwość stworzenia pouczających i zbliżonych do rzeczywistości przyszłego pola walki sytuacji taktycznych^x/. Braki w ukompletowaniu stanu osobowego i techniki bojowej przyjęto w ćwiczeniu jako faktyczne straty.

Podobnie jak w dotychczasowych ćwiczeniach, działania bojowe ćwiczących pułków, bez uwzględnienia dofrontowego marszu mogły odbywać się tylko na głębokość 20-25 km. Elementem sztuczności było rozmieszczenie batalionów czołgów w rejonie poligonu i włączenie ich do ugrupowania bojowego pułków zmechanizowanych z chwilą wejścia pułków na poligon. Było to uwarunkowane ograniczeniem przebiegu kilometrów czołgowych.

^x/ Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia "D" -

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „D”

Uwaga: Opracowano na podstawie mapy zamiaru stron

Ćwiczenie przebiegało w zasadzie zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców, chociaż przyznawane powodzenie poszczególnym stronom wynikało z planu przeprowadzenia ćwiczenia. Chodziło bowiem o realizację tematów dla obydwóch pułków, które miały przerobić natarcie oraz obronę i prowadzenie działań opóźniających. Plan przeprowadzenia przewidywał w pierwszej części ćwiczenia powodzenie pułku "wschodnich" i prowadzenie przez nich natarcia, natomiast dla "zachodnich" obronę i prowadzenie działań opóźniających. W drugiej części ćwiczenia sytuację odwrotną. Podejmowane przez kierownictwo decyzje odnośnie przyznania powodzenia powodowały niekiedy u ćwiczących zdziwienie i wymagały szczegółowego uzasadnienia.

Charakterystycznym momentem w ćwiczeniu było rozegranie boju spotkaniowego nie na planowanej przez kierownictwo rubieży, przy czym w niezbyt dogodnych warunkach zarówno dla ćwiczących jak też dla rozjemców, a mianowicie w lesie.

W skład aparatu kierowniczo-rozjemczego wchodził rozjemcy oddziałowi i terenowi. Podkreślić należy, że kierownictwo w toku działań dość skrupulatnie rozpatrywało wszystkie czynniki mające wpływ na przyznanie powodzenia określonej stronie.

Stwierdzono jednak pewną stronniczość rozjemców oddziałowych, co wyrażało się w naprowadzaniu ćwiczących dowódców na właściwą decyzję.

Pomimo dokładnego przygotowania rozjemców terenowych, wydaje się, że stworzony system zawiódł w pewnej mierze z uwagi na następujące momenty:

- ciągłe zmiany decyzji dowódców pułków i batalionów, szczególnie samodzielne zmiany marszrut pododdziałów;
- nienadążenie za tempem działań i spóźnianie się z przekazywaniem informacji;
- słaby poziom wiedzy i doświadczenia rozjemców.

Sprawnie działająca pozoracja pola walki przyczyniła się do zbliżenia warunków ćwiczenia do rzeczywistości przyszłego pola walki.

Na uwagę zasługuje fakt, że w sprawozdaniach członków grupy badawczej, w odróżnieniu od dotychczas badanych ćwiczeń, podkreśla się realizację postulatu prowadzenia ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców.

Dwustronne pułkowe ćwiczenie taktyczne z wojskami w 8 DZ /"E"/^x

W związku z wyłonionymi w czasie badań sugestiami możliwości usprawnień w zakresie struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego, Zakład Dydaktyki Wojskowej opracował koncepcję zakładającą powołanie rozjemców terenowo-oddziałowych. Głównym założeniem propozycji było scalenie stosowanej dotychczas dwukierunkowej działalności rozjemców. Po uzyskaniu zgody na przeprowadzenie doświadczenia w tym zakresie opracowano "konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego z wojskami", gdzie zaproponowano wprowadzenie niektórych zmian do dotychczas stosowanej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i jego systemu pracy.

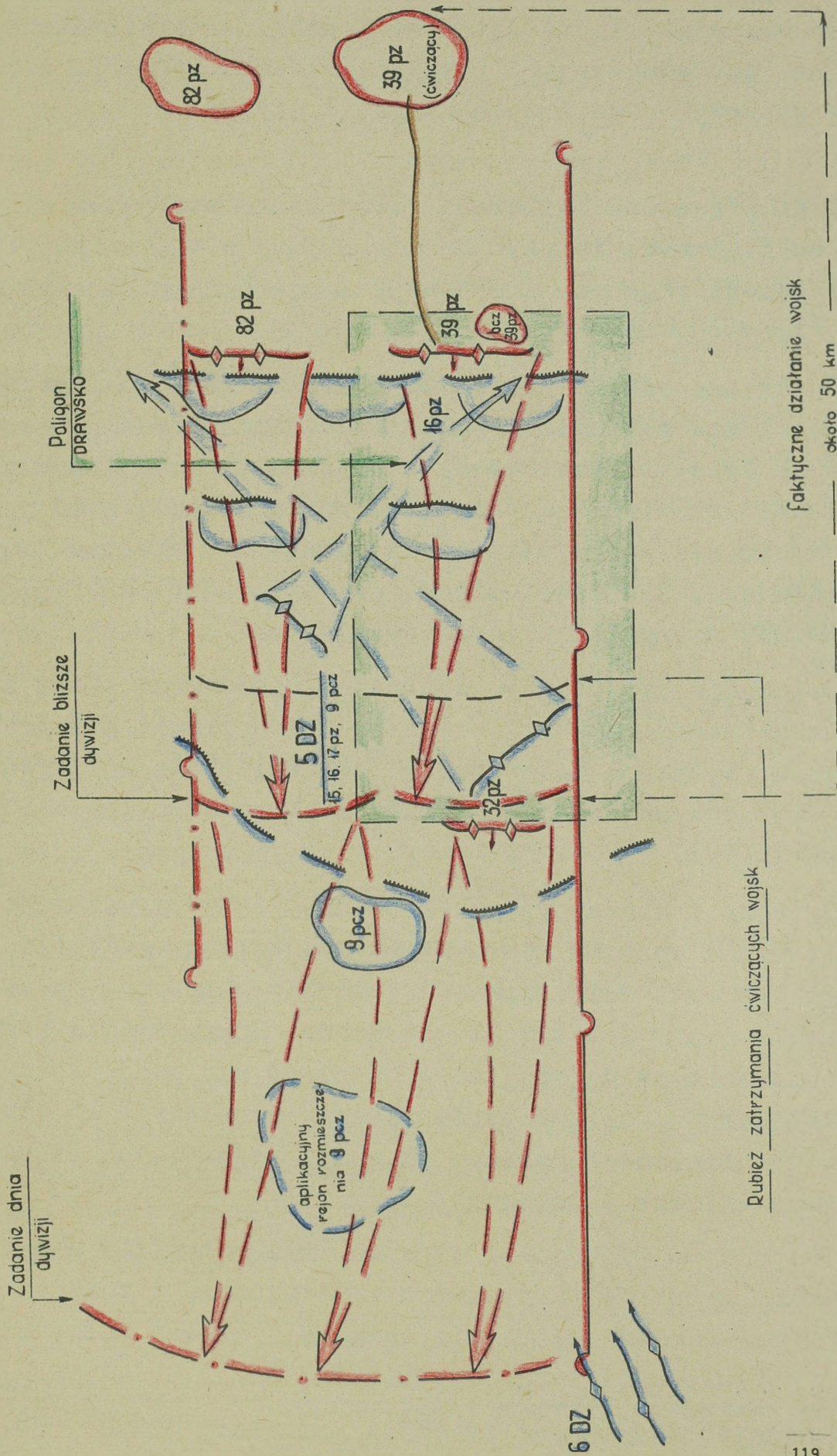
Eksperyment powyższy zastosowano w ćwiczeniu pułkowym organizowanym przez 8 DZ /POW/. Podkreślić należy, że było to ćwiczenie planowane uprzednio przez dywizję, a więc nie organizowane specjalnie. Podobnie jak wszystkie badane ćwiczenia.

Myślą przewodnią eksperymentu w omawianym ćwiczeniu było sprawdzenie stopnia efektywności szkoleniowej ćwiczeń prowadzonych zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców oraz udowodnienie celowości organizowania w ćwiczeniu dwustronnym jednolitego aparatu rozjemczego.

Koncepcja eksperymentu zespołu badawczego ASG została przesłana organizatorom ćwiczenia. Wyniki badań z uwzględnieniem realizacji proponowanych postulatów zostały omówione w sprawozdaniu /por. odnośnik/.

^x/ Do opisu przebiegu ćwiczenia i opracowania wniosków wykorzystaniem materiały zebrane przez grupę badawczą - B.T. ASG - nr 07681 oraz wydawnictwo ASG pt: "Konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego z wojskami" - B.T. ASG - nr 07914.

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA "E"

Uwaga: opracowano na podstawie mapy zamiaru stron

W ćwiczeniu wzięły udział: pułk zmechanizowany oraz pułk czołgów średnich z pododdziałami i środkami wzmocnienia i wsparcia. Pułk czołgów ćwiczył w składzie dwóch kompanii czołgów o stanie etatowym oraz trzech kompanii czołgów na wozach oznaczonych.

Myśl przewodnią ćwiczenia opracowano pod kątem widzenia możliwości stwarzania szybko zmieniających się i skomplikowanych sytuacji bojowych i stosowania szerokiego manewru na polu walki ^x/.

Ćwiczenie odbyło się na OC DRAWSKO. Teren poligonu zbyt szczupły i nie zapewnia w pełni stosowania manewru w warunkach pułkowych ćwiczeń taktycznych z wojskami. Ponadto ujemnie na efektywność szkoleniową ćwiczenia wpływała znajomość poligonu przez większość kadry ćwiczących oddziałów. Miejsce /rubież/ boju spotkaniowego, jak również odcinek forsowania /ZŁY ŁĘG/ nie stanowi żadnej niespodzianki dla ćwiczących.

Ćwiczenie przebiegało zgodnie z opracowaną przez sztab dywizji koncepcją zawartą w szczegółowym planie przeprowadzenia ćwiczenia. Sytuacje taktyczne w toku ćwiczenia rozgrywane były według wytycznych, wydanych przez kierownictwo rozjemcom oddziałowo-terenowym.

Zgodnie z koncepcyjnym założeniem eksperymentu, struktura organizacyjna aparatu kierowniczo-rozjemczego polegała na jednolitym systemie rozjemców oddziałowo-terenowych. Na działalność rozjemców ujemny wpływ miał ich dobór. Zdarzały się bowiem wypadki wyznaczenia na rozjemców oficerów nie posiadających praktyki ćwiczebnej, np. oficerów rezerwy powołanych na okres ćwiczeń, lub oficerów w niższym stopniu /zajmujących niższe stanowisko/ od oficera ćwiczącego.

Rozjemcy w większości wypadków nie potrafili stwarzać odpowiednich sytuacji taktycznych w powiązaniu z terenem lub faktycznym działaniem wojsk, nie rozumieli swojej roli, niezbyt poważnie traktowali swoje obowiązki.

^x/ Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia "E"

W rezultacie przeprowadzonego ćwiczenia eksperymentalnego wyciągnięto następujące wnioski: ^{x/}

- a/ Stwierdzono, że na szczeblu dywizji nie ma trudności w stworzeniu jednolitego aparatu rozjemczego zgodnie z zaproponowanym przez Zakład Dydaktyki Wojskowej rozwiązaniem. W stosunku do projektu kierownictwo zwiększyło nieco ilość rozjemców, niemniej jednak ich ogólna ilość nie przekraczała średnich norm stosowanych dotychczas w praktyce. W toku ćwiczenia sformułowano szereg sugestii odnośnie zmniejszenia aparatu kierowniczo-rozjemczego.
- b/ Okazało się również możliwe stworzenie sprawnie działającego systemu łączności kierownictwa. I w tym wypadku wprowadzono pewne zmiany w stosunku do propozycji, mianowicie dla rozjemców przy dowódcach kompanii czołgów przydzielono po dwie radiostacje /na WD/, a nie po jednej, zapewniając im trwałą łączność zarówno z dowódcą kompanii, jak i z głównym rozjemcą oddziałowo-terenowym. Dzięki posiadanym środkom łączności rozjemcy prawie nie korzystali z chorągiewek, przekazując wszelkie zarządzenia bezpośrednio dowódcom.
- c/ W pewnym stopniu sprawdzono przydatność kryteriów oceniania powodzenia stron. Zgodnie z opinią rozjemców stosowane kryteria taktyczne nie wywołują zastrzeżeń ^{xx/}.

Wydaje się natomiast, że stosowanie współczynników do każdego kryterium nie jest celowe, w każdym bądź razie rozjemcy nie posługują się współczynnikami w konkretnych sytuacjach.

W toku ćwiczenia nie udało się natomiast praktycznie sprawdzić zasad i samego mechanizmu pracy aparatu rozjemczego, a zwłaszcza możliwości samodzielnego rozgrywania lokalnych sytuacji taktycznych przez rozjemców oddziałowo-terenowych oraz prowadzenia ćwiczenia rzeczywiście zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców.

^{x/} Konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego z wojskami - wyd. ASG. B.T. nr 07914.

^{xx/} Między innymi zaliczono do nich: decyzję, stosunek sił, zaszkoczenie, manewr, wykorzystanie terenu, zastosowanie bmar, system ognia, zaopatrzenie, aktywność w działaniach.

W wyżej wymienionych materiałach autorzy omawiają przyczyny niepowodzenia w tym zakresie, które można byłoby krótko scharakteryzować następująco: 1. Brak było sytuacji konfliktowych stwarzających warunki do wykazania inicjatywy dowódców. 2. Słabe przygotowanie praktyczne rozjemców. 3. Zbieżność wielu decyzji ćwiczących dowódców z koncepcją kierownictwa ćwiczenia, z czego obserwatorzy wyciągnęli wniosek, że dane o zamiarze kierownictwa i treści ćwiczenia przeniknęły do ćwiczących.

Doświadczenia uzyskane w omawianym ćwiczeniu stworzyły sprzyjające warunki lepszego przygotowania następnych eksperymentów w tej dziedzinie.

Dwustronne dywizyjne ćwiczenia taktyczne z wojskami SOW z elementami ćwiczenia szkieletowego /"GROT"/

Ćwiczenie składało się z dwóch części: I część w pionie OTK obejmowała zabezpieczenie mobilizacji i przegrupowania wojsk operacyjnych na terytorium Okręgu Wojskowego; II część w pionie operacyjnym obejmowała organizację i prowadzenie działań zaczepnych oraz działań opóźniających w warunkach zastosowania broni masowego rażenia.

Udział w ćwiczeniu wzięły następujące związki taktyczne i oddziały:

a/ "Północni" /znajdujący się w działaniach zaczepnych/

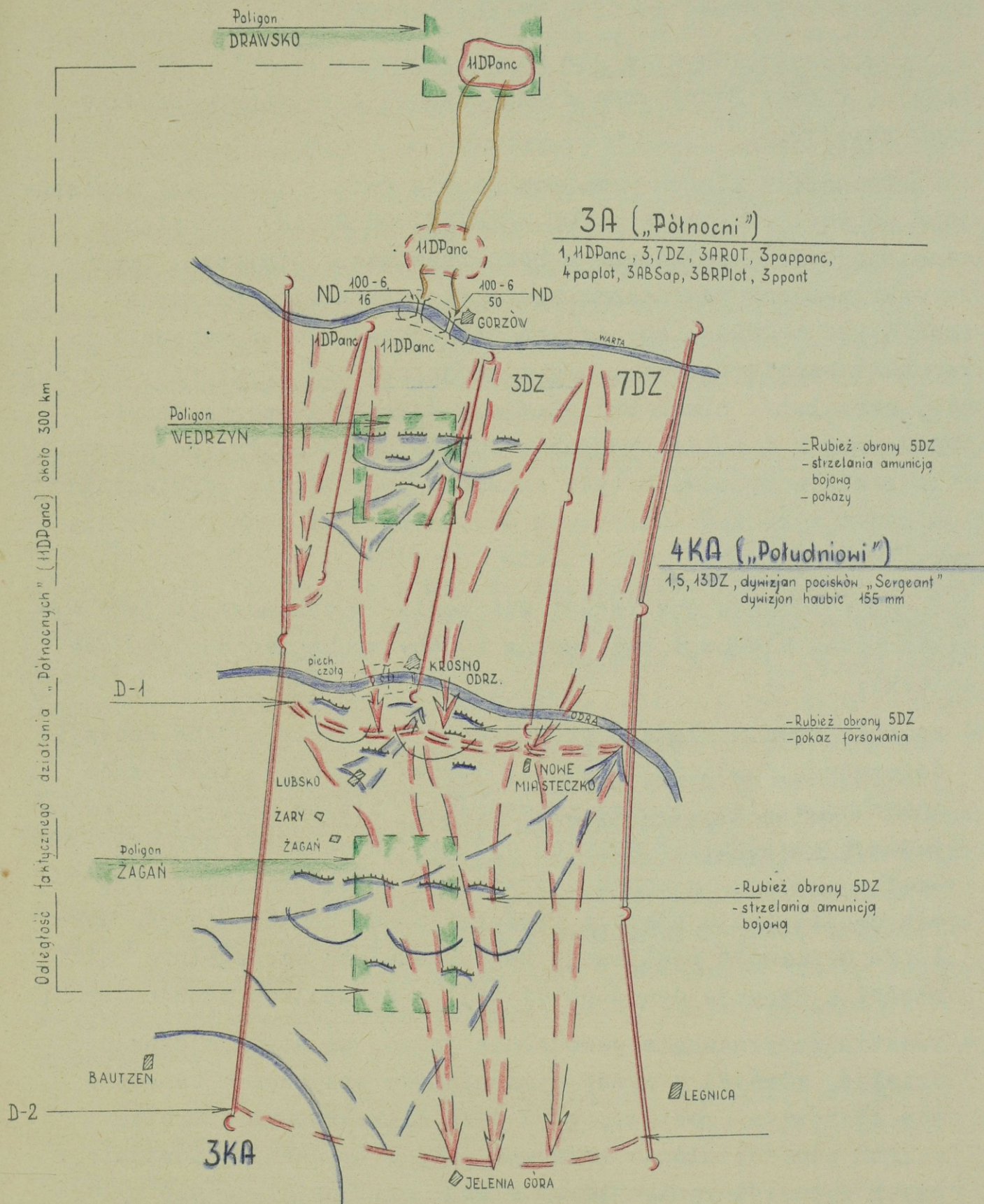
- dywizja pancerna z jednym pułkiem zmechanizowanym i pododdziałami specjalnymi w etatowym składzie oraz sztabami pozostałych oddziałów;
- dowództwa i sztaby niektórych związków taktycznych i oddziałów.SOW.

b/ "Południowi" /znajdujący się w działaniach obronnych/

- dywizja zmechanizowana z jednym pułkiem zmechanizowanym oraz niektórymi pododdziałami zmobilizowanymi i uzupełnionymi do etatu "W" oraz sztabami pozostałych oddziałów.

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO - OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „GROT”¹⁾

TAJNE
Egz nr.
Załącznik 23

1) W/g podobnej koncepcji opracowano i przeprowadzono ćwiczenie „WICHER”

Zamiar stron przewidywał prowadzenie natarcia przez dywizję pancerną oraz organizację obrony i prowadzenie działań opóźniających przez dywizję zmechanizowaną^x/.

Ćwiczenie odbywało się na poligonach: DRAWSKO, WĘDRZYN, ŻAGAŃ i trwało 8 dni wraz z mobilizacją i wstępnym przeszkoleniem rezerwy.

Zgodnie z planem przeprowadzenia ćwiczenia strona naciera-
jąca odbywała dwukrotnie /OC WĘDRZYN, OC ŻAGAŃ/ strzelanie
amunicją bojową połączone z bombardowaniem lotniczym. Trudne
warunki terenowe /wiosenne roztopy, forsowanie rozlanych
rzek WARTY i ODRY/, szczególna ostrożność w celu zapewnienia
warunków bezpieczeństwa, organizacja pokazów /przepraw, forsowa-
nia, strzelań/, słaba orientacja w terenie i szereg innych
obiektywnych i subiektywnych warunków spowodowały, że kierowni-
ctwo w wielu wypadkach było zmuszone podpowiadać rozwiązania
lub nawet wyręczać ćwiczących dowódców. Taki stan rzeczy nie
sprzyjał realizmowi pola walki.

Na podstawie obserwacji ćwiczenia i podsumowania jego wy-
ników przez kierownictwo, można byłoby wyciągnąć następujące
wnioski:

- kierownictwo zakładało prowadzenie ćwiczenia według decyzji
ćwiczących dowódców. Niemniej jednak koncepcja taktyczno-
operacyjna przewidująca prowadzenie działań zaczepnych przez
dywizję pancerną, a działań opóźniających przez dywizję
zmechanizowaną, a ponadto wycofanie wojsk broniących się
dla umożliwienia odzyskania strzelań przez nacierających, wyk-
lucza możliwość realizacji tego postulatu szczególnie jeśli
chodzi o decyzje dowódców dywizji w sytuacjach zasadniczych;
- kwestia przyznawania powodzenia jednej ze stron w czasie
działań, również z wyżej wymienionych przyczyn w zasadzie
nie stanowiła problemu, gdyż poza kilkakrotnym starciem
małych pododdziałów w końcowym etapie ćwiczenia, poważniej-
szych sytuacji wynikających z boju spotkaniowego nie było;

^x/ Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia.

- sztuczność wielu sytuacji taktycznych miała związek z organizowanymi pokazami w których zarówno ćwiczący, jak też i organizatorzy dążą do zaprezentowania jak najlepszego wykonania poszczególnych czynności. Działanie na efekt jest szkodliwe, o tyle, że powoduje wyręczanie ćwiczących dowódców w podejmowaniu decyzji, a nawet dowodzeniu i kierowaniu wojskami, co rzecz oczywista obniża skuteczność ćwiczeń.

Z taktycznego punktu widzenia wiele zastrzeżeń zarówno u kierownictwa ćwiczenia, jak też u obserwatorów budziła organizacja pracy dowódców, oficerów sztabów, słaba orientacja w terenie, nieumiejętność wykorzystywania środków łączności. O ile podjęcie decyzji nie sprawiało trudności ćwiczącym, o tyle organizacja działań pozostawiała wiele do życzenia.

Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami WOW /"SAN"/^x/

Ćwiczenie było o tyle skomplikowanym przedsięwzięciem dydaktycznym, że wzięła w nim udział rezerwa osobowa. Powołanie rezerwy /wcielenie/, przeszkolenie i dywizyjne ćwiczenie taktyczne stanowiły całość, co trwało łącznie 9 dni. Ćwiczenie odbyło się na OC DĘBA LIPA.

W ćwiczeniu wzięły udział: dywizja zmechanizowana z etatowymi oddziałami i samodzielnymi pododdziałami uzupełnionymi rezerwą /bez jednego pułku zmechanizowanego/; dowództwo i sztab dywizji zmechanizowanej z jednym pułkiem zmechanizowanym i dywizjonem artylerii raketowej uzupełnionymi rezerwą: dowództwo i sztab brygady artylerii armat z jednym dywizjonem artylerii uzupełnionym rezerwą oraz Wojewódzki i Powiatowe Sztaby Wojskowe. W dyspozycji kierownictwa ćwiczenia było szereg pododdziałów specjalnych.

Zamiar stron przewidywał prowadzenie działań zaczepnych przez wojska "wschodnich" oraz prowadzenie działań opóźniających przez wojska "zachodnich" ^{xx}/.

^x/ Do opisu przebiegu ćwiczenia i opracowania wniosków wykorzystaniem materiały zebrane przez grupę badawczą ASG - B.T.ASG nr 08558 i 09412. Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia "SAN".

xx/ por. Zestawienie wyników badań ankietowych oficerów - zał.nr 7.

W pierwszym etapie ćwiczenia odbyło się uzupełnienie ćwiczących oddziałów rezerwą, a następnie w ciągu trzech dni odbywano wstępne przeszkolenie rezerwistów w warunkach garnizonowych.

Po uzyskaniu pełnej gotowości bojowej rozpoczęło się ćwiczenie taktyczne. Z powodu braku doświadczenia u dowódców, ograniczeń materiałowych, trudnych warunków terenowych oraz chęci realizacji wszystkich zaplanowanych celów szkoleniowych, kierownictwo ćwiczenia było zmuszone upraszczać sytuacje taktyczne. Wydaje się, że ujemnie wpłynęły także na realizm organizowane w czasie ćwiczenia pokazy. Wobec powyższego uzyskane wyniki w szkoleniu taktycznym nie mogły być wysokie. Potwierdzają to badania ankietowe. Respondenci wyrazili opinię, że stopień zbliżenia ćwiczenia do rzeczywistej walki był mały lub raczej mały^x/. Motywowano to niskim tempem działań, brakiem takich cech współczesnego pola walki jak: manewrowość, działanie na kierunkach, rozśrodkowanie sił.

Inowacją swego rodzaju w porównaniu z dotychczas organizowanymi ćwiczeniami było wyznaczenie do składu aparatu kierowniczorozjemczego rozjemców kierunkowych. Jak się jednak okazało w praktyce, spełniali oni rolę rozjemców terenowych. Rzecz więc polegała raczej na zmianie nazwy, która pochodzi od słowa kierunek, albowiem działalność tych oficerów odbywała się "na kierunku" działania określonego oddziału lub pododdziału.

Ujemny wpływ jednak na działalność aparatu kierowniczorozjemczego wywarła niedoskonała łączność, a niekiedy brak jej w ogóle. Przeprowadzone badania opinii w tym względzie potwierdziły konieczność zapewnienia łączności między rozjemcami oddziałowymi, terenowymi i pozoracją pola walki.

^x/ por. Zestawienia badań ankietowych - zał. nr 7,8,9.

Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami SOW

/"WICHER"/^x/

Część oddziałów i samodzielnych pododdziałów biorących udział w ćwiczeniu była uzupełniona rezerwą. Okres mobilizacji, wstępnego przeszkolenia oraz dywizyjnego ćwiczenia trwał 10 dni. Ćwiczenie odbywało się na poligonach: DRAWSKO, WĘDRZYN, ŻAGAŃ.

W ćwiczeniu wzięły udział następujące związki taktyczne i oddziały: dywizja pancerna w etatowym składzie bez pułku czołgów /ćwiczył tylko sztab pułku/; dywizja zmechanizowana z jednym pułkiem zmechanizowanym i niektórymi pododdziałami uzupełnionymi do etatu "W"; niektóre związki taktyczne oraz oddziały wzmocnienia i wsparcia.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia przewidywał prowadzenie działań zaczepnych przez dywizję pancerną, odbycie strzelań amunicją bojową połączone z bombardowaniem lotniczym, forsowanie szerokiej przeszkody wodnej. Dla wojsk drugiej strony - organizację obrony i prowadzenia działań opóźniających.

Na uwagę zasługuje rozmach ćwiczenia polegający na działaniu o głębokości około 180 km, co dla dywizji pancernej mając na względzie ciężkie warunki terenowe, było zadaniem trudnym. Mankamentem wydaje się było jednak /choć przyczyniły się do tego warunki obiektywne/, że dywizji działającej w pasie do 30 km wyznaczono dwie marszruty, przy czym podział na nie nastąpił nie z punktu widzenia organizacyjnego, a z punktu widzenia trakcji. Po jednej marszrucie odbywał się marsz sprzętu o trakcji gąsienicowej /167 czołgów/, a po drugiej o trakcji kołowej. Taki stan rzeczy stawia pod znakiem zapytania gotowość bojową dywizji w czasie marszu i może nie zapewnić gotowości bojowej w rejonie ześrodkowania /wyjściowym do działań/.

^x/ Dokładne sprawozdanie z ćwiczenia znajduje się w B.T. ASG - nr 08219. Koncepcja taktyczno-operacyjna bardzo zbliżona do ćwiczenia "GROT".

Należałoby zwrócić uwagę na niektóre momenty przyczyniające się do zwiększenia realizmu pola walki.

- a/ na korzyść obu stron działało lotnictwo. Ćwiczącym dostarczano dane z rozpoznania lotniczego /zdjęcia/, na podstawie których między innymi pobierano decyzje;
- b/ w toku ćwiczenia realizowano faktycznie przejścia przez strefy skażeń, dezaktywację i odkażanie siłami pododdziałów przeciwchemicznej;
- c/ na uwagę zasługuje fakt tankowania pojazdów mechanicznych i wozów bojowych w toku działań, w nocy i w trudnych warunkach atmosferycznych.

W wyniku przeprowadzonych badań opinii kierownictwa, rozjemców i ćwiczących ^{x/}, wywiadów oraz obserwacji członków grupy badawczej, należałoby z przebiegu ćwiczenia wyciągnąć następujące wnioski:

- szczegółowe opracowanie myśli przewodniej ćwiczenia, zwłaszcza dynamiki walki - dokumentu, w którym przewiduje się szczegóły np. rubieże, kierunki i czas wykonania kontrataków, marszruty, odcinki forsowania itp. hamuje inicjatywę dowódców, przesądza ich decyzje, sugeruje im wynik działań;
- powyższe wiąże się z powszechną trudnością uniknięcia przenikania do ćwiczących zamierzeń kierownictwa co do rozegrania poszczególnych sytuacji taktycznych i ogólnej koncepcji ćwiczenia;
- wydaje się niecelowe wprowadzenie do ćwiczeń o takim rozmachu strzelań amunicją bojową. W omawianym ćwiczeniu stanowiło to główną przyczynę braku bezpośredniego starcia ćwiczących stron, co w ćwiczeniu dwustronnym powinno stanowić punkt kulminacyjny tak złożonego przedsięwzięcia szkoleniowego;
- w ćwiczeniach taktycznych z wojskami powinno się unikać działania na efekt, a pokazy należałoby organizować po zakończeniu ćwiczenia. Demonstracyjne wykonanie czynności często wypacza obraz pola walki, wprowadza atmosferę sztuczności i umowności;

x/ Zestawienia wyników badań ankietowych - zał. nr 7,8 i 9.

- rozwiązanie wymaga sprawa zadawania strat i problemy organizacyjne z tym związane. W toku ćwiczenia powinny być realizowane takie przedsięwzięcia jak: zbiórka wozów uszkodzonych, ewakuacja, zabiegi specjalne, zaopatrzenie, a nawet remonty bieżące. Umożliwia to zbliżenie warunków szkoleniowych do rzeczywistości przyszłego pola walki.

Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne z wojskami WOW

/"MAZURY"/^x/

Było to ćwiczenie zorganizowane zgodnie z planem szkolenia wojsk WOW, a równocześnie stanowiło eksperyment dydaktyczny ponieważ w planie badań przebiegu i rezultatów ćwiczenia, opracowanego przez Zakład Dydaktyki Wojskowej ASG zasugerowano organizatorom niektóre postulaty dotyczące koncepcji taktyczno-operacyjnej oraz struktury i zasad pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego.

Na ćwiczenie powołano dowództwa i sztaby dwóch dywizji zmechanizowanych. W dywizjach tych część oddziałów i samodzielnych pododdziałów uzupełniono rezerwą.

Ćwiczenie odbyło się na poligonach CZERWONY BÓR i ORZYSZ.

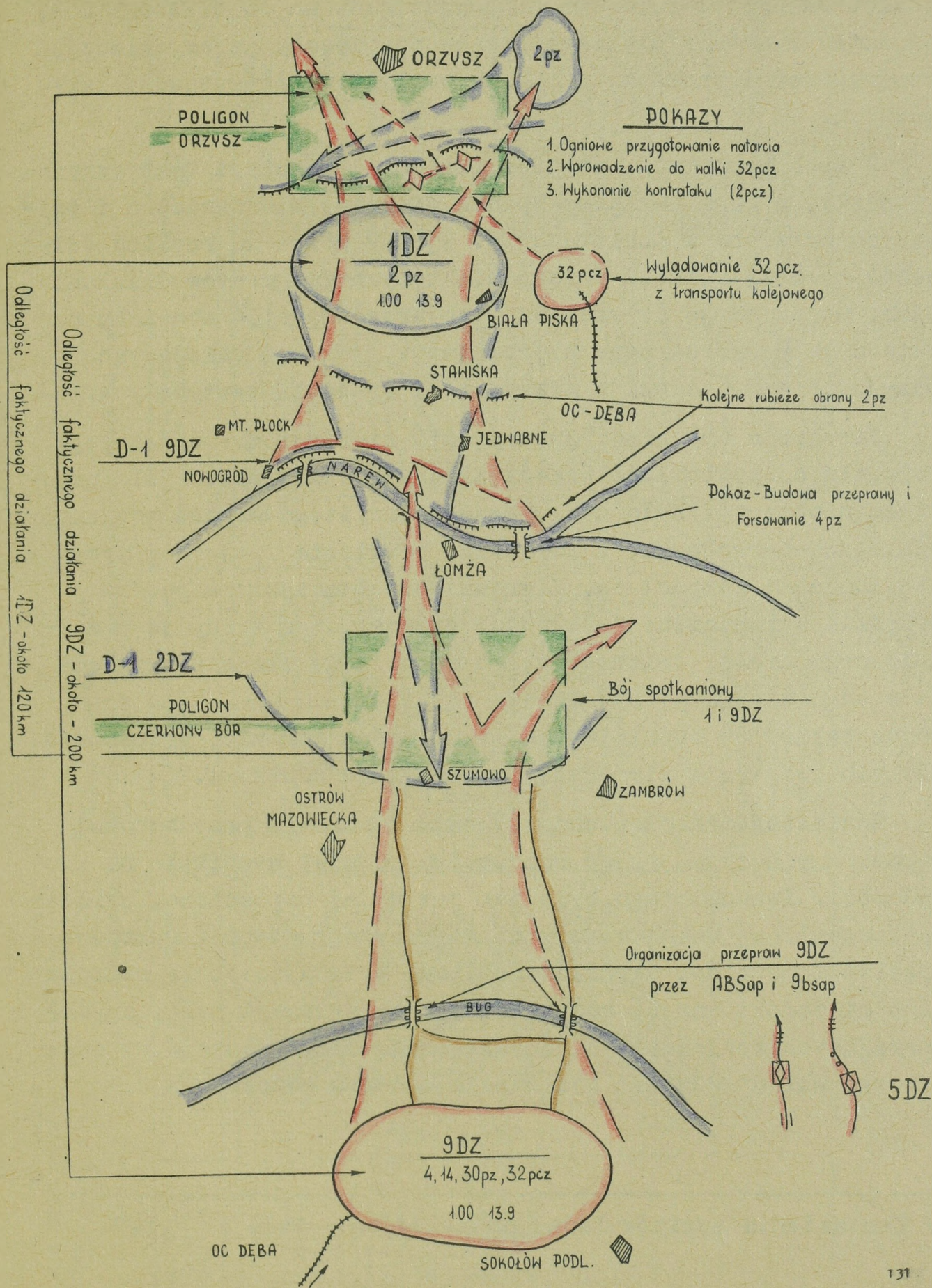
Treść ćwiczenia odpowiadała aktualnym wymogom współczesnego pola walki. W zamiarze stron przewidywano marsz na dużą odległość, forsowanie przeszkód wodnych, prowadzenie aktywnych manewrowych działań, wysokie tempo. Nie w pełni uwzględniono jednak postulaty grupy badawczej dotyczące opracowania zamiaru stron pod kątem widzenia możliwości prowadzenia ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców.

Także w planie przeprowadzenia ćwiczenia nie przewidziano możliwości wprowadzenia w czasie przebiegu ewentualnych zmian treści i charakteru zadań, pasów działania itp. Najprawdopodobniej wskutek tego przebieg działań był zbyt szablonowy.

^x/ Materiały z przeprowadzonych badań znajdują się w B.T. ASG nr 9412. Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia.

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO-OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „MAZURY”

TAJNE
Egz nr.....
Załącznik nr 7

Do boju spotkaniowego, w którym dowódcy zmuszeni byliby do wykazania swych umiejętności i inicjatywy - nie doszło, oprócz krótkotrwałego starcia dwóch pododdziałów na OC CZERWONY BÓR. Dowództwa i sztaby większość czasu poświęcały na organizację przegrupowań i marszów, a nie na rozwiązywanie sytuacji taktycznych.

W tych warunkach, stopień realności sytuacji taktycznych był niski, o czym świadczy opinia oficerów kierownictwa i ćwiczących wyrażona w ankietach ^{x/}. Ujemny wpływ na realizm ćwiczenia wywarły również pokazy niektórych fragmentów działania wojsk. Organizacja i przebieg tych przedsięwzięć skupiały na sobie całą uwagę zarówno kierownictwa, jak też ćwiczących, sprzyjając sztuczności i fikcyjności sytuacji taktycznych.

Struktura organizacyjna aparatu kierowniczo-rozjemczego odbiegała od postulatów przedstawionych przez ASG. Myślą przewodnią propozycji było stworzenie jednolitego organu rozjemców oddziałowo-terenowych, a zwłaszcza powołanie rozjemców przy batalionach i kompaniach. Kierownictwo ćwiczenia mając na względzie ograniczone możliwości etatowe oraz tradycje w zakresie organizacji ćwiczeń, tylko do pewnego stopnia uwzględniło sugestie grupy badawczej.

Oprócz rozjemców oddziałowych przy każdej stronie, wyznaczono głównych rozjemców kierunkowych wraz z pomocnikami.

Realizacja założeń eksperymentu w kwestii przydatności proponowanych zasad pracy rozjemców, również napotkała na trudności. Powodem tego było jak już wyżej wspomniano, zwrócenie szczególnej uwagi na organizację przegrupowań i marszów, strzelań i pokazów. Ograniczona ilość wynikających ze starcia stron nieoczekiwanych, kontrowersyjnych sytuacji taktycznych, zmuszających rozjemców do samodzielnego decydowania o przebiegu rozgrywki utrudniała realizację założeń eksperymentu.

x/ Zestawienia wyników badań ankietowych - zał. nr 7,8,9.

Dnia

WYCIĄG Z RAMOWEGO PLANU
badań pułkowych ćwiczeń taktycznych z wojskami
Szkolenia MON i ASG WP

badania funkcyjny grupy badawczej

Metody i technika badań

Uwagi:	Ogólne i szczegółowe zagadnienia badawcze	Ogólne i szczegółowe cele badawcze	Podział funkcyjny grupy badawczej	Metody i technika badań
<p>Badane jednostki, miejsce badań, orientacyjny termin, skład grupy badawczej.</p>	<p>1. Zbadanie wpływu warunków ćwiczenia na przebieg i wyniki szkolenia; - obsada aparatu kier.-rozjemczego; - skład ćwiczących wojsk; charakterystyka dowódców i oficerów sztabu; - stopień wyszkolenia pododdziałów;</p>	<p>I. Określić możliwości organizacji i prowadzenia pułkowych ćwiczeń taktycznych z wojskami z punktu widzenia maksymalnego zbliżenia sytuacji szkoleniowej do rzeczywistości przyszłego pola walki. W ramach tego celu uzyskać odpowiedź na pytania:</p>	<p>1. Kierownik grupy badań. 2. - 3. Pomocnicy 4. Przy sztabie kierown.: A. Zespół przy pułku "Wschodnich" 5. Przy ćwiczącym dowódcy i rozjemcy 6-8. przy sztabie i rozjemcach 9. Przy sekcji politycznej 10. Przy kwatermistrzu 11. Przy dowódcy batalionu 12. Przy dowódcy kompanii 13. Przy grupach pozoracji B. Zespół przy pułku "Zachodnich" 14. Zca kier. grupy badawcz. i rozjemcy 15. Przy ćwiczącym dowódcy i rozjemcy 16. Przy sztabie 17. Przy dowódcy batalionu 18. Przy dowódcy kompanii 19. Przy rozjemc. terenowych C. Personel pomocniczy 1. Fotograf 2. Operator filmowy 3. Obsługa magnetofonu 4. Kancelista 5-8. Kierowcy</p>	<p>1. Wywiady z dowódcami, rozjemcami, ćwiczącymi. 2. Rekonesans rejonu ćwiczenia. 3. Zapoznanie się z wynikami szkolenia przed ćwiczeniem. 4. Badanie dokumentacji ćwiczenia. 5. Zapoznanie się z wynikami ćwiczenia.</p>
	<p>2. Określić, czy cele i treść ćwiczenia zapewniały realność ćwiczebnego pola walki. 3. Analiza stopnia realizacji celów szkoleniowych.</p>	<p>1. W jakim stopniu cele szkoleniowe, treść prowadzonych ćwiczeń oraz warunki organizacji odzwierciedlają charakter przyszłych działań bojowych. 2. Czy przyjęta struktura organizacyjna kierownictwa i aparatu rozjemczego, stosowane metody pracy i sposoby informowania zapewniają prowadzenie ćwiczenia w sposób ciągły i bez przerw, w warunkach stałego napięcia i krytycznych sytuacji.</p>		<p>1. Obserwacja. 2. Utrwalenie na taśmie magnetofonowej wytycznych, instruktaży i zarządzeń kierownictwa i rozjemców. 3. Przeprowadzenie: a/ wywiadów z rozjemcami i ćwiczącymi; b/ badań ankietowych. 4. Fotografowanie / filmowanie / fragmentów ćwiczenia.</p>
	<p>1. Struktura organizacji aparatu kier. rozjem. - zaopatrywanie w środki łączności. 2. Działalność aparatu kier. rozjemczego: - ustalenie kierownictwa i rozjemców /system/; - informacje wewnątrz kier. i między rozjemcami; - oddziaływanie na przebieg ćwiczenia.</p>	<p>3. Ustalić w jakim stopniu stosowane środki pozoracji pola walki, organizacja i metoda pracy grup pozoracji zbliżają sytuację do rzeczywistości przyszłego pola walki.</p>		<p>1. Obserwacja. 2. Fotografowanie. 3. Wywiady, ankiety z ćwiczącymi. 4. Filmowanie.</p>
	<p>1. System pozoracji pola walki: - skład grup/y/; - środki pozoracji. 2. Praca grup pozoracji i stopień oddziaływania na ćwiczących.</p>			

1	2	3	4	5	6
<p>3. W uzupełnieniu planu została opracowana formaularze zdjęć i filmów.</p> <p>4. Na podstawie opracowanych dokumentów każdy członek grupy badawczej w zależności od ustalonego miejsca pracy wykonuje osobisty plan pracy badawczej i dostosowuje do swych potrzeb formularze ankiet, wywiadów i obserwacji, opracowuje scenariusze zdjęć, nagrania itp.</p> <p>5. Wyjazd grupy rekonesansowej i na ćwiczenia powinien nastąpić na 5-7 dni, a pozostałej grupy badawczej na 2-3 dni przed ćwiczeniem.</p>	<p>II. Stwierdzić wpływ treści ćwiczenia, przyjętej struktury i metod pracy kierownika i rozjemców oraz systemu pozoracji na wynik ćwiczenia a szczególności:</p> <p>1. Wyrabianie u dowódców, oficerów sztabów, podoficerów i szeregowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szybkiej orientacji działaniach; - inicjatywy i aktywności; - stanowczości i pryncypialności; - umiejętności podejmowania niezależnych decyzji /na każdym szczeblu/. <p>2. Stopień wykorzystania przez dowódców i oficerów sztabów czasu przeznaczanego na organizację i prowadzenie działań bojowych.</p>	<p>1. Stopień orientacji taktycznej całego składu osobowego ćwiczących w toku ćwiczenia.</p> <p>2. Przejawianie się właściwych cech osobowości u dowódców i oficerów sztabu w toku działań.</p> <p>3. Harmonogram pracy oficerów zajmujących typowe stanowiska.</p> <p>4. Metody pracy dowódców i sztabów oraz sekcji politycznych.</p> <p>5. Zachowanie się oficerów /podofic. i szereg./ reagowanie na wywarzone sytuacje oraz oddziaływanie przeciwnika.</p> <p>6. Ocena ćwiczenia z punktu jego zbliżenia do realnych warunków pola walki.</p>	<p>1. Dokładność i szybkość opracowania dokumentacji przez ćwiczących:</p> <ul style="list-style-type: none"> - forma i treść; - czas wykonania; - czas dotarcia, dokładność zrozumienia treści przez adresatów na najniższych szczeblach. <p>2. Obieg informacji. Zbadać nie poprawności dokumentów i stopnia bezbłędności przekazywanych ustnych rozkazów i informacji /bezpośrednio lub za pomocą techn. środków łączności/.</p>	<p>1. Obserwacja pracy ćwiczących i prowadzenie ciągłej obserwacji malarze zdjęć i filmów.</p> <p>2. Fotografowanie dokumentacji oraz czynności ćwiczących.</p> <p>3. Filmowanie zasadniczych momentów walki. Nagranie na taśmy magnetofonowe rozmów, rozkazów, wytycznych itp.</p> <p>4. Wywiady i badania ankietowe z uczestnikami ćwiczenia.</p> <p>5. Badania dokumentacji ćwiczących.</p>	<p>1. Studiowanie dokumentów i ich fotografowanie.</p> <p>2. Zapoznanie się z wynikami i oceną ćwiczenia przez aparat kierowniczo-rozjemczy i ćwiczących.</p> <p>3. Nagranie na taśmy magnetofonowe treści meldunków /rozmów/.</p>
<p>III. Ustalić możliwe na podstawie wiodniejszego systemu badań naukowych nad procesem szkolenia w ćwiczeniach taktycznych z wojskami na szczeblu pułku.</p>	<p>1. Określić skuteczność przyjętej koncepcji badawczej</p> <ul style="list-style-type: none"> - plan badań; - możliwość realizacji celów badawczych; - sposób organizacji grupy badawczej. <p>2. Sposoby prowadzenia badań nad pułkowym ćwiczeniem taktycznym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - działość członków grupy badawczej, styl pracy; - udział kierownictwa i rozjemców w badaniach. 	<p>3. Metody i techniki badawcze:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stosowanie środków technicznych; - ankiety, formularze, wywiady. <p>4. Opracowanie wyników badań.</p>			

UZGODNIOMO
Z SZEFEM ZARZĄDU SZKOLENIA BOJOWEGO
INSPEKTORATU SZKOLENIA MOI

ZASTĘPCA KOMENDANTA
AKADEMII SZTABI GENERALNEGO WP
im.-gen. broni K. Świerczewskiego
ds. naukowych

Uwaga: Oryginał znajduje się w Zbiorze Prac ASG nr 1/28/ marzec 1965 EW./archiwum/ nr 36875.

ZESTAWIENIE

wyników obserwacji stopnia realności sytuacji taktycznych^{x/}

Ćwiczenia	Ilość badanych sytuacji	Stopień przejawiania się czynników charakteryzujących realność sytuacji																					
		manewrowość		działanie na kierunkach		rozród-kowanie		zaskakujące zmiany syt.		napięte i krytyczne syt.		zwroty		uzyskane zaskoczenie									
		duży	mały	brak	duży	mały	brak	duży	mały	brak	duży	mały	brak	duży	mały	brak							
Ćwiczenie "A" xx/	22	2	7	13	4	10	8	6	8	8	-	4	18	-	4	18	-	1	21	-	5	17	
Ćwiczenie "B" xx/	16	-	11	5	1	9	6	2	10	4	-	3	13	-	2	14	-	3	13	-	2	9	5
Ćwiczenie "MAZURY"	36	3	33	-	-	27	9	1	29	6	-	31	5	-	19	17	-	20	16	-	22	14	
Razem:	74	5	51	18	5	46	25	9	47	18	-	38	36	-	25	49	-	24	50	-	2	36	36

^{x/} Zestawienie dotyczy tylko trzech ćwiczeń, w których badano realność sytuacji taktycznych.^{xx/} Zał. nr 1 zawiera pełną nazwę ćwiczenia.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
9.	Kontakty z oficerami spoza pułku	K										
10.	Meldowanie /informowanie/ przełożonemu	M	1	40	5	40	12	100	2	25	1	10
11.	Postawienie zadań	P	1	30	8	140	7	70	2	30	2	70
12.	Organizacja współdziałania i zabezpieczenia bojowego działań	OM	1	20			1	15				
13.	Praca na mapie, opracowywanie dokumentów	O	1	80			4	150				
14.	Przejazdy	T	1	605	10	215	8	560	14	405	10	350
15.	Odpoczynek, posiłek, bezczynność	B	6	300	8	1085	5	275	15	1325	15	1325
16.	Sprawy nie związane z ćwiczeniem	Y							2	260		
17.	Inne czynności	X			2	75	7	180	1	30		

Uwaga : 1/ Ćwiczenie trwało 51 godzin tj. 3060 min.
 2/ Puste rubryki są spowodowane brakiem danych.

Z E S T A W I E N I E

WYNIKÓW BADAŃ ANKIELOWYCH OFICERÓW

Tabela 1

Pytania	Ćwiczenie "A"		Ćwiczenie "B"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "SAP"		Ćwiczenie "WICHER"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przeciętna											
	tak	częściowo tak	nle	brak zdania	tak	częściowo tak	nle	brak zdania	tak	częściowo tak	nle	brak zdania	tak	częściowo tak	nle	brak zdania										
1. Czy zostały zrealizowane cele ćwiczenia?	75	21	1	3	65	28	3	6	59	38	-	3	36	61	3	-	39	36	13	12	50	51	4	5		
2. Czy działania dowódców, oficerów sztabu i pododdziałów odpo- wiadały współczesnym wymogom walki?	37	49	12	2	55	31	12	2	28	33	-	39					35 ² /42		20	3	39	39	11	11		
3. Czy uzyskano w ćwiczeniu maksymalne zbliżenie do rzeczy- wistości przyszłej walki?	20	64	9	7	56	36	7	1	18	66	8	8	15	63	20	2	13	82	5	5	22	11	23	60	12	5

1/ - Zestawienie dotyczy tylko zagadnień związanych z tematem niniejszej rozprawy.

2/ - Odpowiedzi w tym ćwiczeniu dotyczyły tylko wymagań w zakresie podjętych decyzji przez ćwiczących dowódców.

Tabela 2

	Ćwiczenie "A" "B" "C"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "SAN"		Ćwiczenie "WICHER"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przebieg							
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie						
Czy w ćwiczeniu wystąpiły następujące cechy:																				
ciągłe narastanie sytuacji	62	28	53	37	10	-	-	-	-	-	-	-	57	32	10	1				
Nagle zmiany sytuacji	55	27	65	22	7	6	52	23	38	48	3	3	48	36	9	7				
Napięte i krytyczne momenty w sytuacji	55	27	56	40	-	4	27	39	30	53	7	13	40	41	10	9				
Czy przeciwnik był silny i trudny do pokonania?	48	29	34	44	10	12	-	-	-	-	-	-	44	36	10	10				
Wysokie tempo działań	59	31	44	44	12	-	27	65	23	72	3	5	50	45	5	3				
Wysoka manewrowość	52	36	19	53	15	13	43	35	22	67	7	4	27	60	10	7				
Działanie w warunkach zagrożenia i użycia broni	42	40	34	56	4	6	-	-	-	-	-	-	-	-	38	48	8	6		
Działanie na kierunkach	79	14	3	4	50	28	56	34	43	42	3	12	41	44	3	12	54	32	5	9
Rozsądkowanie sił	67	28	3	2	53	40	4	3	25	62	7	6	23	69	8	-	43	46	7	4
Ograniczony czas na podejmowanie decyzji i organizację walki	63	19	3	44	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	33	13	1

W uwagach na ten temat wielu respondentów uważa za konieczne ograniczenie wpływu rozjemców na decyzje dowódców. W tym zakresie postulowano: zwiększyć samodzielność dowódców w podejmowaniu decyzji, zaniechać w czasie ćwiczenia elementów pokazowych, zrezygnować z działania na efekt; nie zastępować ćwiczących w wykonawstwie; stosować więcej sytuacji taktycznych wymagających od dowódców natychmiastowej decyzji.

Na pytanie, jakie innowacje zastosowano w ćwiczeniu w celu uzyskania maksymalnego zbliżenia do przyszłego pola walki - respondenci odpowiedzieli, że żadnym inowacjom nie zastosowano z powodu trudności wynikających z ograniczonej ilości środków pozoracji pola walki, niewydolności sprzętu technicznego /szczególnie łączności/, braku działania lotnictwa oraz środków wsparcia z wyższego szczebla.

Tabela 2

Czy przebieg ćwiczenia wpływał na kształtowanie następujących cech osobowości?	Ćwiczenie "A"		Ćwiczenie "B"		Ćwiczenie "C"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "SAN"		Ćwiczenie "WICHER"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przebieg							
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	Przebieg					
1. samodzielność myślenia	72	22	4	2	53	41	3	3	59	25	6	27	53	17	3	58	30	12	66	27	7	3		
2. samodzielność działania	63	32	3	2	56	35	6	3	56	36	2	6	17	45	33	5	18	69	13	45	30	13	12	
3. umiejętność działania w zespole	64	25	2	9	41	44	9	6	55	35	4	6	5	66	24	5	18	69	13	51	29	5	15	
4. aktywność, inicjatywa	74	21	2	3	44	50	6	-	52	38	3	7	5	62	33	-	16	67	17	37	42	6	15	
5. umiejętność przewidywania	-	-	-	-	-	-	-	-	36	43	5	16	7	53	37	3	11	58	28	31	34	21	14	21
6. dokładność, punktualność	48	36	11	5	25	62	13	-	58	22	9	11	7	60	33	-	11	44	45	32	35	17	16	
7. szybkość reakcji	62	31	3	4	47	44	6	3	50	39	-	11	7	60	33	-	9	74	14	39	27	14	20	
8. zdolności organizacyjne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	57	38	-	14	72	11	3	-	-	-	10
9. wysiłek umysłowy i fizyczny	-	-	-	-	-	-	-	-	88	7	-	5	-	-	-	-	-	-	78	7	2	13	83	7

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI

- wymienione cechy osobowości występowały szczególnie w czasie konkretnych akcji i aktywnych działań /forsowanie, bój spotkaniowy, kontrataki itp./ i starcia z przeciwnikiem;
- szereg ograniczeń i obiektywnych trudności /pojemność poligonów, ilość i stan sprzętu, narzucony plan rozgrywki kierownictwa ćwiczenia/ stanowi przyczynę trudności w kształtowaniu samodzielności myślenia i działania;
- czynnikiem niesprzyjającym kształtowaniu się inicjatywy i aktywności jest schematyzm i szablonowy charakter ćwiczenia /stale te same poligony i kierunki działań, stale powtarzająca się tematyka ćwiczeń, znane koncepcje taktyczne/.

Tabela 4

Czy należałoby wprowadzić usprawnienia w systemie organizacji i prowadzenia ćwiczeń pułkowych, aby maksymalnie zbliżyć je do przyszłego pola walki, zwłaszcza w zakresie:	Ćwiczenie "A", "B" i "C"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "SAM"		Ćwiczenie "WIOHER"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przeciętna								
	tak	częściowo	nle	brak zdania	tak	częściowo	nle	brak zdania	tak	częściowo	nle	brak zdania		tak	częściowo	nle	brak zdania				
1. celów ćwiczenia	43	21	22	14	44	41	6	9	23	27	8	42	-	50	20	-	30 ^x	40	27	9	24
2. treści ćwiczenia	41	23	25	11	47	35	9	9	30	24	9	37	-	-	-	-	-	40	27	14	19
3. systemu i metod pracy kierownictwa i rozjemców oddziałowych	41	36	8	15	59	32	3	6	36	23	11	30	-	-	-	-	-	45	31	7	17
4. metod pracy rozjemców terenowych	33	37	11	19	54	25	9	12	40	12	10	38	-	-	-	-	-	42	25	10	23
5. systemu i metod pracy pozoracji	43	31	15	11	54	31	6	9	27	35	6	32	-	-	-	-	-	41	32	9	18
6. lepszego przygotowania ćwiczeń	45	30	9	16	56	35	3	6	44	10	9	37	-	-	-	-	-	48	25	7	20
7. lepszego przygotowania się ćwiczących	39	44	9	8	54	37	3	6	34	26	9	31	-	-	-	-	-	42	36	7	15

x / Pytanie w przeprowadzonej ankiecie w ćwiczeniu "MAZURY" było sformułowane bez ostatniego zwrotu: "zwłaszcza w zakresie", dlatego odpowiedzi dotyczyły pytania głównego /ogólnego/.

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI NA TEMAT USPRAWNIEŃ:

- jednym z zasadniczych zagadnień właściwej pracy kierownictwa ćwiczenia jest zapewnienie nieprzerwanej łączności kierowania ćwiczeniem, zarówno w postaci odpowiednich środków łączności radiowej, jak i ruchomych środków łączności;
- w kierownictwie ćwiczenia powinna być lepsza organizacja pracy oraz zgodność w interpretacji koncepcji taktycznej i organizacyjnej;
- rozjemcy, jak to często się zdarza, nie powinni działać według z góry opracowanego planu, lecz uwzględnić konkretne sytuacje taktyczne; panować nad ogólną sytuacją i położeniem wojsk;
- należałoby wyposażyć aparat rozjemczy w odpowiednie środki łączności i transportu, zapewniające elastyczność kierowania ćwiczeniem;
- jedynie jednolity system aparatu kierowniczego może przyczynić się do usprawnienia ćwiczeń;
- pozoracja pola walki powinna zapewnić stworzenie obrazu realnej sytuacji taktycznej. W tym celu należałoby wzbogacić wyposażenie pododdziałów pozoracji oraz imitację pola walki dostosowywać do decyzji dowódców, działania wojsk i potrzeb maksymalnego zbliżenia do rzeczywistości bojowej.

Tabela 5

Pytania tylko dla ćwiczących

Czy istnieją możliwości usprawnienia pracy na zajmowanym przez was w czasie ćwiczenia stanowisku, a zwłaszcza poprzez:	Ćwiczenie "A", "B", "C"			Ćwiczenie "D"			Ćwiczenie "E"			Ćwiczenie "SAN"			Ćwiczenie "WICHER"			Ćwiczenie "MAZURY"			Przebieg			
	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	
1. intensywniejsze wykorzystanie czasu	45	40	14	25	50	9	16	26	29	15	30	-	-	-	-	-	-	-	32	39	13	16
2. wprowadzenie lepszej organizacji pracy	50	36	8	60	28	6	6	34	30	2	34	-	-	-	-	-	-	-	48	32	5	15
3. lepsze planowanie	35	41	16	50	34	3	13	40	20	3	37	-	-	-	-	-	-	-	41	32	7	20
4. zastosowanie lepszych metod pracy	47	29	11	53	38	-	9	30	34	2	34	-	-	-	-	-	-	-	42	34	5	19
5. dokładniejsze wykonawstwo	46	36	14	34	50	3	13	40	20	5	35	-	-	-	-	-	-	-	40	35	7	18
6. większą punktualność	46	35	12	41	41	-	18	38	23	5	34	-	-	-	-	-	-	-	42	33	5	20

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI:

W celu usprawnienia pracy na zajmowanych stanowiskach służbowych należałoby:

- pamiętać o podwładnych, przeznaczając im więcej czasu na organizację działań;
- wszystkimi możliwymi sposobami należałoby zapewnić nieprzerwaną łączność i sprawność techniczną transportu;
- ograniczyć ilość rozjemców i obserwatorów postronnych w celu zapewnienia większej swobody działań ćwiczącym oficerom i pododdziałom.

Tabela 6

Czy struktura i zasady pracy aparatu kierowniczego-rozjemczego okazały się przydatne w stosunku do:	Ćwiczenie "E"			Ćwiczenie "MAZURY"			Przebieg			
	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	
a/ rozjemców terenowo-oddziałowych?	38	5	19	40	3	27	39	34	4	23
b/ zasad pracy rozjemców?	50	3	15	36	14	25	43	28	8	21
c/ systemu łączności?	37	13	11	40	20	24	38	27	18	14

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI:

- zarówno organizacja - zasady pracy, jak też system łączności, w pełni zabezpieczyły realizację zadań i celów ustalonych przez kierownictwo ćwiczenia;
- warunkiem skuteczności pracy rozjemców jest ich dobre przygotowanie do ćwiczenia;
- ważnym czynnikiem sprzyjającym sprawnemu działaniu rozjemców jest zapewnienie łączności wszystkich rozjemców między sobą oraz z kierownictwem ćwiczenia.

Tabela 7

Czy stosowany system umożliwiał ?	Ćwiczenie "E"			Ćwiczenie "MAZURI"			Przeciętna					
	tak	częściowo tak	nie	brak zdania	tak	częściowo tak	nie	brak zdania	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ prowadzenie ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców	44	37	11	8	54	28	10	8	49	32	10	9
b/ rozgrywanie lokalnych sytuacji przez rozjemców terenowo-oddziałowych	42	37	8	13	30	28	10	32	36	32	10	22
c/ prowadzenie ćwiczenia bez sztucznych przerw	21	45	18	16	30	24	18	28	25	35	18	22
d/ zachowanie przed ćwiczącymi pełnej tajemnicy treści ćwiczenia	53	21	16	10	58	20	12	10	55	20	15	10
e/ równość szans dla stron w wykonaniu zadania bojowego	32	32	7	29	32	30	17	21	32	31	12	25
f/ sprawiedliwą ocenę działań stron	31	37	8	24	30	43	6	21	30	40	8	22
g/ stworzenie realnych dynamicznych sytuacji pola walki	16	63	8	13	36	38	9	17	26	50	9	15

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI:

- ze względu na ograniczenia terenowe /mała pojemność poligonów, drogi i zasiewy poza poligonami/, często słuszne decyzje dowódców nie mogły być uwzględniane;
- dobrze zorganizowany system łączności umożliwiał porozumiewanie się rozjemców /terenowych, kierunkowych/ między sobą, z kierownictwem, rozjemcami oddziałowymi, a także ćwiczącymi dowódcami, co zapewniło możliwość elastycznego kierowania ćwiczeniem;
- zasadniczą przyczyną wszystkich mankamentów w pracy rozjemców był przypadkowy dobór w stosunku do niektórych oraz słabe ich przygotowanie ;
- system pracy kierownictwa i rozjemców nie może mieć wpływu na decyzje i działania ćwiczących;
- rozjemcy są w stanie zapewnić ciągłość ćwiczenia;
- warunek równości szans nie może być zapewniony w ćwiczeniu, gdy jedną ze stron stanowi dywizja, a drugą - pułk.

Tabela 8

Pytanie: Czy stosowana struktura i system pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego w porównaniu z dotychczasowym jest?	Ćwiczenie "E"				Ćwiczenie "MAZURY"				Przeciętna					
	lepszy		gorszy		lepszy		gorszy		lepszy		gorszy		brak	
	bez różnicy	z różnicą	bez różnicy	z różnicą	bez różnicy	z różnicą	bez różnicy	z różnicą	bez różnicy	z różnicą	bez różnicy	z różnicą	brak zdania	brak zdania
Odpowiedzi w procentach:	31	16	16	37	33 46	20 25	1 2	46 26	32 39	18 21	9 9	41 31		

x / Taki wysoki procent braku zdania w ćwiczeniu "MAZURY" wynika z wypowiedzi oficerów rezerwy, których 80% nie miało określonej opinii na ten temat /por. wyniki badań B.T. ASG nr 9412 - zał. 11 s. 41/.

Bez uwzględniania opinii oficerów rezerwy, która z oczywistych względów może nie być brana pod uwagę, wyniki kształtowałyby się według procentów podanych w mianowniku.

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI:

- w ćwiczeniu zapewniono lepszą współpracę między rozjemcami;
- stosowany w ćwiczeniu system zapewniał możliwość bezpośredniego reagowania na braki i udzielania pomocy ćwiczącym, zapewnił swobodę działania rozjemców;
- jednym z warunków skuteczności pracy rozjemców jest ich obiektywność, która w badanych ćwiczeniach pozostawiała wiele do życzenia.

Tabela 9

Pytanie: Czy uważacie, że istnieje możliwość usprawnienia ćwiczeń taktycznych z wojskami?	Ćwiczenie "E"				Ćwiczenie "MAZURY"				Przeciętna					
	tak		nie		tak		nie		tak		nie		brak	
	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie	brak zdania	brak zdania
Odpowiedzi w procentach:	37	8	-	55	45	20	-	35	41	14	-	45		

WNIOSKI Z WYPOWIEDZI:

- za duży jest zwykle skład kierownictwa ćwiczenia. Mniejsza grupa zapewniłaby bardziej elastyczne kierowanie ćwiczeniem;
- oficerowie kierunkowi powinni być odpowiedzialni za poszczególne kierunki, a nie za oddziały. Zapewni to większą obiektywność rozjemców;
- do usprawnienia pracy kierownictwa może przyczynić się dobrze zorganizowany system obiegu informacji, a także ścisła współpraca rozjemców terenowych /kierunkowych/ z oddziałowymi.

Z E S T A W I E N I E

WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH PODOFICERÓW I SZEREGOWCÓW^{x/}

Tabela 1

Jak oceniacie wyniki ćwiczenia taktycznego ?	Ćwiczenie "A" "B" "C"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przeciętna											
	tak	raczej tak	raczej nie tak	brak zdania	tak	raczej tak	nie tak	brak zdania	raczej tak	nie tak	brak zdania									
Czy to co wiecie na temat współczesnego pola walki znalazło zastosowanie w czasie ćwiczenia ?	81	16	2	1	35	62	-	3	71	25	1	3	54	31	9	6	60	34	3	3
Czy według was ćwiczenie było ciekawe i pouczające ?	88	10	1	1	83	8	3	6	90	9	-	1	75	17	5	3	84	11	2	3

Wnioski z wypowiedzi

- w ćwiczeniach było dużo sytuacji, w których praktyka nie pokrywała się z teorią;
- do mankamentów w ćwiczeniach ankietowani zaliczają brak samodzielności i inicjatywy dowódców, obawę przed wypadkami nadzwyczajnymi, duży wpływ rozjemców na decyzje dowódców i działanie wojsk;
- najbardziej ciekawe i pouczające są sytuacje, w których coś się dzieje.

Tabela 2

Czy przebieg ćwiczenia wymagał od was:	Ćwiczenie "A" "B" "C"		Ćwiczenie "D"		Ćwiczenie "E"		Ćwiczenie "MAZURY"		Przeciętna											
	tak	raczej tak	raczej nie tak	brak zdania	tak	raczej tak	nie tak	brak zdania	raczej tak	nie tak	brak zdania									
Samodzielność myślenia?	65	25	9	1	43	48	3	6	63	28	4	5	62	15	17	6	50	38	8	4
Samodzielność działania?	52	26	20	2	45	34	9	12	60	25	8	7	55	14	21	10	26	54	15	5
Umiejętności współdziałania?	79	12	6	3	91	9	-	-	81	10	1	8	70	15	8	7	80	11	4	5
Aktywności?	78	13	5	4	94	5	-	-	86	8	2	4	77	11	6	6	83	9	4	4
Inicjatywy?	75	14	6	5	81	10	3	6	77	15	1	7	74	12	5	9	76	12	5	7
Dokładności?	88	8	2	2	88	6	-	6	81	15	-	4	77	13	5	5	84	10	2	4
Szybkości?	94	3	1	2	100	-	-	-	95	4	-	1	84	10	2	4	93	4	1	2
Intensywnego wysiłku fizycznego?	80	13	4	3	78	16	-	6	83	12	4	1	78	12	5	5	80	13	3	4

x/ Tabela dotyczy tylko zagadnień związanych z tematem niniejszej rozprawy.

ZESTAWIENIE

wyników uzupełniających badań ankietowych

Badania obejmowały Kadre Kierowniczą trzech sztabów Okręgów Wojskowych, związków taktycznych i oddziałów.

Opinii na niektóre tematy dotyczące organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami zasięgnięto u generałów i oficerów zajmujących następujące stanowiska służbowe:

- dowódcy dywizji	6
- zastępcy dcy dywizji d/s polit. i lin.	8
- szefowie sztabów dywizji	4
- oficerowie pionu operacyjnego dywizji	38
- dowódcy pułków /zmech. i czołg./	32
- zastępcy dowódcy pułku d/s polit. i lin. ..	35
- szefowie sztabów pułku	18
- oficerowie pionu operacyjnego pułku	26
- dowódcy batalionów	3
- oficerowie innych specjalności	5
- oficerowie ze sztabów okręgów	11
- nie podano stanowisk	3

Razem wypowiedziało się: 190 oficerów

Pytania kwestionariusza: /odpowiedzi w procentach/

Treść pytań	tak	nie	nie mam zdania
Czy należy sprecyzować czynniki decydujące o powodzeniu jednej ze stron.	92	6	2
Czy należy eksperymentalnie zbadać te czynniki	83	12	5

T A B E L A

zestawiona na podstawie wypowiedzi
/ankietowani sami określali czynniki/

Lp	Czynniki taktyczne decydujące powodzeniu jednej ze stron w ćwiczeniu	% wypowiedzi
1	2	3
1.	Właściwe i ciągłe uwzględnianie zabezpieczenia materiałowo-technicznego. Szybkie i ciągłe zaopatrywanie.	62
2.	Decyzja dowódcy /słuszność, szybkość pobierania, realizm/.	61
3.	Szybkość działania, zdecydowane działanie, uprzedzenie przeciwnika w rozwinięciu się i otwarciu ognia.	50
4.	Manewr	49
5.	Zaskoczenie	47
6.	Właściwe i skuteczne prowadzenie rozpoznania	37
7.	Ciągłość dowodzenia. Realizacja decyzji, sposób i czas przekazania jej do wykonawców	29
8.	Umiejętne wykorzystanie terenu, maskowanie	27
9.	Umiejętne wykorzystanie środków wzmocnienia własnej broni atomowej - zabezpieczenie bojowe działań.	24
10.	Możliwości /stan/ sprzętu technicznego	22
11.	Przewaga sił	19
12.	Gotowość ogniowa /czas otwarcia ognia/	18
13.	Ciągłe utrzymanie łączności	17
14.	Właściwa organizacja i utrzymanie współdziałania	17
15.	Wyniki strzelań	12
16.	Wyszkolenie dowódców, sztabów, wojsk.	10
17.	Wygodne /korzystniejsze/ położenie	7

1	2	3
18.	Znajomość sytuacji	5
19.	Stan moralno-polityczny wojsk. Właściwa praca partyjno-polityczna	4
20.	Czas i sposób wykonania zadania	3
21.	Uwzględnianie skutków broni masowego rażenia nieprzyjaciela	2
22.	Właściwe użycie odwodów	2

Ponadto 4 % ankietowanych uzasadniając negatywną wypowiedź odnośnie sprecyzowania czynni! w decydujących o powodzeniu motywuje to tym, że w każdej sytuacji mogą inne czynniki decydować i w każdej sytuacji określony czynnik może mieć inną wartość.

2. Jakie widzicie możliwości usprawnienia struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i wprowadzenia współczesnych metod pracy kierownictwa i rozjemców ?

Są możliwości	Nie ma możliwości	Brak zadania
% wypowiedzi	%	%
73	18	9

Wnioski wynikające z propozycji na ten temat:

- zapewnić rozjemcom warunki stałej łączności /sprzęt - np. radiotelefony, niezależne sieci, telewizja - np. przekazanie sytuacji do kierownictwa, ruchliwy transport, śmigłowce itp./, zapewnić możliwość stałej informacji między rozjemcami terenowymi i oddziałami - /48 %/;
- ograniczyć do minimum aparat kierowniczo-rozjemczy rezygnując z rozbudowanego sztabu kierownictwa ćwiczenia /szczególnie zastępców i pomocników kierownika ćwiczenia/, z rozjemców

przy szefach rodzajów wojsk i służb, ograniczyć do minimum aparat rozjemców oddziałowych -/35 %/;

- na rozjemców wyznaczać oficerów poważnych, doskonale przygotowanych teoretycznie i doświadczonych, a ich pracę powinna cechować operatywność, a przede wszystkim obiektywność - /28%/;
- całemu aparatowi rozjemczemu zapewnić dokładną znajomość treści ćwiczenia i planu jego przeprowadzenia, w tym celu podnieść na wyższy poziom instruktáže - /20 %/;
- przestrzegać prowadzenia ćwiczeń wg decyzji ćwiczących - /16%/;
- rozjemców oddziałowych podporządkować rozjemcom terenowym - /12 %/;
- odgórne interwencje w zakresie usprawnienia struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego są zbędne - gdy leży to w gestii organizatorów ćwiczenia - /82 %/;
- zapewnić tajemnicę opracowań ćwiczenia przed ćwiczącymi - /7%/;
- 18 % ankietowych uważa, że nie ma możliwości żadnych usprawnień - wypowiedzi swoich nie uzasadniają;
- opracowane jakiegokolwiek zasady staną się dodatkowym dokumentem utrudniającym pracę rozjemców i mogą spowodować szablonowość w kierowaniu ćwiczeniem - /25 %/;
- więcej realizmu w ćwiczeniach, zlikwidować umowność;
- bardziej rygorystycznie zadawać straty, oznaczać i wyprowadzać "z walki", straty nie mogą być jednak duże.

3. Czy w ćwiczeniach dwustronnych może zrezygnować z rozjemców oddziałowych lub terenowych ?

Ilość wypowiedzi kształtowała się następująco:

- a/ rozjemcy terenowi są niezbędni - 72 %
rozjemcy oddziałowi są niezbędni
- b/ zrezygnować z rozjemców terenowych - 11 %
rozjemcy oddziałowi są niezbędni
- c/ rozjemcy terenowi są niezbędni - 8 %
zrezygnować z rozjemców oddziałowych

d/ Pozostali /tj. 9 %/ nie mieli określonego zdania.

Wnioski z wypowiedzi na ten temat:

- główną rolę w dwustronnych ćwiczeniach z wojskami spełniają rozjemcy terenowi, ponieważ zapewniają oni warunki bezpieczeństwa, porządek i dyscyplinę, rozstrzygają spory powstałe przy zawarciu stron, znają dokładnie sytuację, mają najlepsze podstawy do określania powodzenia jednej ze stron. Rozjemcy terenowi są bardziej potrzebni niż oddziałowi, ponieważ decyzje ćwiczących dowódców najlepiej widać w pododdziałach. Dwustronne ćwiczenie z wojskami jest nie do pomyślenia bez rozjemców terenowych - /67 %/;
- w ćwiczeniach dwustronnych z wojskami ktoś musi wypełniać zadania wykonywane dotychczas przez rozjemców terenowych - mogą to być rozjemcy oddziałowi - /12 %/;
- ze względu na duże szerokości, głębokości działań wojsk i tempo, a także udział czołgów w ćwiczeniach oraz działań na transporterach opancerzonych rozjemcy terenowi nie są w stanie wykonać dotychczasowych zadań, w związku z czym w stosunku do pododdziałów czołgów można zrezygnować z rozjemców terenowych - /8 %/;
- rozjemcy terenowi przeszkadzają ćwiczącym, przyczyniają się do hamowania inicjatywy dowódców, ułatwiają dowodzenie, działają mechanicznie, trzymają się planu przeprowadzenia ćwiczenia, często nie znają decyzji dowódców, a gdy nawet znają, nie uwzględniają jej. Rozjemcy oddziałowi krępują działania ćwiczących dowódców i oficerów sztabów, wytwarzają psychikę kontroli, nie znają na bieżąco przebiegu walki - często nie są na odpowiednim poziomie, nie znają decyzji dowódców przeciwnej strony, trzymają się kurczowo planu przeprowadzenia ćwiczenia, sugerując ćwiczącym decyzje. Należy zrezygnować z rozjemców oddziałowych, ocenę pracy dowódców i sztabów pozostawić przełożonym. Należy usprawnić pracę aparatu rozjemczego /8 %/;
- o powodzeniu jednej ze stron w starciu decydują rozjemcy terenowi, a pracę dowódców oceniają rozjemcy oddziałowi,

- należy więc oprzeć się na pracy jednych i drugich - /25 %/;
- rozjemców terenowych wyznaczać tylko na najważniejsze kierunki;
 - zamiast rozjemców terenowych wprowadzić funkcję "oficerów kontrolnych kierunku";
 - rozjemcy terenowi są niezbędni tylko w ćwiczeniach amunicją bojową;
 - bez rozjemców terenowych trudno ocenić działania najmniejszych pododdziałów.

4. Jakie widzicie możliwości ulepszenia pozoracji pola walki ?

Są możliwości	Nie ma możliwości	Brak zdania
%	%	%
76	16	8

Wnioski z uwag i propozycji:

- dostosować poligony do warunków współczesnego pola walki; w rejonach ćwiczeń, stworzyć warunki realizmu wprowadzając automatyzację /figury bojowe, makiety/, imitację ognia, min /pola minowe kierowane, miny wybuchające/, pozorować rozbity sprzęt i zniszczenia, nie ograniczać sił i środków pozoracji pola walki, zapewnić wszystkie możliwe warunki oddziaływania psychicznego na żołnierzy, unowocześnić środki pozoracji pola walki - /78 %/;
- sposób działania pozoracji powinien być uzależniony od decyzji dowódców i działania pododdziałów - /34 %/;
- zwiększyć operatywność pozoracji pola walki - zapewniając łączność i sprzęt - /15 %/;
- tworzyć małe i szybkie grupy pozoracji;
- przygotowywać kilka wariantów działania pozoracji;

- wprowadzić miny **nieszkodliwie** wybuchające;
- umiejętniej wykorzystywać posiadane siły i środki pozoracji;
- do pozoracji wykorzystywać zużyty sprzęt.

5. Jakie widzicie możliwości urealnienia i uatrakcyjnienia dwustronnych ćwiczeń taktycznych z wojskami celem zwiększenia ich skuteczności ?

Odpowiedzi kształtowały się następująco:

a/ są potrzeby
są możliwości	- 68 %
b/ są potrzeby
nie ma możliwości	- 10 %
c/ nie ma potrzeb	- 7 %
d/ nie ma możliwości	- 4 %
e/ brak zdania	- 11 %

Wnioski z uwag i propozycji :

- prowadzić ćwiczenia tylko zgodnie z decyzjami ćwiczących nie trzymać się kurczowo planu przeprowadzenia ćwiczenia, przy określaniu powodzenia nie tylko ocenić decyzje dowódców, ale także działanie wojsk - /32 %/;
- ćwiczyć z pełnymi stanami etatowymi /faktycznymi/, jeżeli to jest niemożliwe, nie stosować dużych różnic między stanem faktycznym, a założeniami - /24 %/;
- zadawać i oznaczać straty - /16 %/;
- w większym zakresie urealnić pole walki;
- stosować desanty, grupy dywersyjne, unikać umowności;
- prowadzić ćwiczenia ze strzelaniem amunicją bojową;
- pozwolić na większą samodzielność ćwiczących;
- dokładniej przygotowywać aparat rozjemczy;

- zapewnić tajemnicę opracowania ćwiczenia przed ćwiczącymi;
- nie zakładać zawczasu zwycięzcy;
- dawać jednakowe szanse zwycięstwa stronom.

6. Wnioski na temat wypowiedzi o trudnościach napotykanym przy organizacji dwustronnego ćwiczenia taktycznego z wojskami:

- trudności terenowe. Brak placów ćwiczeń, ograniczone możliwości poligonów - /92 %/;
- trudności wynikające z charakteru oddziałów i pododdziałów skadrowanych - /36 %/;
- trudności w zakresie zabezpieczenia w sprzęt /transport, środki łączności/;
- niedostateczne warunki pracy i odpoczynku;
- ograniczenia limitów kilometrowych i środków pozoracji pola walki;
- brak środków technicznych przystosowanych do wymogów współczesnego pola walki i pracy w polu;
- trudności wynikające z obaw przed zniszczeniami /upraw, lasów/ wypadkami i stratami materiałowymi/;
- konieczność oszczędzania środków materiałowych.

Wnioski ogólne

1. W zakresie ustalenia czynników decydujących o powodzeniu jednej ze stron nie było trudności i stwierdza się dużą ich różnorodność. Przeważająca większość wypowiedzi się za koniecznością sprecyzowania czynników decydujących o powodzeniu i uważa, że należy je eksperymentalnie zbadać.
2. Stwierdza się zgodność opinii co do pozostawienia dotychczasowej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego. Propozycje w zakresie działalności rozjemców zmierzają do usprawnienia pracy, a więc przygotowanie teoretyczne i praktyczne, obiek-

tywność, operatywność. Zgodna opinia istnieje co do zapewnienia stałego kontaktu wszystkich rozjemców między sobą.

3. W zakresie ulepszenia pozoracji pola walki oficerowie chcą widzieć automatyzację i efektywność środków pozoracji pola walki.
4. Na temat urealnienia i uatrakcyjnienia ćwiczeń przeważa opinia o konieczności prowadzenia ćwiczeń wg decyzji ćwiczących, stworzenia równych szans zwycięstwa ćwiczącym stronom i w ogóle stosowania większego realizmu w organizowanych ćwiczeniach.
5. Ankieta zawierała ogólnie sformułowane pytania, stąd było wiele pojedynczych wypowiedzi i wniosków w istotnych, interesujących nas sprawach, które jako pojedyncze /wypowiedzi/ nie mogły stanowić podstawy do potwierdzenia spraw oczywistych.

OGÓLNE WNIOSKI
=====

z przeprowadzonych w czasie badanych ćwiczeń wywiadów

W każdym z badanych ćwiczeń prowadzono wywiady z wybranymi osobami z kierownictwa oraz spośród ćwiczących oficerów, podoficerów i szeregowców. Przygotowane zawczasu pytania dotyczyły w zasadzie zagadnień organizacji i prowadzenia ćwiczeń, a w związku z tym wnioski formułuje się wg następujących problemów:

1/ Treść ćwiczenia:

- koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczeń powinna przewidywać kompleksowość tematów i zagadnień, manewrowe działania oraz możliwość stwarzania skomplikowanych i szybko zmieniających się sytuacji;
- stosowanie strzelań amunicją bojową w ćwiczeniach taktycznych z wojskami wprowadza wiele sztuczności i nie sprzyja zbliżeniu ćwiczeń do rzeczywistości przyszłego pola walki;
- w ćwiczeniach dwustronnych ujemny wpływ na zapewnienie stronom równych szans wywiera przeciwstawianie sobie nierównych sił, np. pułk-dywizji, lub dywizja zmechanizowana - dywizji pancernej itp.;
- dokumentację ćwiczenia powinno się opracowywać na mapach i skracać w miarę możliwości do minimum.
Z treści dokumentacji nie może wynikać koncepcja kierownictwa co do rozegrania poszczególnych sytuacji taktycznych;
- treść ćwiczenia /koncepcja taktyczno-operacyjna i plan przeprowadzenia ćwiczenia/ powinna stanowić tajemnicę dla ćwiczących oraz zapewnić jednakowe szanse realizacji celów szkoleniowych i wykonanie postawionych zadań.

2/ Struktura i system pracy aparatu kierowniczego-rozjemczego

- zbyt obszerny jest zwykle sztab kierownictwa;

- w ćwiczeniach dwustronnych niezbędni są rozjemcy, którzy znajdowałiby się stale między pododdziałami przeciwnych stron. Istnieje bowiem konieczność arbitrażu w starciu wojsk. W badanych ćwiczeniach role te spełniali rozjemcy terenowi lub kierunkowi. Między rozjemcami terenowymi /kierunkowymi/, a oddziałowymi obydwóch stron i kierownictwem ćwiczenia powinna być zapewniona stała łączność;
- więcej uwagi należy przywiązywać do doboru i przygotowania rozjemców oraz zapewnienia ich obiektywności;
- istnieje zapotrzebowanie na instrukcję /zasady gry/ dla posługiwania się nią przez rozjemców w toku ćwiczenia;
- ćwiczenia taktyczne z wojskami powinny być prowadzone zgodnie z decyzjami ćwiczących;
- każdej ze stron należy dać równe szanse w realizacji zadań bojowych i wykonania postawionych zadań;
- istnieje konieczność wprowadzenia i stosowania nowych środków pozoracji pola walki /pozorowanie pól minowych z minami nieszkodliwie wybuchającymi, zastosowanie urządzeń elektroakustycznych, minowanie rzek, stosowanie przenośnych zawał leśnych itp./;
- pozoracja powinna działać bardziej elastycznie i dostosowywać się do decyzji i działania ćwiczących;
- poważną trudność w realizacji wielu postulatów organizacyjnych stanowią ograniczenia materiałowe /kilometry, amunicja ćwiczebna, środki pozoracji pola walki/.

3. Możliwości urealnienia ćwiczeń /oprócz wyżej wymienionych wniosków prowadzących do urealnienia/.

- wyprowadzać na ćwiczenia z wojskami pełne stany oddziałów i pododdziałów;
- rozwiązać problem łączności na wszystkich szczeblach;
- przeznaczyć więcej czasu na przygotowanie do ćwiczenia zarówno rozjemców, jak też szkolonych;

- w większym zakresie wykorzystywać techniczne środki audiowizualne, a rejestrowanymi faktami posługiwać się w czasie omówienia ćwiczeń i likwidacji stwierdzonych braków /film, taśma magnetofonowa/;
- zadawać straty.

WYKAZ BIBLIOGRAFIIA. Literatura ogólna:

1. Frąckiewicz J. - Podstawy racjonalnej organizacji pracy i kierownictwa. Wyd. związkowe, W-wa, 1961.
2. Instrukcja służby rozjemczej i pozorowania. Wyd. Ministerstwa Spraw Wojskowych, W-wa, 1929.
3. Kalinin M. - O wychowaniu komunistycznym i obowiązku żołnierskim, W-wa, 1961.
4. Kosiukow A.A. - Wojennyje piedadagogiczeskije wzgłady M.W. Frunze, Wyd. Moskwa, 1960.
5. Kuroczkin T.A. - Metodyka wojskowych badań naukowych. Wyd. ASG, 1960.
6. Karwin E., Pomianowski, S. Rutkowski - Z dziejów wychowania wojskowego w Polsce. Wyd. MON, 1965.
7. Kotarbiński T. - Traktat o dobrej robocie, W-wa, 1958.
8. Mreła H. - Technika organizowania pracy, Wyd. Wiedza Powszechna, W-wa, 1965.
9. Okoń W. - Proces nauczania, Wyd. PZWS, W-wa, 1958.
10. Pieter J. - Ogólna metodologia pracy naukowej, Wyd. PAN, W-wa, 1967.
11. Pieter J. - Z zagadnień pracy naukowej, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, W-wa, 1974.
12. Pietrasiński Z. - Twórcze kierownictwo, Wyd. ASG, 1975.
13. Rigg R. Realizm w szkoleniu bojowym pododdziałów armii amerykańskiej, Wyd. MON, W-wa, 1959.
14. Szczerba W. - Zarys pedagogiki wojskowej, Wyd. MON, W-wa, 1962.
15. Szczerba W. - O pedagogicznych zasadach w metodyce szkolenia wojskowego, Wyd. WAP, 1959.
16. Smoleński D. - Skuteczność nauczania i czynniki na nią wpływające, "Życie szkoły wyższej" 1/1960.

17. Szramczenko A.F. - W pomoszcz rukowoditielu takticzeskich uczenij, Moskwa, 1965.
18. Taktyka atomowa, Wyd. ASG. 1961.
19. T.N. i J.B. - Uwagi o metodach badan w dydaktyce wojskowej, Zeszyty Naukowe WAP nr 9/30, 1963.
20. Zakrzewski J. plk doc.dr - Wybrane zagadnienia dydaktyki wojskowej, Wyd. ASG, W-wa, 1974.
21. Zarys pedagogiki T.II, Wyd. PWN, W-wa, 1959.
22. Zarys metodyki szkolenia taktycznego pododdzialow piechoty i czołgów, Podręcznik, Wyd. MON, 1961.
23. Żankow L.B. - O predmiecie i mietodach didakticzeskich issliedowanij, W-wa, 1963.

B. Zródła tajne:

1. Ankiety oficerów z poszczególnych okręgów wojskowych, Archiwum ASG.
2. Ankiety oficerów i szeregowców ze wszystkich badanych ćwiczeń. Archiwum ASG.
3. Dyrektywa Szkoleniowa ministra obrony narodowej na 1976 r.
4. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Wyd. MON, Inspektorat Szkolenia, 1976, Sygn. Szkol. 520/76.
5. Koncepcyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego z wojskami. Wyd. ASG, 1966 /BN. 036446/.
6. Metody badań efektywności szkolenia wojskowego /ćwiczeń taktycznych z wojskami/. Materiały na VI Sesję Naukową ASG, Wyd. ASG, 1965.
7. Metodika takticzeskoj podgotowki oficerow, sztabow i wojsk, Wyd. Woj. Akademia im. Frunzego, Moskwa, 1964.
8. Nastawlenije po organizacji i prowadieniju obszczewojskowych takticzeskich uczenij suchoputnych wojsk. Wyd. Ministerstwo Obrony ZSRR, Moskwa, 1972.
9. Niektóre zagadnienia współczesnych działań bojowych i wyni-

kające z nich zadania szkolenia operacyjno-taktycznego, Wyd. ASG, 1967.

10. Niektóre problemy działań zaczepnych wojsk lądowych w początkowym okresie wojny, E. Wiśniewski, W-wa 1962.
11. Niektóre woprosy primienienija takticzeskich sredstw dlia obiespieczenija zaniatij po operatiwno takticzeskim dyscyplinam. Wyd. Wojennaja Akademia im. Frunze, Moskwa, 1968.
12. Program szkolenia pułku zmechanizowanego - organizacja szkolenia, Wyd. MON, 1975.
13. Raport o wynikach prac nad tematem: "Wzorcowy system przygotowania nowoczesnego dowódcy, Wyd. ASG, 1975 /BN.Pf.1409/.
14. Rozwinięty tematyczny program szkolenia pułku zmechanizowanego, Wyd. MON, 1975.
15. Sprawozdania z badanych ćwiczeń. Archiwum ASG.
16. Taktyka ogólna cz. I. Regulamin, Wyd. MON, 1964.
17. Wytyczne organizacyjno-szkoleniowe dla sił zbrojnych na 1976 rok, Wyd. MON, 1975.
18. Wzorcowy system przygotowania nowoczesnego dowódcy. Opracowanie naukowo-badawcze na konferencję naukową ASG i RWSW. Wyd. ASG, 1975. /BN. Pf. 964/.
19. Zakrzewski J. płk doc.dr - Konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego z wojskami. "Myśl Wojskowa" Wyd. tajne nr 3/1966.
20. Zasady organizowania i prowadzenia działalności metodyczno-szkoleniowej oraz treningów w Siłach Zbrojnych PRL. Wyd. MON, Inspektorat Szkolenia, 1976.
21. Zasady przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych na szczeblu pułk-batalion - kompania-pluton. Wyd. Sztab Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Oddział Szkolenia Bojowego, Bydgoszcz, 1975.
22. Zasady przygotowania kadry, sztabów i wojsk do ćwiczeń dywizyjnych oraz zakres i kryteria kontroli zdolności bojowej

wojsk do ćwiczeń i realizacji zadań bojowych w czasie ćwiczeń. Wyd. Sztab Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Oddział Operacyjny, Bydgoszcz, 1975.

23. Zbiór prac akademii nr 1/28/, marzec 1965, ASG.

24. Zbiór prac akademii nr 3/38/, sierpień 1967, ASG.

C. Czasopisma:

Biuletyn Informacyjny Sztabu Generalnego

1. nr 6 z 1962 r.

Myśl Wojskowa:

1. Płk dypl. J. Mercik. O organizacji, przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych, nr 8/1976.

2. Płk dr J. Zakrzewski, Metody badań efektywności szkolenia wojskowego /ćwiczeń taktycznych z wojskami/ nr 4/1965.

3. Płk dr J. Zakrzewski, Metody badawcze dydaktyki wojskowej ze szczególnym uwzględnieniem eksperymentu, nr 9/1964.

4. Płk dr J. Zakrzewski, Współczesne operacyjno-taktyczne ćwiczenie kompleksowe, nr 11/1968.

Przegląd Wojsk Lądowych:

1. Ppłk mgr W. Mielczarek, Ćwiczenie metodą ćwiczenia, nr 1/1964.

2. Kpt. dypl. J. Ruszkiewicz, Kilka uwag o organizacji pracy rozjemców w dwustronnych ćwiczeniach taktycznych, nr 9/1960.

3. Płk dypl. R. Sielecki, O formach i metodach szkolenia, nr 6/1964.

4. Ppłk dypl. R. Szulewski, Rola rozjemców terenowych w ćwiczeniach dwustronnych, nr 8/1964.

